

O. D. Narovljanszkij

A JOGTUDOMÁNY ALAPJAI

Tankönyv
az általános oktatási rendszerű tanintézetek
9. osztálya számára

Ajánlotta
Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Львів
Видавництво „Світ”
2017

УДК 34(075.3)
Н 30

Перекладено за виданням:
Наровлянський О. Д. Основи правознавства :
підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. /
О. Д. Наровлянський. – К. : Грамота, 2017.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 20.03.2017 № 417)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Експерти, які здійснили експертизу цього підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»*:

Нікіфорюк О. П., учитель Чернівецької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 37;

Сисин О. І., учитель СЗШ І–ІІІ ступенів № 1 ім. І. Франка м. Дрогобича, учитель-методист, методист міського методичного кабінету;

Деркаченко Ю. В., завідувача кафедрою «Історії України та правових дисциплін» Донбаського інституту техніки та менеджменту ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», кандидат юридичних наук.

Наровлянський О. Д.

НЗ0 Основи правознавства : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. угорською мовою / О. Д. Наровлянський ; пер. Г. А. Штерр, А. А. Буркуш. – Львів : Світ, 2017. – 192 с. : іл.

ISBN 978-966-914-064-7

УДК 34(075.3)

ISBN 978-966-914-064-7 (угор.)
ISBN 978-966-349-620-7 (укр.)

© Наровлянський О. Д., 2017
© Видавництво „Грамота”, 2017
© Штерр Г. А., Буркуш А. А., переклад угорською мовою, 2017

Bevezetés

Ma először nyitjátok ki egy számotokra új tantárgy, a jogtudomány alapjai tankönyvét. Ez nem egy szokványos tantárgy. A könyv lapjain végighaladva, a tanórákon dolgozva megtanuljátok, hogyan cselekedjétek a különböző élethelyzetekben, hogyan találjátok kiutat bonyolult helyzetekből is, amikor nem lehet az ország törvényeinek és szerveinek segítségével boldogulni.

- *Idézzétek fel, találkoztatok-e már olyan helyzettel, amikor nektek, a szüleiteknek, ismerőseiteknek vagy barátaitoknak szükségük volt államunk törvényeinek ismeretére, valamint jogvédelmi vagy egyéb állami szervek segítségére szorultak!*
- *Véleményetek szerint szükséges-e a törvények ismerete az alábbi helyzetekben?*

Talán mindnyájan találkoztatok már törvényekkel anélkül, hogy felfigyeltetek volna rájuk. Válhattok-e már most valamilyen értékes dolog tulajdonosává? Hogyan tudtok munkát vállalni? Mennyi a munkaidő tartama? Mit tegyünk, ha a megvásárolt termék hibás? Hogyan védekezzünk az erőszak vagy sértegetések ellen? Abba lehet-e hagyni a tanulást, hogy munkába állhassunk? Hogyan kell viselkedni, ha előállítanak a rendőrök? A valós élethelyzetekben talán már feltettétek magatoknak ezeket vagy az

ehhez hasonló kérdéseket, kerestétek a megoldást az ilyen helyzetekben. Ezekre és még sok más kérdésre választ kaphattok e tantárgy tanulása során.

A jogtudomány alapjai tantárgy lényege nem az, hogy betanuljatok bizonyos fogalmakat vagy jogi normákat, hanem az, hogy megtanuljatok cselekedni a különböző élethelyzetekben, jogszerű döntéseket hozni, és véghezvinni azokat.

A tanórákon különféle érdekes tevékenységeket fogtok végezni. Nem csak a tanárt fogjátok hallgatni, hanem a saját véleményeteket is kifejthetitek, különböző helyzeteket és problémákat beszéltek majd meg.

Annak érdekében, hogy az óra során mindenre jusson idő, meg kell tanulnotok helyesen gazdálkodni vele. Tehát jegyezzétek meg a különböző tevékenységi formák során követendő szabályokat.

Ötletbörze

Ennek segítségével keresitek majd a megoldást bizonyos helyzetekben, ajánljátok majd saját meglátásokat valamely problémával kapcsolatban.

1. Bármilyen, első ránézésre akár képtelen ötleteket is ajánlhattok.
2. A *börze* során csak rögzítünk minden ötletet (a táblán, jegyzettömbben stb.), azokat nem kritizáljuk és nem elemezzük.
3. A *börze* befejeztével sorra vesznek és elemeznek minden véleményt és ötletet, továbbá megjegyzéseket lehet fűzni hozzájuk.
4. Az elemzés, esetleges módosítások és az ötletek rendszerezése után határozzátok meg, szerintetek mi a helyes megoldás.

Vita

1. Tiszteljétek az ellenfelet (azokat, akik a tietektől eltérő véleményt fejtenek ki)!
2. Figyelmesen hallgassátok meg a többieket, és ne vágjatok mások szavába!
3. Igyekeztek megtalálni ellenfeletek érvelésének gyenge pontjait, azután pedig használjátok fel ezt a saját álláspontotok bizonyítása során!
4. Tervezzétek meg a mondandótokat, pontosan határozzátok meg az érveiteket, az igazatok bizonyítékait!
5. Álljatok készen az ellenfél érvelésének elfogadására, ha az meggyőzőnek bizonyul!

Páros vagy csoportos munka

1. Gyorsan, pontosan és szervezeten kövessétek a tanár utasításait párokba vagy csoportokba rendeződésről!
2. A csoportos munka során osszátok el a kötelességeket, határozzátok meg, ki irányítja majd a csoport munkáját, ki figyeli az időt! Célszerű, ha az egyik csoporttagot megbízzátok a többi csapattag gondolatainak rögzítésével!
3. Miután a csoportban befejeztétek a probléma megvitatását, ne feledkezzetek meg az osztálytársaitokról, ne zavarjátok őket túl hangos megbeszéléssel!
4. Amikor megvitatátok a feltett kérdéseket, határozzátok meg, ki képviseli majd a csoportotokat!
5. Ne folytassátok a megbeszélést, miután letelt a tanár által meghatározott megvitatásra szánt idő, hanem figyelmesen hallgassátok a többi csoport képviselőit!

Jogi feladatok megoldása, helyzetelemzés

1. Mindenekelőtt figyelmesen ismerkedjétek meg a feladat feltételeivel, a helyzetleírással!
2. Minden feltétel, ami a feladatban szerepel, olyannak tekintendő, amely ismert és kétségtelen!
3. Határozzátok meg azokat a feltételeket, amelyek jelentőséggel bírnak a feladat megoldása szempontjából (jogi jelentőségük van)!
4. Határozzátok meg, mely jogszabály normáit, melyik konkrét normát kell alkalmazni!
5. A meghatározott jogi normákat használva adjátok választ a feltett kérdésekre!

Arról, hogyan vegyetek részt az órán végzett munka más formáiban, később szerezhettek tudomást.

A jogtudomány alapjai órákon a saját véleményeteket fejtsétek ki, attól függetlenül, hogy megegyezik-e a többiek véleményével, vagy pedig azzal, amit a könyvben írnak, hiszen a magánvélemény, annak megfogalmazása és megvédése az egyik legfontosabb képesség azok közül, amelyeket az órákon kell, hogy elsajátítsatok. Ez a tudás mind az átlag állampolgárnak, mind pedig egy jogi szakembernek is kötelező.

A feladatok elvégzése érdekében meg kell tanulnotok a tankönyv hatékony használatát. A tankönyvnek bizonyos „fegyverré” kell válnia számotokra a tudás és képességek elsajátítása során.

- A tankönyvben a legfontosabb fogalmak, szakkifejezések, számok és jogi normák *félkövér betűkkel* vannak szedve.

- A fogalmak és szakszavak meghatározásait így jelöljük .
- A magyarázó szövegek *dőlt betűsek*.
- A dokumentumokból és jogszabályokból idézett szöveget ez a piktogram jelöli .
- A nehezebb feladatokat csillaggal (*) jelöltük.
- Azt az anyagot, amit nem kell megjegyezni, és amivel kedvetek szerint ismerkedhettek meg, ezzel a piktogrammal és sárga háttérrel jelöltük.
- Az érdekes jogi tényeket ez a piktogram és rózsaszín háttér jelöli.
- A következtetés és az órán tanultak összegezése zöld háttérrel szerepel.
- A fejezetek végén azok a feladatok szerepelnek, amelyek segítenek ellenőrizni a tudásotokat, meghatározni, milyen mértékben sajátítottátok el a tanult anyagot.

A jogtudomány tanulmányozása lehetetlen azon törvények vagy egyéb jogszabályok szövegének használata nélkül, amelyek a társadalmunk életét szabályozzák. Az ezekkel kapcsolatos információ megtalálásában a világháló, azaz az internet segít nektek. A legmegbízhatóbb forrás államunk parlamentjének, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának weboldala, amely a következő címen található: rada.gov.ua. Miután beléptek a Legfelsőbb Tanács weboldalára, a felső menüsorban kattintsatok a *Törvények* gombra. Ha egy konkrét dokumentumot kerestek, kattintsatok a *Keresés ismérvek szerint* gombra, ami után megjelenik a keresési forma.

Adjátok meg a keresett dokumentum címét, ha ismeritek, az egyéb keresési feltételeket, kattintsatok a *Törvények keresése* gombra, és meglátjátok az adott napra vonatkozó adatbázisban szereplő dokumentumokat. Emellett érdemes meglátogatni az alábbi oldalakat:

<http://www.president.gov.ua/> – Ukrajna elnökének weboldala;

<http://www.kmu.gov.ua/> – kormányzati portál, Ukrajna Miniszteri Kabinetjének weboldala;

<https://minjust.gov.ua/ua> – Ukrajna Igazságügyi Minisztériumának honlapja;

<http://mon.gov.ua/> – Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának honlapja.

Sok sikert kívánok a jogtudomány alapjainak tanulmányozásához!

A szerző

1. rész

A JOG- ÉS ÁLLAMELMÉLET ALAPJAI

1. §. Az állam általános jellemzői

1. Az állam kialakulásának okai

- *Idézzétek fel a történelemórákon tanultakból, hogyan szerveződött az ősközösségi társadalom! Hogyan nevezték az ősembercsoportosulásait? Ki irányította a csoportosulást?*

Az emberek falkában éltek, együtt szereztek ételt és védekeztek az ellenséggel szemben. Maguk közül a legtapasztaltabbat és legokosabbat választották meg vezetőnek, akit mindenki ismert, hiszen az embercsoport nem volt nagy. A törzsbeliek hallgattak rá, végrehajtották az utasításait. Ehhez a vezérnek nem volt szüksége erőszakra vagy kényszerre, elegendő volt a személyes tisztelet. A falka vagy törzs minden tagja tudta, hogy a legtapasztaltabb személy irányítása alatt végzett közös munka ad lehetőséget a túlélésre.

Az idő múlásával váltakoztak a nemzedékek, fejlődött a társadalom. Az emberek között fokozatosan kialakult az egyenlőtlenség, megjelentek a szegények és a gazdagok, egyik nép vagy törzs leigázta a másikat. Az emberek élete bonyolultabbá vált. Ebben a szakaszban már nem volt elég csupán a tisztelet, mivel a nagyobb csoportok tagjai nem mindig ismerték jól egymást. Ekkor az emberi társadalmat már nem az arra legméltóbb vezette, hanem az, aki származásából, vagyoni helyzetéből, sőt akár erejéből adódóan kapta meg ezt a jogot. Annak érdekében, hogy elérje akaratának beteljesedését, néha erőszakhoz kellett folyamodnia.

Ezenkívül egy jelentős mértékben megnőtt csoport irányítása sokkal nehezebbnek bizonyult, mint korábban. Szükségessé vált olyan mechanizmus létrehozása, amellyel kezelni lehetett ezeket a nehéz feladatokat. Így alakul ki az állam.

Megjegyzendő, hogy a tudósok máig vitáznak arról, hogyan alakult ki az állam. Több különböző elmélet létezik az állam eredetéről: *teokratikus* (az állam Isten akaratából jött létre); *patriarchális* (az állam megjelenését a család fejlődésének és átalakulásának következményeként tünteti fel); *szerződési és pszichológiai* (az állam az emberek között létrejött bizonyos megegyezések következtében alakul ki); *hódítási elmélet* (az állam a hódítások következtében alakul ki, amikor szükségessé válik az elfoglalt törzs vagy faj uralom

alatt tartása); *gazdasági-társadalmi elmélet* (az állam a termelés, munkaeszközök és a társadalmi változások következtében jön létre); *kozmosz* (a Földön az államot földönkívüliek hozták létre).

2. Az állam fogalma és ismérvei

- *Képzeljétek el, hogy egy idegen országba érkeztek, és szeretnétek megtudni, államnak nevezhető-e az. Milyen jellemzői vannak az államnak? Hogy ezt megválaszolhassuk, idézzük fel, hogyan határoztátok meg az „állam” fogalmát a történelemórákon.*

Az állam fogalma az egyik legalapvetőbb a jogtudományban.

Az állam – speciális irányítási rendszer segítségével létrejött különleges formájú társadalmi szerveződés, amely védelmezi bizonyos területen élő lakosság érdekeit, szabályozza a társadalom tagjai közötti viszonyokat, a többi között kényszerítéssel.

Tisztázzuk, mi jellemző az államra, mi különbözteti meg a többi emberi csoportképződménytől vagy társadalmi szerveződéstől (lásd az 1. vázlatot a 10. oldalon).

Minden állam kötelező ismérve a *szuverenitás*. Ez azt jelenti, hogy az állam közhatalmat gyakorol a saját területén, kötelező érvényű törvényeket és intézkedéseket hozhat. Az állam hatalma az ország egész területére és egész lakosságára kiterjed. Szintén a szuverenitás jellemzője az állam területén az állam nevében történő igazságszolgáltatás. A külső szuverenitás abban nyilvánul meg, hogy az adott állam független más államoktól.

Szuverenitás – az állam lehetősége arra, hogy önállóan oldja meg a bel- és külügyeire vonatkozó kérdéseket, hatalmat gyakoroljon és igazságot szolgáltatson a saját területén.

A szuverén országok száma a világban egyre nő. A II. világháború előtt 71 független állam létezett, 1947-ben 81, 1995-ben pedig majdnem 190. A II. világháború után több mint 100 terület szerzett függetlenséget. A jelenleg legnagyobb és legmeghatározóbb nemzetközi szervezetnek, az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) 193 ország a tagja, továbbá van két megfigyelő tagja, a Vatikán és Palesztina.

Azonban a világban most is vannak olyan területek, amelyek nem rendelkeznek szuverenitással. Az ENSZ 16 önkormányzat nélküli területet tart nyilván, amelyek más államok irányítása alatt állnak. Ezek a többi között a Bermuda-szigetek, Montserrat, Falkland-szigetek.

Az ősközösségi társadalomban annak minden tagja részt vehetett a hatalmat gyakorló szervben – a népgyűléseken, az adott szerv döntéseinek végrehajtásában, a terület védelmében. Az állam megjelenésével speciális szervek alakulnak ki, amelyek az állam nevében gyakorolnak hatalmat. A hatalom elhatárolódik a társadalom egy részétől, mindenekelőtt az emberek külön csoportjának érdekeit képviseli. A **társadalomtól elhatárolt államgépezet megjelenése**, amely csak az állam irányításával foglalkozik és a társadalom egy részének érdekei szerint működik, szintén az állam egyik ismérve. Ezt a gépezetet (apparátust) **közhatalomnak** nevezzük. Az állam fejlődésével ennek a gépezetnek is megváltoztak némileg a funkciói, jelenleg sok országban az emberek abszolút többségének akarata szerint tevékenykedik, ugyanakkor megmarad az elhatárolt államgépezet.

Funkcióinak végrehajtása érdekében az államnak olyan szervekkel kell rendelkeznie, amelyek biztosítják az állami funkciók megvalósítását, azaz **kényszerítő apparátussal**. Ezek többek között olyan speciális „kényszerítő” struktúrák, mint a bíróság, ügyészség, belügyi szervek, nemzetbiztonsági szolgálat. Annak érdekében, hogy biztosítsák az állami döntések végrehajtását, különböző módszereket alkalmaznak, szükség esetén kényszerítő eszközöket is. A **kényszerítő apparátus megléte** szintén az állam jellemzője.

Minden állam meghatároz bizonyos társadalmi normákat, viselkedési szabályokat, amelyek mindenki-re kötelezőek. Ezek a normák a *jog*¹ elnevezést kapták, meglétük az állam kötelező ismérve. A **jogrendszer megléte** az állam egy további jellemzője.

Az állam kialakulása előtt az embereket származásuk, bizonyos családhoz, törzshöz történő tartozásuk alapján osztották meg. Az állam kialakulását követően az ember egy adott területen élő csoporthoz tartozása lett meghatározó. Tehát az államra jellemző a **lakosság terület szerinti megoszlása, a határokkal körülvevett, pontosan meghatározott terület megléte**. Minden államban létezik **adórendszer**, amely megszervezi az adók beszedését, amivel biztosítja az állam finanszírozását.

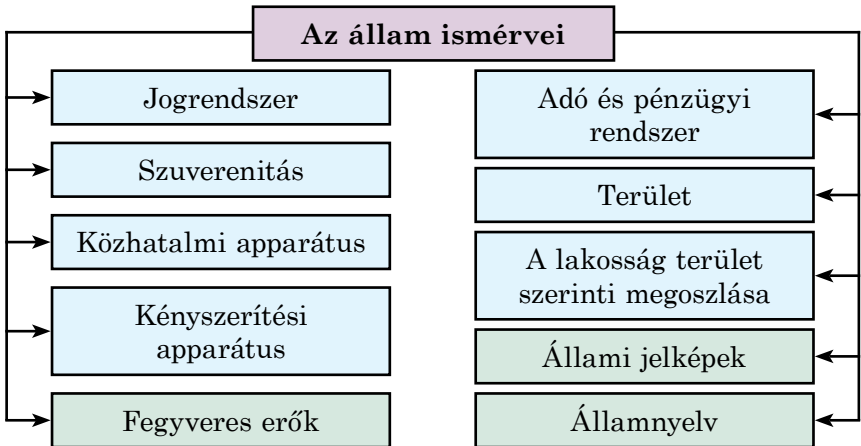
Az ukrán jog történetéből

Bölcs Jaroszlav (kb. 978–1054) – kijevi nagyfejedelem (1019–1054 között), akinek uralkodása alatt a kijevi állam elérte a legnagyobb fejlettségi szintet. Irányítása alatt adták ki a jogi normák első írásos gyűjteményét, a *Ruszka Pravdat*. Jaroszlav idejében hozták létre Kijevben az akkori világ egyik legnagyobb könyvtárát; megépítették a Szófia-székesegyházat, amely napjainkig fennmaradt. Jelenleg Ukrajna egyik legmagasabb kitüntetése a Bölcslav Jánosról elnevezett rendjel.

¹ A jogról később lesz szó részletesebben.

Az államok többsége rendelkezik **fegyveres erővel**, ez biztosítja annak külső biztonságát, a külső ellenségtől való védelmét. A modern államokra jellemző az olyan **állami jelképek** megléte, mint a zászló, himnusz, címer, néha pedig az állami jelmondat. Az államok többségében saját pénzrendszer létezik, meghatározott az államnyelv.

1. vázlat

3. Az államhatalom

- *Idézzétek fel, hogy kerültek-e már olyan helyzetbe, amikor valaki hatással volt a cselekedeteitokra, meghatározta a viselkedéséteket!*

Hatalomnak nevezzük az ember vagy emberek csoportjának lehetőségét és képességét saját akaratak érvényesítésére, szükség esetén pedig ráerőltetni azt a társadalomra vagy más emberekre.

A *hatalom* nagyon sokoldalú fogalom, több szférában is használhatják. A hatalomnak több típusát különböztetjük meg. Ha a szüleitek nem engednek el benneteket sétálni, amíg nem készítek el a házi feladatot, vagy meghatározzák, mikor kell hazajönnötök a sétáról, akkor a szüleitek *családi hatalmat* gyakorolnak, amely a tekintélyükön és élettapasztalatukon alapszik. Az egyház vezetője a hívekhez intézett útmutatásaival jelentősen befolyásolhatja azok tetteit és döntéseit. Ezt az *egyházi hatalomnak* köszönhetően teszi. A vállalkozás tulajdonosa *gazdasági hatalmat* gyakorolva határozza meg az összes dolgozóra vonatkozó belső szabályzatot.

A társadalom fejlődésével szükségessé vált egy speciális apparátus, amely elősegíti az emberi kapcsolatok szabályozását, megvédi a lakosság külön csoportjainak az érdekeit, támogatja azok

hatalmát. Így alakult ki az állam és vele együtt a jog. Az állam kialakulása előtt nem léteztek speciális, a társadalomtól elkülönült hatalmi ágak, rendszerint nem alkalmaztak kényszerítő eszközöket. A hatalom társadalmi jellegű volt. Az állam megjelenésével kialakul a *közhatalom*, amelynek ágai teljesen elkülönültek a társadalomtól, azaz speciális ágak, speciális apparátusok jönnek létre, megjelennek azok az emberek, akik biztosítják e hatalom megvalósítását.

A hatalom különleges típusa az *államhatalom*, amelyet az állam gyakorol.

Államhatalom – a hatalom fajtája, amelyet az állam és annak szervei gyakorolnak. Ez a hatalom abban nyilvánul meg, hogy az állami szervek képesek és lehetőségük van arra, hogy meghatározzák az állam területén tartózkodó emberek és szervezetek viselkedését és tevékenységét.

A többi hatalmi típussal ellentétben ez a hatalom *mindenki számára kötelező érvényű*. Tevékenysége során az államhatalom *kényszerít is alkalmazhat*. Az osztálytársadalomban az államhatalom a lakosság bizonyos csoportjának az érdekeit fejezte ki, nagymértékben védte annak uralmi státusát. De a demokrácia fejlődésével, a demokratikus társadalom kialakulásával az államhatalom feladata is megváltozik – a társadalom többségének érdekeit kell védenie, szabályozza az emberi kapcsolatokat, biztosítja minden ember jogait. Napjainkban a demokrácia fő feladata nem egy külön uralkodói osztály érdekeinek megvédése, hanem az általános emberi értékek és az általánosan elismert emberi jogok megerősítése.

4. Az állam funkciói

Az állam azon főbb tevékenységi irányait, amelyek biztosítják a létrejöttét előidéző feladatok végrehajtását, az **állam funkcióinak** nevezzük.

Az állam sok különböző funkcióval rendelkezik, amelyeket bizonyos szempontok szerint osztályoznak (lásd a 2. vázlatot).

2. vázlat

Az állam a funkcióit egyaránt végzi saját területén és annak határain túl. Tevékenységi köre szerint az állami funkciókat belsőkre és külsőkre osztják.

A modern demokratikus állam legfőbb *belső funkciója* többnyire az **ember jogainak és szabadságainak biztosítása, megfelelő életkörülmények létrehozása a társadalom minden tagja számára**. Ezt nevezhetjük **szociális funkciónak**. A teljesítése érdekében az állam törődik a termelés fejlesztésével, szabályozásával, azaz **gazdasági** vagy **kereskedelmi funkciókat** lát el. Az állam kereskedelmi tevékenységben való részvétele sok tényezőtől függ: annak típusától, a társadalmi-kereskedelmi rendszertől.

Az állam fontos funkciója a **törvényesség és a közrend biztosítása, a társadalom tagjai közötti viszonyok szabályozása, a társadalmi viszonyok normáinak kidolgozása**. Az állam funkciói között megkülönböztetik a **kulturális-nevelési** funkciókat, a kultúra, a tudomány és az oktatás fejlődésének előmozdítását.

Évszázadokon át az állam fontos funkciója volt a kisebbséget képező uralkodói lakossági réteg hatalmának megerősítése. Ezt a szerepét azonban fokozatosan elveszítette. Helyette a modern világban megjelent az állam egy új funkciója, az **ökológiai**. Amikor az emberiség létét nap mint nap fenyegeti a környezetszennyezés, csak az állam képes – a maga lehetőségeivel – sok sürgős ökológiai probléma megoldására.

Az állam területének határain túl is betölt bizonyos funkciókat, a többi között biztosítja a **szuverenitást, a függetlenség védelmét** bármi nemű fenyegetéssel szemben. Minden állam törekszik a **nemzetközi kapcsolatok** fejlesztésére, legyen az politikai vagy gazdasági, megalapozza az ökológia, közrend területén folytatott együttműködést más országokkal. Ezek az **állam külső funkciói**.

Az említettek képezik az állam fő funkcióit. Ezenkívül az állam funkcióit annak teljesítési ideje szerint is osztályozzák. Minden korábban említett funkció az állam **állandó funkcióit** képezi. A Csernobili Atomerőműben történt katasztrófa következményeinek elhárítása, az államot ért támadás esetén az agresszorral szembeni ellenállás megszervezése érdekében történő gazdasági mozgósítás viszont **ideiglenes funkcióknak** minősülnek (az előbbit sajnos sokáig kényszerül ellátni az állam).

A társadalom fejlődésének egyik eredménye az állam. Az állam ismérvei: elhatárolt terület, állami apparátus, a többi között kényszerítő szervek, adórendszer és jogrendszer. Az állam fontos ismérve a szuverenitás.

Az állam **külső** és **belső** funkciókat lát el.

Ősidőktől fogva az emberek hatni tudtak másokra, hatalmat gyakorolhattak felettük. A hatalom különleges formája az **állam**, amely mindenki számára kötelező érvényű. Ez a szociális hatalom egy fajtája, amit az állam és annak szervei gyakorolnak.

Jegyezzétek meg: *állam, szuverenitás, hatalom.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://www.un.org/en/member-states>; <http://www.un.org/ru/member-states> – az ENSZ tagállamainak listája; <http://www.un.org/ru/decolonization/nonselgovterritories.shtml> – a világ önkormányzat nélküli területeinek listája.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Az állam milyen jellemzőit ismeritek?
2. Mi a *szuverenitás*? Miben nyilvánul meg?
3. Milyen funkciókat lát el az állam?
4. Mi a *hatalom*?
5. Az emberiség történetének egész ideje alatt létezett-e a hatalom?
6. A hatalom milyen típusait ismeritek?
- 7*. Hozzatok fel olyan példát a saját életetekből, amikor veletek szemben alkalmaztak hatalmat! A hatalom melyik típusával volt dolgotok?
- 8*. Hasonlítsátok össze az államot és az állam előtti társadalmat! Töltsétek ki a táblázatot a munkafüzetben!

	Állam előtti (ős-) társadalom	Állam
Milyen elv szerint (milyen jellemző szerint) történik az emberek megoszlása		
Ki gyakorolja a hatalmat		
Miben áll a társadalom vezetőinek hatalma		
Alkalmaznak-e erőszakot, kényszert a társadalom irányítása érdekében		
Közhatalmi apparátus megléte		

- 9*. Szerintetek miért alakult ki az állam? Milyen feladatokat látott el? A válaszadáshoz használjátok a történelemből, irodalomból szerzett tudásotokat!
- 10*. Az állam ismérvei alapján elemezzétek, állam volt-e Ukrajna 1991 előtt, volt-e szuverenitása!
- 11*. Szerintetek jelenleg hogyan változik az állam különböző funkciói közötti arány? Magyarazzátok meg!
- 12*. Határozzátok meg, az alábbi esetek közül mikor beszélünk a hatalom megnyilvánulásáról, és a hatalom típusait!
 - a) három kilencedik osztályos tanuló megbeszélte, hogy iskola után moziba megy;

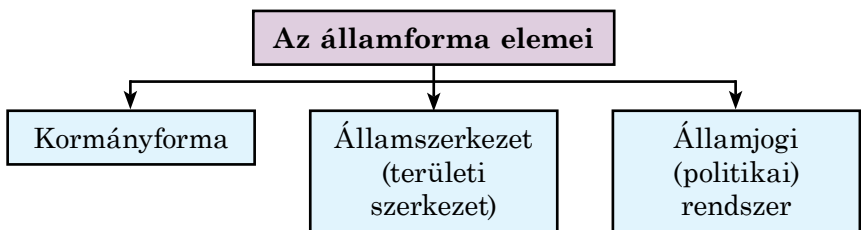
- b) a rendőrség megállította a közlekedési szabályokat megsértő személyt és jegyzőkönyvet vett fel;
 - c) Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa új törvényt fogadott el;
 - d) a kilencedikes tanuló könyvet ajándékozott a barátnőjének születésnapjára;
 - e) a pap arra szólította fel a híveket, hogy tartózkodjanak a húsételek fogyasztásától a böjt ideje alatt;
 - f) a vállalat igazgatója rendeletet adott ki a szabadnap áthelyezéséről
13. Írjátok körül azt az elképzelt mesebeli államot, amelyben szívesen él-nének!

2. §. Államhatalom. Államforma

1. Az államforma

Jelenleg közel 200 államot számlálunk. Ezek közül mind egyedi, ugyanakkor a különböző államoknak vannak bizonyos közös jellemzőik. Annak érdekében, hogy csoportosítsák az államokat, meghatározzák a különböző államok közös és különleges felépítési és irányítási sajátosságait, az *államforma* fogalmát alkalmazzák. Ez az államhatalom megszervezésének és gyakorlásának a módja, amely a hatalmi szervek kialakulásának sorrendjéből és a hatalom megvalósításának formájából áll. Az államformának három eleme van: a kormányforma, az államszerkezet (területi szerkezet) és az államjogi (politikai) rendszer (lásd a 3. vázlatot).

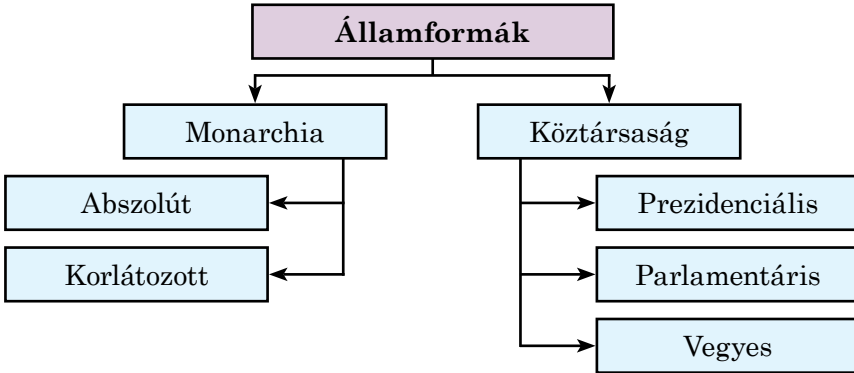
3. vázlat

2. A kormányforma

Az államforma első összetevője a kormányforma. A *kormányforma* meghatározza az államhatalom megszervezését, a hatalmi és az igazgatási szervek kialakulásának sorrendjét, valamint azok kölcsönhatását.

Ezen ismérv alapján az államforma lehet köztársaság vagy monarchia. (lásd a 4. vázlatot a 15. oldalon).

- A történelemórákon tanultakból idézzétek fel a „köztársaság” és a „monarchia” fogalmát!

A monarchiában a hatalom egy személy, az uralkodó (király, cár, szultán, emír császár) kezében összpontosul. A cím az adott állam történelme során kialakult szokásoktól függ. Az uralkodó rendszerint megörökli a hatalmat, sok esetben a hatalmát szentnek nyilvánítják, valamint Istentől valónak tekintik. Az uralkodó saját államának a jelképe, hatásköre az ország minden társadalmi viszonyára kiterjed. Az uralkodó nem visel felelősséget az alattvalóival szemben.

Monarchia – olyan államforma, amelyben az állam összes hatalma egyetlen személy kezében összpontosul, aki rendszerint öröklés útján jut hozzá.

A monarchia lehet abszolút vagy korlátozott (lásd a 4. vázlatot). Az **abszolút monarchiában** az uralkodó (király, cár, császár, szultán) teljes és korlátlan (abszolút) hatalommal bír. Ilyen volt Anglia és Franciaország a polgári forradalmak előtt, az Orosz Birodalom, amelyhez hosszú időn keresztül a mai Ukrajna területe is tartozott.

A **korlátozott monarchiában** az uralkodó hatalmát kisebb vagy nagyobb mértékben a törvény (alkotmány) és a nép által választott parlament korlátozza. Napjainkban a korlátozott monarchia példái Nagy-Britannia, Spanyolország, Japán.

II Erzsébet,
Nagy-Britannia királynője

Az abszolút monarchia lehet despotikus vagy teokratikus.

A **despotikus monarchiában** az uralkodónak abszolút, vagyis korlátlan hatalma van, amely az uralkodó önkényuralmán alapul, és kizárja a törvényhozó, végrehajtó, bírói vagy egyházi hatalmi szervek létezését.

A **teokratikus monarchia** lényegére a nevéből következtethetünk. A **teokrácia** (gör. *Isten hatalma*) az állami és helyi hatalom szerkezetének olyan formája, amely szerint a hatalom az egyház, a pápáság kezében van. Napjainkban a világon két teokratikus monarchia létezik: Szaúd-Arábia és a Vatikán, amelyekben a világi és papi (egyházi) hatalom egy személy kezében összpontosul.

A korlátozott monarchiák között megkülönböztetnek dualista (képviseleti) és parlamentáris (alkotmányos) monarchiát.

A **dualista monarchiában** (lat. *dualis* – kettős) az uralkodó az államfő, aki a végrehajtó hatalmat képviseli (valóságosan vagy jelképesen). A dualista monarchiában a parlament hozza a törvényeket, de az uralkodó döntései is törvényerejűek. A kormány egyszerre vállal felelősséget a parlament és az uralkodó előtt is. Ebből ered a dualista monarchia kettős jellege. Ilyenek az Osztrák-Magyar Monarchia, Marokkó, Kuvait, Jordánia.

Jelenleg a legelterjedtebbek a **parlamentáris monarchiák**, ilyen Európa modern monarchiáinak a többsége. Náluk létezik parlament, amely a kormányt képezi. Az ilyen országban az uralkodó törvényhozói jogától meg van fosztva, nem vesz részt közvetlenül a kormány munkájában. A parlamentáris (vagy alkotmányos) monarchiában az uralkodó döntése csak abban az esetben lép érvénybe, ha a kormányfő vagy a felelős miniszter aláírja azt. Az ilyen aláírást **kontraszignatúrának** (*kontraszignálásnak*) nevezzük.

A monarchiával ellentétben a köztársaságban a nép a hatalom forrása. A hatalmi szervek választások eredményeként jönnek létre, és meghatározott hivatali idejük van. A köztársaságban bármely hatalmi képviselő, beleértve a legfelsőbbet is, jogi felelősséget vállal a tetteiért, és szükség esetén meneszthető.

Köztársaság – olyan kormányforma, amelyben a hatalom forrása a nép, a hatalmi képviselőket bizonyos időre választják meg, és jogi felelősséget viselnek a tetteikért.

A köztársaságokat parlamentárisakra, prezidenciálisakra (elnökiekre), valamint vegyes rendszerűekre osztják (*lásd a 4. vázlatot*).

A **parlamentáris köztársaságban** a kormányt a parlament alakítja, és a kormány a parlamentnek tartozik elszámolással (Németország, Olaszország). Az ilyen köztársaságban az elnököt

Németország parlamentje, a Bundestag

leggyakrabban a parlament választja meg, és főleg reprezentatív feladatokat lát el.

A **prezidenciális köztársaságra** (USA, Brazília, Mexikó) az jellemző, hogy az elnököt általános választásokon választják meg, ő vezeti és alakítja a kormányt. A kormány az elnök előtt visel felelősséget, lemond az újonnan megválasztott elnök előtt.

A **vegyes rendszerű köztársaság** ötvözi a prezidenciális és a parlamentáris köztársaság jellemzőit. Jelenleg ez a köztársasági forma a legelterjedtebb. Az ilyen köztársaságban a kormány és az elnök közösen alakítják a parlamentet. Vegyes rendszerű köztársaság Franciaország, Ausztria, Lengyelország, Románia.

A világon jelenleg 140 köztársaság és közel 30 monarchia létezik. A legrégebbi köztársaságoknak az ókori görög Athént és Spártát (i. e. V–VI. sz.), valamint a Római Köztársaságot (i. e. V–II. sz.) tekintik.

A modern monarchiák többsége (közülük 14 Ázsiában, 12 Európában, 3 Afrikában, egy pedig Óceániában található) korlátozott. De Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírátsok, Omán, Brunei, Katar és Vatikán abszolút monarchiák maradtak.

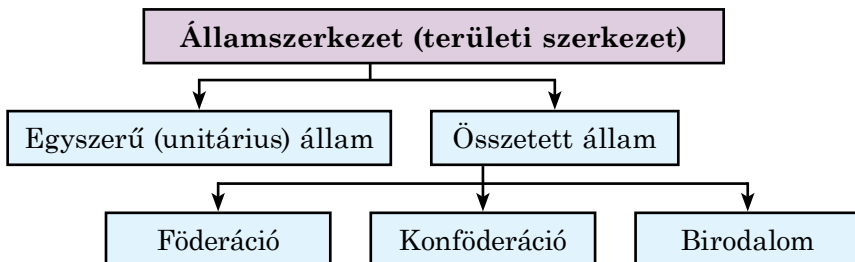
Jóllehet a monarchiák többségében az államfő megőröklí a hatalmat, léteznek monarchiák, ahol az uralkodó választások útján jut hatalomhoz. A római pápát, a teokratikus monarchia, a Vatikán és a római katolikus egyház fejét például a konklávé választja meg, ami a legfelsőbb katolikus papság gyűlése. Választásos monarchiának nevezik néha Malajziát, amelynek a vezetőjét, a legfelsőbb uralkodót, az Uralkodók Tanácsa választja meg ötéves időtartamra. Megjegyzendő, hogy Malajzia királya főleg rituális szerepet tölt be, a legfőbb kormányzó funkciókat a parlament és a miniszterelnök látják el.

A modern monarchiák közül a legrégebbi a japán, amely még i. e. 660-ban alakult, Európában pedig a dán, amely 899 óta létezik.

3. Az államszerkezet

Az **államszerkezet (területi szerkezet)** meghatározza az állam belső területi szerkezetét, a helyi és a központi hatalmi szervek kölcsönhatását. Az államszerkezet alapján megkülönböztetnek egyszerű (unitárius) (lat. *unitas* – egység) és összetett államokat (lásd az 5. vázlatot).

5. vázlat

Az **unitárius államban** a területi egységek (megyék, tartományok, földek, államok) nem rendelkeznek a szuverenitás elemeivel. Esetükben hiányoznak a saját, az összállamtól eltérő törvények, állampolgárság, adók. Az unitárius állam területét egységesnek tekintik. Az unitárius államban rendszerint egységes alkotmány és törvények vannak érvényben, az állami szervek egységes rendszere működik. A nemzetközi kapcsolatokban az unitárius állam egy egészet alkot. Az unitárius államok közé tartozik Lengyelország, Finnország, Dánia, Franciaország. Alkotmányának megfelelően Ukrajna is unitárius állam.

Az unitárius államokkal ellentétben az **összetett államok** a szuverenitás bizonyos jegyeivel rendelkező közigazgatási egységekből állnak, de hatásköreik egy részét átadják a központnak.

Az összetett államok között megkülönböztetnek föderációt, konföderációt és birodalmat (lásd az 5. vázlatot).

A **föderáció** (lat. *foederatio* – unió, egyesülés) olyan államszerkezet, amelyben az állam tagállamokból áll, amelyek bizonyos politikai szuverenitással rendelkeznek, ugyanakkor jogaik és szuverenitásuk egy részét átruházzák a föderáció szerveire. A föderatív államban rendszerint léteznek törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmi szervek, mind az egyes tagállamokban (a föderáció alanyai) mind pedig az egész államban. Emellett az ország törvényei pontosan meghatározzák valamennyi szintű szerv hatáskörét. Az összállami (föderációs) szervek döntései kötelezőek a föderáció ala-

nyaira és azok hatalmi szerveire nézve, a föderáció jogszabályai (beleértve az összállami alkotmányt), amelyeket a hatás- és illetékességi körök határain belül alkottak, magasabb fokú jogerővel bírnak, mint az egyes tagállamok jogszabályai. A föderációra jellemző a kettős állampolgárság – a föderáció külön tagállamainak minden állampolgára egyúttal az egész állam állampolgára is. A föderáció egyes részei megőrzik bizonyos körülmények között az államból való kilépés jogát, mivel az egyesülés a külön államok egyesítéséről szóló szerződés alapján történik, amelyek hatáskörük egy részét átruházzák az összállami központra. Napjainkban föderáció Németország, Oroszország, az USA.

A **konföderáció** szuverén államok uniója, amelyek bizonyos, az állami tevékenység külön szférájában pontosan meghatározott cél (rendszerint ideiglenes) érdekében egyesülnek. A konföderáció szerződés alapján működik, emellett a konföderáció minden eleme megőrzi szuverenitását. A konföderációban nem létezik közös alkotmány, közös igazságszolgáltatási és pénzügyi rendszer. A konföderáció minden tagállama megőrzi szuverenitását, és jogosult bármikor kilépni belőle. A konföderációkat legtöbbször egyes feladatok elvégzésére hozzák létre (védelem, kereskedelem). Rendszerint instabil jellegűek, gyorsan felbomlanak (ez történt az Egyesült Arab Köztársasággal, amelyhez 1958 és 1968 között Szíria és Egyiptom is tartozott) vagy föderációvá alakulnak át (ez történt az USA-val, ami fejlődésének hajnalán konföderációs képződmény volt.

A világon sok föderatív ország létezik. Ilyen Ausztrália, Ausztria, Argentína, Belgium, India, Kanada, Mexikó, Pakisztán, a Dél-afrikai Köztársaság.

A történelem során a legutóbbi igazi konföderáció Szenegál és Gambia között jött létre 1982-ben, és a *Szenegambia* nevet kapta, 1989 őszén azonban széthullott.

Jelenleg hivatalos neve alapján Svájc (teljes nevén Svájci Köztársaság) köztársaság, míg a svájci alkotmány szerint viszont ez egy föderatív állam.

A **birodalom** (lat. *imperium* – hatalom, uralkodás) olyan államszerkezet, amelyben az államot olyan részek képezik, melyek erőszakkal, azelőtt független államok vagy államrészek beolvasztásával lettek egyesítve. A birodalom részei nem rendelkeznek szuverenitással, nem hagyhatják el azt saját akaratukból. Jellemző a központi államrész (metropolisz) és az uralt területek (gyarmatok) jogai közötti különbség. A birodalom olyan államszerkezet,

amelyet főleg a történelemből ismerünk. Ilyenek voltak a Római, az Oszmán és a Brit Birodalmak. Az utóbbi a XX. században független államok nemzetközösségévé alakult át, amely közel 40 tagállamot számlál (köztük olyanokat, mint India, Kanada).

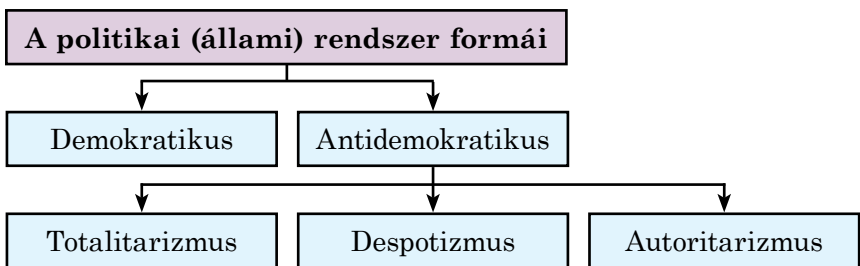
Történelme során Ukrajna államszerkezetét és kormányformáját tekintve különböző államokhoz tartozott. A XIX. században a mai Ukrajna területe az Osztrák-Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom részét képezte. 1917 után Ukrajna nyugati területei Lengyelország részévé váltak, amely unitárius állam, köztársaság volt. Kelet-Ukrajna 1922-től az újonnan alakult föderatív állam, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének lett a tagja.

4. A politikai (állami) rendszer

A **politikai (állami) rendszer** meghatározza azokat a módszereket, amelyekkel az adott államban a hatalmat gyakorolják, az erre használt eljárásokat és eszközöket.

Sokféle politikai rendszer létezik, de megkülönböztetünk demokratikus és nem demokratikus (antidemokratikus) rendszereket. Az államok többsége igyekszik biztosítani a demokrácia uralmát, a demokratikus társadalomra jellemző módon, az elvárásoknak megfelelően cselekedni (lásd a 6. vázlatot).

6. vázlat

A **demokrácia** (gör. *demokratia* – néphatalom, *demos* – nép, *cratos* – hatalom) olyan politikai rendszer, amelyben az államhatalom gyakorlása a népnek az állam irányításában való egyenrangú részvételével történik, jogaik és szabadságjogaik megléte az emberi jogok nemzetközi szabványainak megfelelően biztosított.

A **demokratikus államban** a hatalom fő forrása a nép. Az államhatalom gyakorlása annak törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalomra történő felosztás alapján történik. A demokratikus államban szavatolják és biztosítják az összes állampolgár valódi egyenlőségét a törvény előtt, a kinyilvánított jogok és szabadságjogok megvalósítását. Annak érdekében, hogy minden állampolgárnak lehetősége legyen a részvételre a gazdasági és politikai életben, a demokratikus állam biztosítja a különböző tulajdonformák meglétét, a politikai és egyéb egyesülések szabad működését, a politikai élet sokszínűségét (pluralizmust). A demokratikus országban a jogállam és az igazságszolgáltatás függetlenségéhez szükséges feltételeket hoznak létre.

A demokratikus állammal ellentétben az **antidemokratikus** társadalmakban az állampolgárokat vagy megfosztják annak lehetőségétől, hogy részt vegyenek az állami kérdések megoldásában, vagy pedig csak jelképes részvételről van szó. Az ilyen országokban legtöbbször egy személy (vagy személyek csoportjának), párt, ideológia hatalma erősödik meg, a többiek üldöztetés áldozatává válnak. Az antidemokratikus államokban az emberi jogok nincsenek szavatolva, folyamatosan korlátozzák őket.

Néha többféle antidemokratikus rendszert is megkülönböztetnek (lásd a 6. vázlatot).

A **totalitárius rendszer** főbb jellemzői: mindent átfogó (totalitárius, innen a megnevezés) ellenőrzés a társadalmi élet összes szférájában, egységes ideológia megléte és uralma, állami monopólium a gazdaságban.

A **despotizmusra** jellemző, hogy a hatalom egy személy (despota, innen a megnevezés) kezében összpontosul, az állam fölöttébb szigorú módszerekkel történő irányítása, az emberi jogok és szabadságjogok elnyomása.

Az **autoritarizmusra** szintén az jellemző, hogy a hatalom nagyrészt egy személy vagy néhány személy kezében összpontosul, az államfő hatalma örökös jellegű. Az ilyen rendszerben nincs politikai ellenzék, az igazgatás főleg utasításokkal, rendeletekkel történik, bármiféle közvita nélkül.

Az államformának három eleme van: a kormányforma, az államszerkezet, politikai (állami) rendszer.

A kormányforma az államhatalmi szervek kialakítási rendjét, azok hatáskörét határozza meg.

Az államszerkezet az állam felépítését, a felsőbb, központi és helyi hatalmi szervek közötti viszonyokat szabja meg.

A politikai (állami) rendszer jellemzi az állam irányításához használt módszereket. A világ országainak többsége demokratikus társadalom kiépítésére törekszik. A demokratikus országokban megfigyelhető a hatalom törvényhozó, végrehajtó és bírói ágra történő megosztása, biztosítva van a jogállamiság és az igazságszolgáltatás függetlensége, a politikai és gazdasági sokszínűség. Az ilyen államokban biztosítva vannak minden ember jogai és szabadságjogai.

Jegyezzétek meg: *államforma, államhatalom.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://nbuviap.gov.ua/asambleya/constitutions.php> – a világ államainak alkotmányai ukrán nyelven.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mik az államhatalom jellemzői?
2. Mi az *államforma*? Milyen elemei vannak?
3. Magyarázzátok meg az alábbi fogalmakat: *kormányforma, politikai (állami) rendszer, államszerkezet!*
4. Mi a *demokrácia*? Mik a jellemzői?
5. Nevezzetek meg olyan eltérő politikai rendszerű, kormányformájú, államszerkezetű országokat, amelyek jelenleg is léteznek vagy a történelemből ismertek!
- 6*. A történelem és földrajzórakon tanultak alapján és más források felhasználásával töltsétek ki a táblázatot a munkafüzetben!

Ország	Kormányforma	Államszerkezet	Politika rendszer
USA			
Nagy-Britannia			
Franciaország			
NSZK			
Ukrajna			

- 7*. Határozzátok meg az alábbi államok kormányformáját!
 - a) Az országban négyévente parlamenti választásokat tartanak. A választások után a parlament megalakítja a kormányt a miniszterelnökkel az élen. Az állam megyékre oszlik, amelyekben a megyei közigazgatási hivatalok (adminisztrációk) elnökei irányítanak, akiket a kormány nevez ki.
 - b) Az államot a császár irányítja, a törvények azután lépnek érvénybe, hogy a parlament elfogadta és a császár aláírta azokat. A parlamentet 5 éves időtartamra választják meg. A parlamentbe 12 állam képviselői tartoznak, amelyeknek saját kormányuk és törvényeik vannak.

- c) Az országban a hatalom a kormányzó kezében van, aki katonai puccs által jutott hatalomra. Az alkotmány érvényességét ideiglenesen felfüggesztették. A központi tartományon kívül az államhoz három, erőszakkal elfoglalt terület tartozik. Van megválasztott parlament, de annak hatalma nagyon korlátozott.
- 8*. Elemezzétek országunk jelenlegi állapotát abból a szempontból, hogy az mennyire felel meg a demokratikus társadalom követelményeinek! Tegyetek javaslatokat, hogyan, milyen eljárásokkal lehetne tökéletesíteni a demokráciát Ukrajnában!

3–4. §. A társadalmi norma fogalma és típusai

- *Fejtsétek ki a véleményeteket az emberek közötti viszonyok szabályozásáról az alább szemléltetett különböző helyzetekben!*

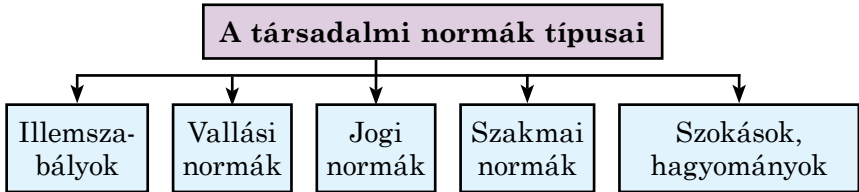
1. A társadalmi normák

Mindnyájan ismerünk különböző szabályokat, amelyek az emberek közötti viszonyokat szabályozzák. Az utakon a közlekedési szabályok vannak érvényben, a jégkorongmeccsen a sport szabályai.

Azokat az általános jellegű szabályokat (normákat), amelyek az emberi társadalom viszonyait szabályozzák és államilag, társadalmilag, társadalmi szervezetek által vannak meghatározva, **társadalmi normáknak** nevezzük.

A társadalmi normák nagyon sokfélék (lásd a 7. vázlatot a 24. oldalon). Megkülönböztethetjük őket tartalmuk, szabályozási körük szerint: politikai, erkölcsi és esztétikai normák, szakmai szabályok. A társadalmi normákat megkülönböztethetjük elfogadjuk és védelmük szerint, rögzítésük módja alapján.

Több évtized, néha évszázad során alakulnak ki a **szokások** és a **hagyományok**. A hagyományoknak köszönhetően ünnepeljük a születésnapokat vagy az újévet, a szokásoknak megfelelően tartjuk meg az esküvőket vagy évfordulókat. A szokások és hagyományok jelentősen eltérnek a különböző országokban, népeknél és etnikai csoportoknál. Ezek a társadalmi normák leggyakrabban az emberek tudatában rögzülnek. Az ember önállóan dönti el, megtartson-e egy-egy hagyományt, szokást, és be nem tartásuk esetén legfeljebb társadalmi elítélésre számíthat.

- *Soroljatok fel az ukrán népre és más népekre jellemző hagyományokat és szokásokat, amelyeket saját tapasztalatból és a médiából ismertek!*

A vallás és a hit megjelenésével kialakulnak a kapcsolódó **egyházi normák** is. Ezeket a szent könyvek, a felekezetek felsőbb szerveinek döntései alapján alkotják meg és a felsőbb erőktől, Istentől valónak tekintik. Az említett normák csak az adott vallás követőire nézve érvényesek, az egyházi normák be nem tartása esetén pedig az embert kiközösíthetik az egyházból, kitagadhatják (kiátkozhatják), az egyházi ráhatás egyéb módszereihez fordulhatnak.

- *Milyen vallásokat és egyházi normákat ismertek? Idézzétek fel, hogy mely vallások szent könyveit ismeritek!*

Országunkban jelenleg sokféle társadalmi szervezet és egyesület létezik, amelyek a saját belső működésüket, a társaság tagjai közötti viszonyokat kell, hogy szabályozzák. Meghatározzák az egyesületbe való felvétel rendjét, a vezetői szervek kialakításának rendjét és azok működését, az egyesület egyéb belső normáit. Értelmezhető, hogy ezek a normák csak azokra vonatkoznak, akik a megfelelő egyesület tagjainak bizonyulnak. Ezeket a normákat **szakmai (korporatív) normáknak** nevezzük. Ide tartoznak a politikai pártok, társadalmi szervezetek szabályzati normái.

Az életben elég gyakran alkalmazzatok az erkölcsi normákat. Az **erkölcs** olyan normák összessége, amelyek a jó és a rossz, becsület és becstelenség, emberiség és kegyetlenség kritériumainak arányán alapulnak. A társadalom betartja az erkölcsi normákat, azok megsértése erkölcsi és nyilvános elítéléssel jár.

2. A jog fogalma és jellemzői

Az emberi társadalomban létező sokféle szabály között vannak különlegesek is, amelyeket az állam alkot. Ezek a szabályok a **jogi norma** elnevezést kapták.

Mi a *jog*? Ennek a szónak két értelmezése van. Egyrészt a jogot úgy értelmezik, mint az ember lehetőségét arra, hogy valamit megtegyen: mindnyájunknak jogunk van az ingyenes tanuláshoz, orvosi kezeléshez, saját érdekeink védelmében állami szervekhez fordulni. Szüleiteknek joguk van a magántulajdonra, a többi között lakásra, az idejében megkapott fizetésre, nagyapáitoknak és nagymamáitoknak joguk van a nyugdíjukhoz. Az ember lehetőségét arra, hogy törvényesen elégítse ki szükségleteit, **személyhez fűződő jognak** nevezzük.

Másrészt a jognak van egy további, általánosabb jelentése.

Objektív jognak nevezzük a mindenki számára kötelező érvényű, hivatalosan meghatározott normák, viselkedési szabályok összességét, amelyeket az állam alkot és támogat, és amelyek fontos társadalmi viszonyokat szabályoznak.

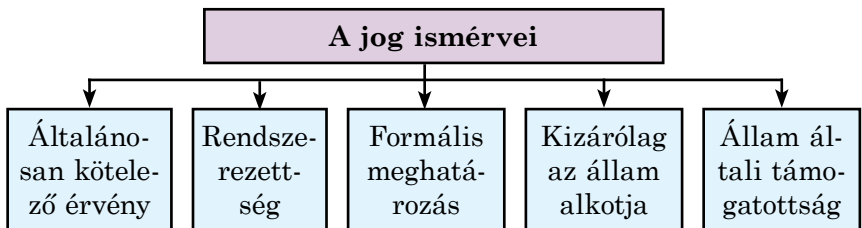
Pontosan ezt a jogot vizsgálja a jogtudomány.

Az iménti meghatározás alapján megkülönböztethetünk néhány, a jogra és annak normáira vonatkozó ismérvet (*lásd a 8. vázlatot*). Sok más szabállyal ellentétben a jogi normák mindazokra nézve *általánosan kötelező érvényűek*, akik az őket befogadó állam területén tartózkodnak, szándékaiktól, a joghoz és az államhoz fűződő viszonyuktól függetlenül. A jogi normák még egy fontos jellemzője a *formális meghatározottság*. Ez azt jelenti, hogy a jogi normákat pontos magatartási normákban és szabályokban rögzítik, amelyek legtöbbször speciális dokumentumokban jelennek meg.

A jog az emberek közötti legáltalánosabb, legfontosabb viszonyokat, az intézmények, szervezetek, államok közötti viszonyokat szabályozza azokban az esetekben, amelyek a társadalomban domináns helyzetet elfoglaló lakosságot érinti.

Fontos annak megemlítése, hogy a jogi normák *rendszeresek*, ami a normarendszert jelenti. A különböző jogszabályokban rögzített normák nem egymástól függetlenül léteznek, hanem egymással összhangban állnak, nem lehetnek ellentmondásosak, épp ellenkezőleg, egymással összefüggésben kell állniuk.

8. vázlat

A világon számos mulatságos törvény létezik. A legtöbb talán az USA-ban. Íme, néhány közülük.

Az Arizona állambeli Mohave körzetben az a személy, aki szappant lopott, köteles addig mosakodni vele, amíg az teljesen el nem fogy.

A pennsylvaniai Danville-ben érvényes szabályok értelmében a tűzoltó tömlők állapotát ... egy órával a tűzvész előtt ellenőrizni kell.

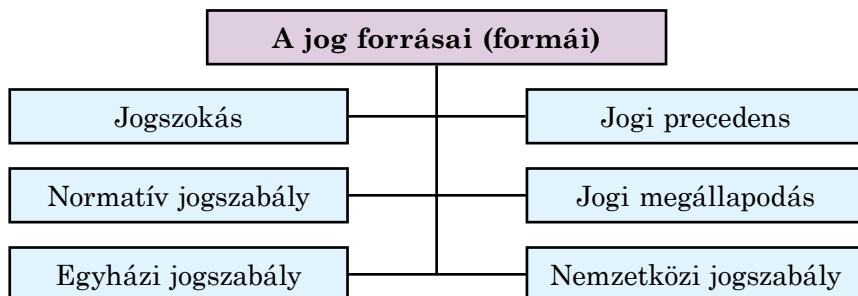
A Massachusetts állambeli Holionban az embert megbüntetik, ha a ház előtti gyepet esőben locsolja.

San Francisco egyik városi rendelete tiltja az eldobált konfetti darabok összegyűjtését újbóli felhasználás céljából.

3. A jog forrásai

Mint már tudjuk, a jog normarendszer. Hogyan keletkeznek, és hogyan vannak rögzítve a jogi normák? A jogi normák kinyilvánításának és rögzítésének módját, formáit **jogforrásnak** nevezzük (lásd a 9. vázlatot)

9. vázlat

Ezek közül a legrégebbi talán a jogszokás. A szokások sok éven, akár évszázadon át formálódnak, az emberek többségének a tudatában rögzülnek, aztán az állam vagy akár a nemzetközi közvélemény is elismeri azokat. A jogszokás korábban nagy jelentőséggel bírt, amit napjainkig már nagyrészt elveszített. Számos jogszokás normatív jogszabállyá vált. Így például egy akár ellenséges ország követeinek sérthetetlenségéről szóló jogszokást, amely a középkorban volt érvényes, a XX. században a világ államainak többsége elfogadta, később pedig a diplomaták mentelmi jogáról szóló nemzetközi egyezményben rögzítették.

Tehát, a **jogszokások** magatartási társadalmi normák, amelyek hosszú időn át történő betartásuk közben alakultak ki, és az állam hagyja jóvá őket.

Egyes országokban, mint például az USA-ban, Nagy-Britanniában, nagy jelentőséggel bír a jogi precedens (precedensjog) mint jogforrás. A lényege, hogy bizonyos ügyben a bíróság vagy állami szerv által meghozott döntés a későbbiekben példának, precedensnek tekinthető a hasonló ügyek vizsgálata közben.

A **jogi precedens** (lat. *praecedens, praecedentis* – az, aki átruház) az illetékes állami szerv döntése, amely bizonyos élethelyzetet hivatott szabályozni, valamint általánosan kötelezőnek tekintett a jövőben fellépő hasonló helyzetek szabályozásakor.

E két jogi norma hátránya, hogy a meghatározásuk nem elég pontos.

A Nagy-Britanniában jelenleg érvényes jogi precedensek és szokások között tartalmilag és jelentésében nagyon sokféle norma létezik. Így például szokás határozza meg, hogy a parlamenti választásokat megnyert párt vezetője lesz a miniszterelnök. Ez egyetlen törvényben sincs rögzítve, mégis évszázadokon át ezt a szabályt követik. Ugyancsak szokás határozza meg, hogy a lordok házában vezetője, a lordkancellár egy gyapjúval kitömött zsákon ül, valamint azt is, hogy a parlament nem kézfelemeléssel szavaz, hanem más-más ajtókon mennek át.

Nagy-Britanniában egyetlen törvény sem írja elő, hogyan kell leveletelni a tüntetéseket és demonstrációkat, de még a XIX. sz. elején egy angol bíróság olyan döntést hozott, amely előírja a gyűlések, tüntetések és demonstrációk rendjét, és amit precedensként használnak manapság.

A jogforrások között meghatározott helyet foglal el a **normatív jogszabály**, amelynek lényege, hogy a jogi norma a különböző szervek vagy tisztviselők közötti egyezség vagy megállapodás következménye. Ilyen dokumentumok például az Ukrajna elnöke és Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa között 1995-ben megkötött alkotmányos szerződés, Ukrajna kormánya és a szakszervezetek, valamint a munkaadók szövetségei közötti megállapodások.

Az utóbbi időben nő a **nemzetközi jogi megállapodások** jelentősége, amelyek olyan szerződések, amelyeket az államok egymás között kötnek meg és kötelezőeknek ismerik el őket belső tevékenységük során. Ukrajnában jelenleg a nemzetközi egyezmények fokozatosan a belső törvények részévé válnak, ha Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa engedélyezi azok kötelező hatályát. Ebben az esetben Ukrajna területén Ukrajna törvényeivel együtt vannak érvényben.

Néha megkülönböztetnek **egyházi jogszabályokat** (egyházi normák, amelyeket az állam általánosan kötelezőnek ismeri el, például néhány iszlám országban a nők részvételének korlátozása a társadalmi életben).

Irán büntető törvénykönyvének értelmében, amely a sarián – az iszlám törvényein – alapul, az első alkalommal elfogott tolvajt jobb keze négy ujjának amputálásával büntetik. Azt a bűnözőt, tolvajt, akit másodszor fognak el, megfosztják bal lába összes ujjától. Harmadszorra a vétkes életfogytiglan tartó szabadságvesztésre számíthat.

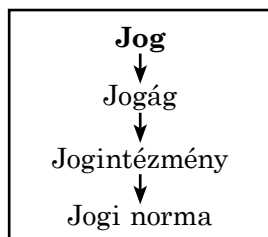

Az országok többségében a jog legfőbb forrása a **normatív jogszabály**, amely egy hivatalos dokumentum, melyet az erre jogosult illetékes a törvény által megszabott formában és rendben fogadott el (adott ki), valamint amely a személyek korlátlan körére vonatkozóan határozza meg a jogi normákat és nem egyszeri felhasználásra tervezték.

Az összes jogforrás közös jellemzője, hogy a normatív jogszabályokat az erre jogosult állami szervek adják ki. Pontos meghatározással rendelkezik, pontosan és nem kétértelműen határozza meg a jogi normákat. A normatív jogszabály fő típusai a törvények és a rendeletek. A mi országunkban is ez az alapvető jogforrás.

4. Jogrendszer fogalma és elemei

10. vázlat

A jogi normák a társadalmi viszonyok fölöttébb széles körét szabályozzák, ezért nem csoda, hogy a jognak van egy bizonyos belső rendszere (lásd a 10. vázlatot).

A jogi normák a társadalmi élet majdnem minden terén szabályozzák a viszonyokat. Épp a jogi normák határozzák meg a munkába történő felvétel vagy az elbocsátás rendjét, a vásárló és az üzlet közötti viszonyt, az öröklés rendjét, a házasságkötés és a házasságfelbontás rendjét, a bűnöző felelősségre vonásának rendjét és a földterület bérlésének rendjét. Érthető, hogy azok a normák, amelyek különösen eltérő viszonyokat szabályoznak, jelentősen eltérnek egymástól.

Azokat a normákat, amelyek a társadalmi élet egy bizonyos szférájában szabályozzák a viszonyokat, csoportokba foglalják. Egyrészt, az köti össze őket, hogy a jogi szabályozás tárgyát szabályozzák (egyes normák az emberek munkájára, mások a családra, vannak, amelyek a földviszonyokra vonatkoznak). Másrészt, ezek a csoportok eltérnek egymástól a tekintetben, hogy a jogi normák más módszerrel (eszközzel) szabályozzák a viszonyokat.

Az ukrán jog történetéből

Kisztjakivszkij Bohdan Olekszandrovics (1868–1920) – kiemelkedő ukrán filozófus és jogtudós, jogi doktor, az Ukrán Tudományos Akadémia akadémikusa, a Kijevi Tarasz Sevcsenko Egyetem tanára és a jogi kar dékánja. Az állam- és jogelméletet, a jogfilozófiát kutatta. Egyike az első hazai jogtudósoknak, aki a jogállam elméletének kidolgozásán munkálkodott.

Amikor az ember az üzletben vagy a piacon vásárol, akkor a vásárlást megbeszéli az eladóval. A törvény keretei között cselekedve eldöntheti, mit tegyen (megegyezik az árban, mennyiségben és az áru minőségében, az áruban). Ugyanígy azoknak a személyeknek is van választási lehetőségük, akik házasságot kötnek. A viszonyok résztvevői egymás között egyenlők. Ezekben az esetekben a jog választási lehetőséget biztosít a viszonyok résztvevőinek. Az ilyen szabályozási módszert **diszpozitív** nevezünk, azaz olyannak, amely választási lehetőséget nyújt. Amikor viszont a bűnöző (gyilkos, tolvaj, rabló) megbüntetéséről van szó, senki nem ad lehetőséget a bűnözőnek, hogy eldöntse, letölti-e a büntetését vagy sem, és ugyancsak senki nem egyeztet az emberekkel az adófizetés szükségességét. Ebben az esetben a jogi norma nem hagy választási lehetőséget, sőt még az állam részéről történő erőszak használatának lehetőségét is előírja, az egyik résztvevő ráerőltetheti akaratát a másikra – ez esetben a viszonyok **imperatív** szabályozási módjáról beszélünk.

Azoknak a normáknak az összességét, amelyek sajátos jogi módszerrel szabályozzák a társadalmi viszonyok bizonyos szféráját, **jogágnak** nevezük.

Ukrajnában számos jogág létezik.

- *A 31. oldalon található illusztrációkat használva mondjatok véleményt arról, hogy szerintetek a jelzett jogágak mindegyike milyen viszonyokat szabályoz!*

A jogágak között a következőket különböztetik meg: *alkotmány*- (vagy állami, amely az állam létezésének és működésének alapvető normáit határozza meg), *munka*- (a dolgozó és a munkaadó vagy a vállalat tulajdonosa között kialakuló viszonyokat szabályozza), *büntető*- (a legveszélyesebb törvényértésekkel, a bűncselekményekért járó felelőséget határozza meg), *polgári* (normái a tulajdoni és némely személyes, nem tulajdoni jogviszonyokat szabályozzák), *családjog* (a családalapítással kapcsolatos, a házastársak közötti, valamint a szülők és a gyermekek közötti kapcsolathoz tartozó viszonyokat szabályozza) és még sok más.

Szintén a jogrendszerhez tartoznak a jogintézmények. A **jogintézmény** rendszerint szűkebb jellegű, mint a jogág, a társadalmi viszonyok egy bizonyos, pontosan elkülönített típusára vonatkozó jogszabályokat foglalja magában. Ilyen például a *választások intézménye*, a *tulajdon intézménye*, a *szükséges (jogos) védelem intézménye*. A jogintézmény egy vagy több jogág normáit is egyesítheti (ebben az esetben *jogágközi jogintézményről* beszélünk).

alkotmányjog

földjog

polgári jog

adminisztratív jog

munkajog

családjog

büntetőjog

1. rész A jog- és államelmélet alapjai

Az egész jogrendszer alapeleme a jogi norma, a kötelező magatartási szabály, amelyet az állam határoz meg és biztosít. Belőle áll, mint téglából a ház, a jogintézmény, a jogágak és az egész jogrendszer együttvéve.

Florida államban létezik olyan törvény, melynek értelmében a bűnöző köteles szóban vagy írásban az elkövetés előtt 24 órával figyelmeztetni az áldozatot a jövőben ellene elkövetendő bűncselekményről. E szabály megsértését a bíróság súlyosbító körülménynek tekinti.

New Orleansban nem szabad a krokodilt a tűzcsaphoz kötni, Atlantában pedig a zsiráfort a telefonpóznához.

Baltimore-ban törvénysértést követtek el, ha a színházba oroszlánt visztek magatokkal.

Texas államban tilos bivalyra lőni a hotel második emeletéről.

Alaszkában tilos fényképezés céljából felébreszteni a medvétet.

Chicagóban tilos pizsamában, Idaho államban pedig teveháton ülvé horgászni.

Tehát az emberek közötti viszonyokat különböző társadalmi normák szabályozzák. Köztük különleges helyet foglalnak el a jogi normák, amelyek az emberek közötti legfontosabb viszonyokat szabályozzák, és amelyeket az állam határoz meg és biztosít. A jog szabályozza az emberek közötti viszonyokat, megvédi jogaikat és érdekeiket.

A jog forrásai a normatív jogszabályok, a jogszokások, precedensek, a jogi megállapodások, nemzetközi jogszabályok és az egyházi jogszabályok. A számos jogi norma között különleges helyet foglalnak el a törvények, amelyek felsőfokú jogerővel bírnak.

A jogrendszer a jogágakat, jogintézményeket és jogi normákat foglalja magában. A jogi normák azok a téglák, amelyekből az egész jogrendszer felépül.

Jegyezzétek meg: *társadalmi normák, jog, jogág, jogi norma, jogforrás.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws> – Ukrajna törvényeinek adatbázisa Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának honlapján.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mik a *társadalmi normák*? Milyen társadalmi normákat ismertek?
2. Magyarozzátok meg: a *jog*, *jogág*, *jogintézmény*, *jogi norma*, *jogrend-szer*, *jogi precedens* szavak jelentését!
3. Mik a jog jellemzői?
4. Nevezzétek meg az általatok ismert jogforrásokat!
- 5*. Fejtsétek ki véleményeteket arról, hogy milyen szerepet játszik a jog a társadalom életében!
6. Miben különbözik a jog a többi társadalmi normától?
7. Nevezzétek meg olyan erkölcsi normákat, amelyeket a hatályban lévő jogi normák is biztosítanak!
- 8*. Fejtsétek ki véleményeteket arról, hogy szerintetek működhet-e az ál-lam jogi normák nélkül!
- 9*. Hasonlítsátok össze a különböző jogforrásokat, elemezzétek azok hát-rányait és előnyeit!
10. Hozzatok fel példákat olyan normákra, amelyek különböző jogágakhoz tartoznak, valamint olyan helyzetekre, amikor ti vagy az ismerősötök, fi-limbeli vagy irodalmi hős olyan jogi normákkal szembesült, amelyek különböző jogágakhoz tartoznak!

1. sz. gyakorlati munka

Társadalmi normák az ember életében

(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

1. A történelemből, irodalomból és más tantárgyakból szerzett tudáso-tok segítségével hasonlítsátok össze az általatok ismert társadalmi normákat! Töltsétek ki a táblázatot a munkafüzetetekben!

Társadalmi norma típusa	Beveze-tésének módja	Ki fogadja el (vezeti be)	Megsértésé-nek követ-kezményei	Rögzi-tésének módja
Erkölcsei normák				
Szokások, hagyományok				
Egyházi normák				
Jogi normák				
Szakmai normák				

2. Határozzátok meg, mely társadalmi normákat sértették meg az alábbi példákban!
 - a) A tanuló nem jelent meg az osztálytársával előre megbeszélt találkozón, jóllehet volt rá lehetősége;
 - b) a keresztény húst fogyasztott nagybójt idején;

1. rész A jog- és államelmélet alapjai

- c) a futballista a meccs előtt tiltott szert fogyasztott, azaz doppingolt;
 - d) a diák nem vett jegyet, mikor felszállt a vonatra;
 - e) a nagymama unokáját arra kérte, hogy segítsen neki, de az nemet mondott, és sétálni ment;
 - f) a párttag nem fizette be a tagsági díjat;
 - g) az állampolgár elveszítette a személyi igazolványát.
3. Elemezzétek az alábbi helyzeteket! Határozzátok meg, milyen típusú társadalmi normák vannak érvényben az alábbi helyzetek mind-egyikében, kik a kialakult viszonyok résztvevői, megsértették-e a társadalmi normákat!
- 1) A 15 éves kilencedikes tanuló reggel iskolába ment. Miután átment az úttesten a kijelölt gyalogátkelőhelyen, a fiú egy kóbor kiskutyát vett észre az úton. Úgy döntött, megeteti, és vett neki egy zsömlét az üzletben. Azonban addig játszott a kiskutyával, míg elkésett az első óráról.
 - 2) A lány meghívta a barátait a születésnapjára. A meghívottak úgy döntöttek, közösen vesznek ajándékot: rendeltek egy nagy tortát és vettek egy fenyőképezőgépet az ünnepeltnek. A születésnapi buli nagyon jól telt, mindenki meg volt elégedve.
 - 3) A fiatalember, miután meglátta az egyik politikai párt plakátját, elment egy olyan tüntetésre, amely egy erdőrészt védelméért tűzte ki céljául az oda tervezett építkezéssel szemben. Rövidesen a fiú kérvényezte a pártba való felvételét, amit a tagsági díjának befizetése után a párt alapszervezeti gyűlésén megvitattak.
 - 4) Az ukrán labdarúgó bajnokság egyik mérkőzésén két játékos összeütközött egymással. Ennek következtében egyikőjük súlyos lábtörést szenvedett. Az elégedetlen nézők, annak a csapatnak a szurkolói, amelynek a sérült a tagja volt, verekedni kezdtek a stadion dolgozóival, és ebbe a rendőrség is beleavatkozott.
 - 5) Karácsonyra készülve a házaspár vett egy fenyőfát, amit a lakásban feldíszített. Az ünnep alkalmából a kiskorú unoka csillagszórót gyűjtött, amitől a fenyőfa meggyulladt. A tűzoltóknak, akiket a szomszédok hívtak ki, sikerült eloltaniuk a tüzet.
 - 6) Az állatkerti látogatás során az iskolások az idegenvezető tanácsára húsdarabot dobtak az állatoknak, és megfigyelték a viselkedésüket.
4. Képzeljétek el, hogy bizonyos társadalmi viszonyok résztvevői vagytok, amelyekben különböző társadalmi normák vannak érvényben. Játsszátok el ezeket a helyzeteket, elemezzétek őket, és határozzátok meg, hogyan kell cselekednetek ezekben a szituációkban!

Önellenőrzés

- 1. Idézzétek fel az alábbi szavak jelentését: *törvény, erkölcs, jog!*
- 2. Hasonlítsátok össze a különböző társadalmi normákat, a különböző jogforrásokat!
- 3. Magyarazzátok meg, hogy a jogi normák miben különböznek a többi szabálytól, társadalmi normától!
- 4. Hozzatok fel példát különböző társadalmi normák típusaira!

A felsoroltak közül válasszátok ki az EGY helyes választ!

1. Az alábbiak közül válasszátok ki a társadalmi norma fogalmának megfelelő meghatározást:
 - A általános szabályok (normák), amelyek az emberi társadalom viszonyait szabályozzák, és amelyeket az állam, a társadalom vagy az állampolgárok egyesületei alkotnak;
 - B általánosan kötelező, hivatalosan meghatározott normák vagy szabályok, amelyeket az állam hoz létre és biztosít, és amelyek a legfontosabb társadalmi viszonyokat szabályozzák, valamint a megsértésük jogi felelősséggel jár;
 - C olyan szabályok, amelyek a természetes vagy jogi személy számára lehetőséget biztosítanak arra, hogy saját cselekedeteikkel létrehozzák, megváltoztassák vagy megszüntessék az állampolgárok jogait és kötelességeit!
2. Határozzátok meg, Ukrajnában melyik jogszabálynak van felsőfokú jogereje!
 - A Ukrajna Miniszteri Kabinetjének rendelete
 - B a Legfelsőbb Bíróság döntése
 - C Ukrajna elnökének rendelete
 - D Ukrajna törvénye
3. Határozzátok meg, mely jogforrást nem használják Ukrajnában!
 - A normatív jogszabály
 - B normatív jogi megállapodás
 - C nemzetközi jogi megállapodás
 - D jogi precedens
4. Határozzátok meg, a felsoroltak közül melyik cselekmény minősül az állam belső funkciója ellátásának:
 - A K. állampolgár a Kodaknál rendelt fényképképeket;
 - B Ukrajna amerikai nagykövete tárgyal az USA külügyminisztériumának képviselőjével a fegyverkezés korlátozásáról szóló egyezményről;
 - C a rendőrség munkatársai elfogtak egy fegyveres bűnözőt, aki bankrablást akart elkövetni;
 - D az Amnesty International elnevezésű civil szervezet nyilvánosságra hozott egy jelentést az emberi jogok előző évben történt megsértéséről a világ országaiban;
 - E Ukrajna Szakszervezeti Ligája és a magán munkaadók egyesülete tárgyal a következő évi általános bérmegállapodás tartalmáról!
5. Határozzátok meg, hogy a felsorolt fogalmak közül melyik államszerkezet:
 - A demokrácia
 - B diktatúra
 - C birodalom
 - D monarchia

2. rész

JOGVISZONYOK. JOGSÉRTÉSEK. JOGI FELELŐSSÉG

5. §. Jogviszonyok

1. A jogviszonyok fogalma

- *Idézzetek fel olyan helyzeteket, amelyeket az elmúlt tanórákon áttekintettünk! Egyes esetekben az események résztvevői alkalmazták a jogi normákat, más esetekben egyéb szabályokat használtak. A jogi normák ugyanis nem képesek (s erre nincs is szükség) az összes társadalmi viszony szabályozására.*

Elemizzünk néhány szituációt. A diáklány elkésett az iskolából. A kisfiú vett egy üveg limonádét a boltban. A nő elhelyezkedett a kórházban. A fiatalok durván káromkodtak, és amikor pedig figyelmeztették őket, verekedni kezdtek.

Mi a közös ezekben a helyzetekben?

Elsősorban valószínűleg az, hogy minden esetben bizonyos kapcsolatba lépnek egymással, vagy bizonyos szervekkel vagy intézményekkel az emberek: az iskolások az iskolával, a kisfiú a bolttal, a nő a kórházzal, a fiatalok azokkal, akikkel verekedni kezdtek, majd minden bizonnyal a rendvédelmi szervek munkatársaival kell beszélgetniük.

Másodsorban, az esetek mindegyikében bizonyos jogi normák szabályozzák a résztvevők tetteit.

A jogi normák által szabályozott társadalmi viszonyokat **jogviszonyoknak** nevezzük.

Nevezhetünk-e bármilyen társadalmi viszonyt *jogviszonynak*?

Két idősebb hölgy találkozik az utcán, és megvitatják a legfrissebb híreket. A metrón utazó fiatalok „nem vették észre” a mellettük álló idős férfit, és nem adták át a helyüket. Ezekben a helyzetekben ugyan bizonyos viszony jön létre az emberek között, de nincs olyan jogi norma, amely ezt szabályozná.

A jogi normák csak a legfontosabb társadalmi viszonyokat szabályozzák. A kevésbé jelentőseket egyéb társadalmi normák szabályozzák.

A jogviszonyok létrejöttéhez több feltétel szükséges. Először is, léteznie kell az azokat szabályozó jogi normáknak. Másodsor, szükség van a jogviszonyok résztvevőire. Ezenkívül jogi következménnyel járó eseménynek kell történnie.

Jogviszonyba lépve a résztvevők élnek a jogaikkal, teljesítik a kötelességeiket, megváltoztatják a jogi helyzetüket. Ebben a folyamatban fontos annak meghatározása, hogy ki lehet a jogviszonyok résztvevője.

- *Véleményetek szerint ki lehet a jogviszonyok résztvevője? Nevezzétek meg, kik a jogviszonyok résztvevői a fent említett helyzetekben!*
- *Milyen ismérvek jellemzik a jogviszonyokat?*

Bizonyos viszonyok léteznek a vadállatok, madarak, de még a csúszómászók vagy a rovarok között is. Ezek azonban nem társadalmiak, így nem a társadalmi normák, hanem a biológiai törvények szabályozzák őket. Természetes, hogy az ilyen viszonyok nem tekinthetők jogviszonyoknak.

A jogviszonyok a társadalmi viszonyok fajtái, kizárólag az emberi társadalomban léteznek.

Már tudjátok, hogy a társadalmi viszonyokat különböző társadalmi normák szabályozhatják.

- *Idézzétek fel, milyen társadalmi normákat ismertek!*

Ennek a tanórának az elején az emberek közötti viszonyok különféle példáit elemeztétek, amelyekben különböző társadalmi normák működtek. Ezek közül csak néhányat nevezhetünk joginak. A jogviszonyok sajátossága az, hogy őket **jogi normák szabályozzák**.

A viszonyok a leggyakrabban több – kettő vagy több – jogviszonyban résztvevő meglétét feltételezi. **A jogviszonyokban csakis különleges tulajdonságokkal – cselekvőképességgel és jogképességgel – bíró személyek vehetnek részt**, amiről később esik szó.

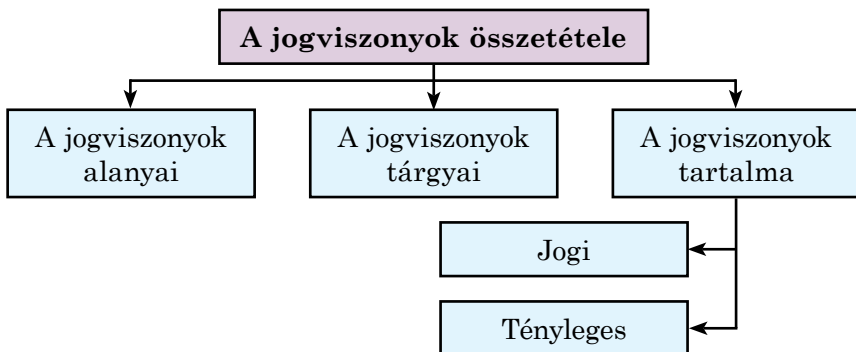
Az ukrán jog történetéből

Vaszilenko Mikola Prokopovics (1866–1935) – ukrán jogtudós, az Összukrajnai Tudományos Akadémia elnöke (1921–1922). A Törvényszék tagja, oktatási miniszter, P. Szkoropadszkij hetmani állama idején az állami szenátus elnöke. Később Kijev felsőoktatási intézményeinek tanára. Az ukrán történelmi-jogtudomány egyik megalapítója.

2. A jogviszonyok összetétele

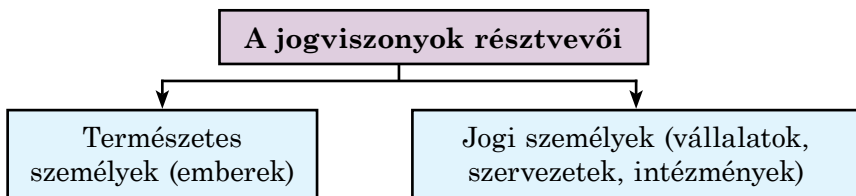
A jogviszonyokban több elemet szokás kiemelni (lásd a 11. vázlatot).

11. vázlat

A jogviszonyok első összetevőjét a résztvevői képezik. A jogviszonyok résztvevőit **a jogviszonyok alanyainak** nevezzük. A legtöbb jogász azonos fogalmakként kezeli a „jog alanyait” és a „jogviszonyok alanyait”. Azonban néhány jogtudós úgy véli, hogy a jog alanyai azok, akiknek lehetőségük van a jogviszonyokban történő részvételre, a jogviszonyok tárgyaivá csakis akkor válnak, amikor közvetlenül részt vesznek azokban (lásd a 12. vázlatot).

12. vázlat

A jogviszonyok résztvevői mindenekelőtt Ukrajna, más országok állampolgárai, valamint hontalan személyek lehetnek. Őket **természetes személyeknek** nevezzük, mert fizikailag léteznek.

Amikor egy gyermek megszületik, életének első percétől jogviszonyok résztvevője lehet. A gyermeknek még nem adtak nevet, de máris vannak jogai (például az élethez, az egészségvédelemhez, a lakáshoz, amelyben a szülei élnek), nem tud róla, de jogviszonyokban vesz részt (például ajándékot kaphat vagy örökölhet). Ehhez elegendő, hogy a gyermek fizikailag létezik. Ezért az ember a jogviszonyok résztvevőjeként természetes személy.

A jogviszonyok résztvevői **jogi személyek** – a törvényes rend szerint alapított és bejegyzett szervezetek – is lehetnek. Létezésük

és részvételük a jogviszonyokban csakis bizonyos *jogi procedúrák* teljesítése esetén lehetséges – alapszabály kidolgozása és jóváhagyása, állami regisztráció. Tehát az ilyen személynek nem csak fizikailag kell létrejönnie, például – megépítik az üzlet épületét, és kiteszik a cégtáblát, de *jogilag* is rögzíteni kell ezt a tényt.

Az ember születésétől kezdve jogviszonyokban vesz részt. Azonban készen álltok-e arra, hogy most egy drága fényképezőképet fogadjatok el ajándékba, majd továbbajándékozzátok, vagy eladjátok azt? Részt vehettek-e Ukrajna elnökének megválasztásában? A kérdések megválaszolásához meg kell ismerkednetek a *jogképesség és cselekvőképesség* fogalmakkal.

Ahogy azt már tudjátok, az ember születése pillanatától fogva bizonyos jogokkal rendelkezik: élethez, állampolgársághoz, orvosi segítséghez való joggal. A jogait egész élete során alkalmazza az ember.

A törvényes jogok és kötelességek birtoklásának lehetőségét **jogképességnek** nevezzük. Az ember jogképessége születésének pillanatától jön létre, és haláláig tart.

Bizonyos cselekedetek végrehajtásához, döntések meghozatalához, amelyek megváltoztatják az ember jogi helyzetét, új kötelességeket vagy jogokat teremtenek, a számára szükséges, hogy tudatában legyen tettei jelentőségével, felmérje azok lehetséges következményeit. Ezért bizonyos cselekedetek végrehajtásához – értékes tárgyak eladásához és vételéhez, elajándékozásukhoz, az államirányításban való részvételhez (voksoláshoz a választásokon vagy a referendumokon) – szigorúbb szabályokat állapítottak meg.

Törvényes jogok és kötelességek megszerzésének lehetőségét valamely cselekedetek révén, a jogi felelősség önálló viselését **cselekvőképességnek** nevezzük.

Az ember cselekvőképessége az életkorával együtt fokozatosan növekszik. Így például hatéves korától a gyermek beléphet a civil gyermekszervezetekbe, 14. életévétől – szülői beleegyezéssel – munkába állhat, 16 évesen adminisztratív felelősségre vonható, 18 éves korától az ember részt vehet a választásokon, behívható a hadseregbe. Nagykorúságának elérésekor – 18 évesen – szerez az ember teljes cselekvőképességet a jog legtöbb ágában.

Azonban egyes esetekben a bíróság korlátozhatja a személy cselekvőképességét. Ilyen döntést hoz a bíróság, ha a személy visszaél az alkohol- és drogfogyasztással, a szerencsejátékokkal, és tetteivel nehéz anyagi helyzetbe hozza magát vagy a családját. Ha a személynek olyan pszichikai betegsége van, amely nem teszi le-

hetővé, hogy felmérje tettei jelentőségét vagy irányítsa azokat, a bíróság cselekvőképtelenné nyilváníthatja.

A **jogviszonyok tárgyai** azok az anyagi és nem anyagi javak, amelyek kapcsán kialakulnak a jogviszonyok. A jog tárgyai nagyon sokrétűek. Ezek nem csak különböző tárgyak, pénz vagy szolgáltatások lehetnek. A jogviszonyok tárgyai lehetnek az ember alkotó és szellemi tevékenységének eredményei, információ.

A jogviszonyok még egy eleme – a **tartalmuk**. A jogviszonyok tartalmát két összetevőre bontják – ténylegesre és jogira. A **tényleges aspektus** – a résztvevők tényleges viselkedése, tettei. A jogi aspektus – a jogviszonyok résztvevőinek törvényes jogai és kötelességei.

Így például a termék boltban történő megvásárláskor a jogviszonyok alanyai a vásárló (természetes személy) és a bolt (jogi személy) lesznek. A tartalom tényleges aspektusa – a termék átkerülése az eladótól a vásárlóhoz. A jogviszonyok jogi tartalmának elemei lesznek: az eladó kötelessége a termékkel kapcsolatos információnyújtás, a termék átadása a vevőnek, a vevő kötelessége az áru kifizetése, a vevő joga megfelelő minőségű áru átvételéhez.

3. Jogi tények

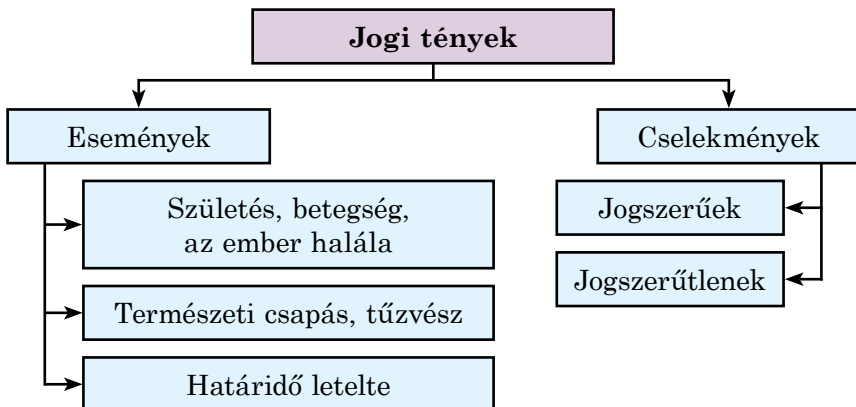
A jogviszonyok törvényben rögzített bizonyos körülmények következtében jönnek létre.

Azokat az életkörülményeket, amelyek következtében jogviszonyok keletkeznek, megváltoznak vagy megszűnnek, **jogi tényeknek** nevezzük.

A jogi tényeket néhány csoportra oszthatjuk (lásd a 13. vázlatot).

13. vázlat

Az események nem függenek a személy óhajától, vagy az nem képes teljes mértékben kontrollálni őket. Az ember akaratától függetlenül megszületik, azonban ez jogi következményeket hoz létre: az újszülött gyermeknek jogai keletkeznek, a szüleinek pedig szülői köteleességeik. Az ember halála a legtöbb esetben nem függ az óhajától, de bizonyos jogi következményekkel jár, például az örökség kapcsán. Jogai következményeket válhatnak ki természeti folyamatok, állatok, katasztrófák, amikor kártérítés kifizetésére, veszteségek megtérítésére jön létre jog. Néha fontos következményekkel járhat bizonyos határidő vagy időszak lejártja – a képviselői mandátum érvényességének letelte, a tanulmányi idő befejeződése. Ezeket a tényeket **jogi eseményeknek** nevezzük.

A jogi tények másik csoportja az emberek tevékenységével, az akaratukkal áll kapcsolatban. Ezek lehetnek a személy tettei: a cikk publikálása szerzői jogokat szül, a vagyon eltulajdonítása büntetőjogi felelősséget. Ezeket a tényeket **jogi cselekedeteknek** nevezzük.

- *Elemézzétek az alábbi illusztrációkat! Határozzátok meg, mely képeken láthatók jogi tények! Véleményetek szerint azok milyen következményekkel járhatnak?*

2. rész Jogviszonyok. Jogsértések. Jogi felelősség

Az emberek cselekedeteit feloszthatjuk *jogszerűekre*, vagyis olyanokra, amelyek megfelelnek a törvény követelményeinek és *jogszerűtlenekre*, amelyek velük ellentétesek.

A társadalmi viszonyok különleges fajtáját képezik a jogviszonyok. A jog normái szabályozzák a következőket: *jogviszony alanya, tárgya és tartalma*.

A jogviszonyok résztvevői természetes és jogi személyek lehetnek. Jogviszonyok jogi tények következtében keletkeznek, így például emberek cselekedetei következtében. Ezek a cselekedetek lehetnek jogszerűek és jogszerűtlenek.

Jegyezzétek meg: *jogviszonyok, a jogviszony alanya, tárgya, tartalma, jogi tény.*

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mik a jogviszonyok?
2. Határozzátok meg a jogviszonyok összetevőinek elemeit, és jellemeztétek azokat!
3. Hozzatok fel olyan természetes és jogi személyek példáit, akikkel/ame-lyekkel találkoztatok, jogviszonyba kerültek!
4. Soroljatok fel különböző, általatos ismert jogi tények példáit!
5. Hozzatok fel a saját életetekből vett példákat, amikor jogviszonyok résztvevőivé váltatok, vagy ilyen tapasztaltatok (szülők, ismerősök lép-tek jogviszonyba)!
- 6*. Elemeztétek az általatos felsorolt példákat, és határozzátok meg a lét-rejött jogviszonyok összetételét!
- 7*. Elemeztétek az alábbi szituációkat, és határozzátok meg, kialakul-e azokban jogviszony; milyen természetes és jogi személyek vesznek részt bennük, és milyen a jogviszonyok összetétele az egyes esetek-ben!
 - a) A diák apja kérésére kenyeret vett a boltban;
 - b) az esztergyóos felmondást nyújtott be a Kaliber üzembn, és be-lépett egy magánvállalathoz;
 - c) az apa impört fényképezőgépet ajándékozott a fiának;
 - d) a fiú szülei kérése ellenére nem volt hajlandó kitakarítani a szobá-ját;
 - e) a lány elküldte saját verseit a lap szerkesztőségének, és azok megjelentek nyomtatásban;
 - f) a fiú játék közben megsérült az udvaron, és kórházhoz fordult or-vosi ellátásért.

6. §. Jogsértések

1. A jogsértések fogalma és fajtái

A társadalomban az emberek többsége a törvény normáinak megfelelően cselekszik. Sajnos azonban előfordulnak más esetek is. Egy férfi erősen ittas állapotban az utcán belekötött a járókelőkbe. A munkás kivitt egy gépkocsi-alkatrészt a gyárból. Az udvaron labdázva egy kislány kitorpte az ablaküveget. A tanuló elkésett az iskolából. Mi a véleményetek, mi a közös ezekben az esetekben?

Valószínűleg az, hogy az állampolgárok megsértettek bizonyos jogi normákat.

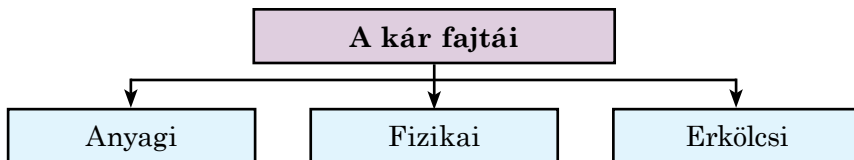

Bármilyen jogellenes vétkes cselekedetet (tettet vagy tétlenséget), ami kárt okoz embereknek, a társadalomnak vagy az államnak, és jogi felelősséget idéz elő, **jogsértésnek** nevezünk.

Ahhoz, hogy tisztázhassuk bizonyos cselekedet kapcsán, hogy az jogsértőnek minősül-e, meg kell állapítanunk, rendelkezik-e a jogsértés ismertetőjegyeivel.

Elsősorban, a jogsértés szükségszerűen bizonyos **kárt** okoz – *erkölcsit* (sértés, idegfeszültség), *anyagit* (közvetlen kár, vagyon vagy anyagi eszközök elvesztése, lehetséges nyereség elvesztése), *fizikait* (halál, egészségkárosodás) (lásd a 14. vázlatot).

14. vázlat

Másodsorban, jogsértés csak akkor alakul ki, amikor a tett közvetlenül sért valamilyen jogi normát. Ha az ember tetteit nem szabályozzák jogi normák, azok nem tiltottak, nem lehet szó jogsértésről.

A jogsértés kötelező ismérve a jogot sértő személy vétségének megléte. A vétség lehet *szándékos* (a jogot sértő személy tudatosan törekszik a káros következmények beálltára, vagy engedi azok bekövetkeztét) vagy *gondatlan* (a jogot sértő személy nem óhajtotta a káros következmények beálltát, de köteles lett volna azokat megelőzni, és lehetősége is volt rá). Amikor az ember árut lop a boltban, akkor tudatosan sérti meg a törvényt, tisztában van az-

zal, hogy ezt tiltják a jogi normák. Ekkor szándékos jogsértésről beszélhetünk. Amikor a gépkocsivezető a KRESZ előírásait megsértve túllépi a megengedett sebességet, és elveszíti a gépkocsi feletti uralmát, ami következtében az utasa meghal, ő nem óhajtja ezt a következményt, de köteles lett volna előrelátni azt. Ekkor gondatlan vétségről van szó (lásd a 15. vázlatot).

15. vázlat

A jogsértésért a vétkes a törvény által előírt módon felelősségre vonható azzal a feltétellel, hogy elért bizonyos, a törvény által előírt életkort, tudatában volt tettei következményének, és irányíthatta azokat. Vannak olyan körülmények, amikor az ember nem képes irányítani a tetteit: a sofőr szívroham következtében elveszíti az eszméletét, és az irányítás nélkül maradt jármű sérülést okoz a gyalogosnak; az alpinista a lejtőn megcsúszva elsodor egy másik hegymászót, sérülést okozva neki. Ezekben az esetekben az emberek nem irányíthatták a cselekedeteiket, tehát nem felelhetnek értük.

A jogsértések társadalmi veszélyességük szerint is csoportosíthatók, valamint a szerint, hogy a jog melyik ágának a normáit sértik meg.

A legveszélyesebb jogsértés a **bűncselekmény** – a büntetőjogi szférában elkövetett jogsértés, amiért Ukrajna büntető törvénykönyve alapján jár büntetés. Ide tartozik a gyilkosság, testi sértés okozása, lopás, rablás, garázdaság.

Az egyéb szférákban elkövetett jogsértéseket **vétségnek** nevezük. A jogágaknak megfelelően a vétségek lehetnek **fegyelmi**ek (az emberek munkatevékenységével kapcsolatosak, a munkafegyelem megsértése), **adminisztratív**ak (**közigazgatási**ak) (például átkelés az úttesten a nem arra kijelölt helyen, jegy nélküli utazás tömegközlekedési járművön, személyi igazolvány késedelmes igénylése), **polgári jogi** (adósság vissza nem fizetése, szerződésszegés) és egyéb.

- *Hozzatok fel példákat jogsértésekre az életből, könyvekből és filmekből!*
- *Határozzátok meg, hogy az alábbi képeken láthatók-e jogsértések! Ha igen, milyenek – bűncselekmények vagy vétségek?*

A kaliforniai Blaide városban jogsértőnek minősül a cowboysizma viselése, ha az illetőnek nincs legalább két tehene.

New Orleansban a fodrász megsérti a törvényt, ha kopasz vendég nyírásáért 25 centnél többet kér el.

Az Egyesült Államok Alabama államában tilos a gyapotföldek megműveléséhez elefántokat igénybe venni.

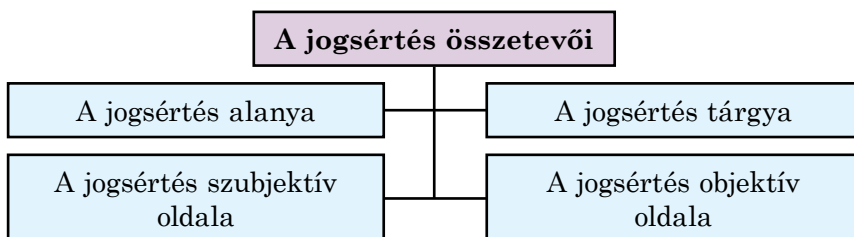
Az egyiptomi Ali Djuma mufti (egyházi személy) kiadott egy fetvát (tekintélyes egyházi személyiség által kiadott dokumentum a sharia bíróság kérésére), amellyel a jogát a muzulmán vallási normák megsértésének minősítette.

1642 és 1660 között Angliában minden színházi tevékenység törvénytelennek minősült.

2. A jogsértés összetevői

Minden jogsértés négy elemből tevődik össze (lásd a 16. vázlatot).

16. vázlat

Az első elem a **jogsértés alanya**, az, aki elkövette, a jogsértő. A másik elem a **jogsértés tárgya**, az, ami ellen a jogsértő törvénytelen tette irányul. Minden jogsértés esetében a tárgy a jogrend, a társadalmi viszonyok, a törvény által védett jogok. Minden jogsértés esetén meg lehet és meg kell határozni a jogsértés konkrét alanyát. Amikor rablást követnek el, a tárgy a tulajdon (a tulajdonjog), gyilkosság esetén az emberélet (az ember élethez való joga). A harmadik elem a **szubjektív oldal**, a jogsértő viszonyulása az elkövetett tethez (szándékosan vagy gondatlanságból sértett törvényt, milyen indítékok vezérelték). Az utolsó összetevő, a negyedik elem az **objektív oldal**, vagyis azok a tettek vagy tétlenség, amelyek közvetlenül képezik a jogsértést, valamint a káros következményeik. Az objektív oldalhoz tartozik még a jogsértés elkövetésének ideje és helye, a körülmények, amelyek között megtörtént. Bármilyen jogsértés nyomozásakor kötelező a jogsértés tényállásának a megállapítása. A jogsértés összetevőjének bármely eleme hiányában lehetetlen a felelősségre vonás.

Léteznek olyan esetek, amikor az emberek megsértik a törvény normáit. Az ilyen jogszerűtlen viselkedést *jogsértésnek* nevezik. Annak függvényében, hogy milyen jogi normák sérülnek, a jogsértések különböző fajtáit különböztetjük meg. Legveszélyesebbek a büntetőjogi jogsértések, ezeket *bűncselekményeknek* nevezzük. A jogsértést elkövető személy a *jogsértő*.

A jogsértés összetevőihez tartozik: a *jogsértés alanya*, a *jogsértés tárgya*, a *jogsértés szubjektív oldala*, a *jogsértés objektív oldala*.

Jegyezzétek meg: *jogsértések, a jogsértés alanya, a jogsértés tárgya, a jogsértés szubjektív oldala, a jogsértés objektív oldala.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://magnolia-tv.com/> – Магнолія-ТВ oldala – a jogsértésekről szóló orgánium országunkban.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Magyarázzátok meg a fogalmakat: *jogsértések, a jogsértések összetétele, a jogsértés alanya, a jogsértés tárgya, a jogsértés szubjektív oldala, a jogsértés objektív oldala!*

2. A jogsértések mely fajtáit ismeritek?
3. Fejtsétek ki véleményeteket a jogsértések okairól!
4. Keressetek a tömegtájékoztatói eszközökben jogsértésekről szóló közleményeket, és határozzátok meg az összetételüket!
5. Határozzátok meg, hogy az alábbi esetekben mikor történik jogsértés:
 - a) az ifjú megpróbál kibújni az Ukrajna Fegyveres Erőibe történő behívás alól;
 - b) a tanuló megtagadta az ellenőrző könyv átadását a tanárnak;
 - c) a lelkész megtagadta a püspök utasításának végrehajtását;
 - d) az üzem igazgatója házat épített magának a vállalat költségén;
 - e) az utas nem vett jegyet a helyi érdekű vonatra, és elcsípte az ellenőr;
 - f) a gyalogos a piros jelzés ellenére kelt át az úttesten;
 - g) a lakatos nem ment el a szakszervezeti gyűlésre!
6. Az előző feladatban felsorolt helyzetekben határozzátok meg, milyen fajtájú törvénsértés történt, és állapítsátok meg az összetételét!
- 7*. Képzeljétek el, hogy községetek, városotok polgármesteri tisztségét töltitek be! Javasoljatok olyan intézkedéseket, amelyek véleményetek szerint segítenének csökkenteni a jogsértések számát a településeteken!

7–8. §. Jogi felelősség

1. A jogi felelősség fogalma és ismertetőjelei

Néha olyan helyzetek alakulnak ki, amikor az emberek megsértene bizonyos társadalmi normákat. Például a fiú nem hajlandó levenni a sapkáját, amikor belép a helyiségbe. A lány megszegi az ígéretét, és nem megy el a megbeszélte találkozóra a barátjával. Egy párttag elutasítja az alapszervezet gyűlésén történő részvételt. A tanuló nem készíti el a házi feladatát. A nő tiltott helyen megy át az úttesten. A vállalkozó eltitkolja cége nyereségét, és nem adózott utána.

- *Hasonlítsátok össze a helyzeteket! Határozzátok meg, mi a közös bennük, és miben különböznek!*

Minden bizonnyal észrevettétek, hogy ezekben az esetekben megszegték az emberi együttélés bizonyos szabályait. Különböző társadalmi normák sérültek. Az első három esetben hagyományokat, erkölcsi, közösségi normákat sértettek meg. Ezekért az emberek felelősséggel tartoznak: a társadalom elítéli őket, a harmadik esetben a tagot kizárhatják a pártból. Azonban mindeközben velük szemben nem alkalmazható a kényszerítés, az állam és szer-

vei nem vesznek részt a felelősségre vonásukban. A három utolsó példában viszont más a helyzet – jogi normák sérültek, ezért az elkövetőkre jogi felelősségre vonás vár.

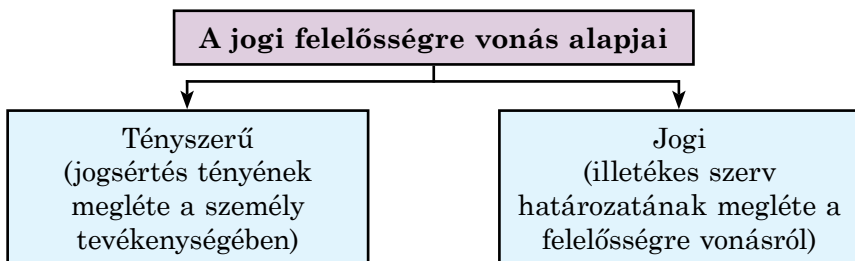
Jogi felelősség – a jogot sértő személy kötelessége elviselni bizonyos negatív következményeket (szankciókat) az elkövetett jogsértés miatt, amelyeket a törvény által meghatározott rendben állapítanak meg.

A jogi felelősséget bizonyos ismérvek jellemzik. Mindenekelőtt fontos annak kiemelése, hogy **a személyt csak a jog normáinak megsértéséért lehet jogi felelősségre vonni**. Még egy ismertetőjel – **szankciók kiszabására csakis állami szerv jogosult**, vagyis a jogsértést elkövetővel szemben állami kényszert alkalmaznak. Eközben **törvénynek kell szabályoznia a felelősségre vonás rendjét**. A jogi felelősség kötelező ismérve – bizonyos negatív következmények beállta, amelyeket a jogsértőnek érzékelnie kell. Ezek különfélék lehetnek: személyes korlátozások – letartóztatás, szabadságkorlátozás, szabadságvesztés, anyagi korlátozások –, vagyonek Kobzás, bírság. Jogi felelősséget csakis a jogsértés alanya viselhet – az a személy, aki elért egy bizonyos, törvény által meghatározott életkort (különbözik a jogsértés fajtájának függvényében).

Ezenkívül a felelősségre vonás előtt álló személynek tudatában kell lennie tettei jelentőségének, és rendelkeznie kell a lehetőséggel, hogy irányítsa a cselekedeteit, vagyis beszámíthatónak kell lennie. Ha a személy valamilyen pszichikai betegség következtében meg van fosztva ettől a lehetőségtől, akkor nem viselhet jogi felelősséget, *beszámíthatatlannak* minősül, és egyes, a törvény által előírt esetekben kényszergyógykezelésnek vethető alá.

A személy jogi felelősségre vonásához bizonyos alapfeltételek szükségesek (*lásd a 17. vázlatot*).

17. vázlat

A jogi felelősségre vonás legfőbb alapja bizonyos összetételű jogellenes tevékenység elkövetése a személy által. Néha a jogsértés összetevőjének meglétét a személy tevékenységében *a jogi felelősségre vonása tényszerű alapjaként* kezelik.

• *Idézzétek fel, mik a jogsértés összetevőjének elemei!*

Ezenkívül a jogi felelősségre vonáshoz az is szükséges, hogy a jogsértést a törvényes rendnek megfelelően kivizsgálja a megfelelő állami szerv, és határozat szülessen a bűnös bizonyos fajtájú jogi felelősségre vonásáról. A megfelelő állami szerv határozatának meglétét a felelősségre vonásról néha *a személy jogi felelősségre vonása jogalapjának* nevezik.

A személy felelősségre vonásával az állam bizonyos célt próbál elérni.

Mindenekelőtt a jogi felelősségre vonásnak az új jogsértések megelőzése a célja. Eközben az új jogsértések megelőzéséről van szó, amelyeket maga a jogsértő követhet el (az ún. **különleges prevenció** – hiszen a szabadságvesztésre ítélt gyilkos nem képes új bűncselekményt elkövetni, a motorcsónak vezetője, akitől bevonták a hajózási engedélyt, többé nem tudja megszegni a vízi közlekedés szabályait), valamint mások, akik érzékelve a jogsértés vétkesre nézve negatív következményeit, elkerülik a jogsértések elkövetését (**általános prevenció**).

A jogi felelősség másik célja – a vétkes megbüntetése azért, amit elkövetett. Ez bizonyos megtorlás. Egyes esetekben a jogi felelősségre vonásnak elő kell segíteni a jogsértés által okozott kár teljes vagy részleges megtérítését – anyagit, erkölcsit, helyreállítani a megsértett jogokat. Eközben egyes esetekben egyenes közvetlen kártérítésről van szó – a jogsértőt kötelezik a megromlott vagyont értékének megtérítésére, a dolgozónak meg kell téríteni a figyelmetlensége miatt elrontott szerszám értékét. Más esetekben (gyilkosság, testi sértések okozása) a közvetlen helyreállítás lehetetlen. Azonban a jogsértő a szabadságával és egyéb javaival „fizet” azért, amit elkövetett.

Ezenkívül a jogi felelősségnek a jogsértő átnevelése a célja, jóllehet ezt a célt nem mindig sikerül elérni.

2. A jogi felelősség fajtái

- *Idézzétek fel, milyen fajtájú jogsértések léteznek!*

A jogi felelősséget, akárcsak a jogsértéseket, külön fajtákra osztják. A leggyakrabban ezt a felosztást azoknak a jogágaknak megfelelően végzik el, amelyeket megsértenek (lásd a 18. vázlatot az 52. oldalon).

Nézzétek meg az alábbi felvételeket. Bizonyos jogsértéseket láthattok rajtuk, amelyek azonban jelentős mértékben különböznek egymástól. Az első esetben a jogsértők bűncselekményt követnek el – a jogsértés legveszélyesebb fajtáját. Megsértik a büntető törvénykönyvet, olyan tetteket visznek véghez, amelyek Ukrajna büntető törvénykönyvének a paragrafusaiba ütköznek. Tehát az elkövetők **büntetőjogi felelősséget** fognak viselni. Az egyén bűnösségét a bűncselekmény elkövetésében és bűnvádi felelősségre vonását csakis a bíróság végezheti el.

A második esetben – a KRESZ megsértése – **adminisztratív (közigazgatási) jogsértésről** van szó. Adminisztratív felelősséggel tartozik a tűzvédelmi és a vadászati előírások megsértője, az orvhalászok, valamint azok, akik nem szerezték be idejében a személyi igazolványukat vagy nem ragasztatták bele idejében az új fényképet (a 25. és a 45. életév elérésekor). Az adminisztratív felelősségre vonásról számos állami szerv és tisztviselő dönthet – a bíróság, rendőrség, az erdészeti felügyelők, halőrök, tűzoltók, az adóhatóság, határőrök. Ez az adminisztratív jogsértések széles körével függ össze, valamint a bűncselekménynél kisebb büntetési tételekkel.

A harmadik esetben anyagi kárt okoztak. A vétkes mindenképp az áldozattal szemben visel felelősséget – az ő keresete nél-

kül az állam nem avatkozik be az ügybe. **Polgári jogi felelősség** merül fel anyagi vagy erkölcsi kár okozásakor mind idegen személy, mind pedig olyan személy vonatkozásában, akivel a vétkes bizonyos szerződéses viszonyban áll. A büntetőjogi és az adminisztratív felelősségtől eltérően, amelyek csakis bűnösség esetén merülhetnek fel, egyes esetekben polgári felelősségre vonható az olyan személy is, aki nem okolható a károkozás miatt.

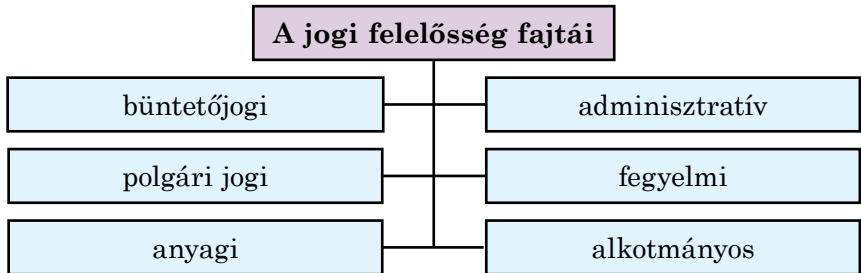
Amennyiben a dolgozó megsértette a munkafegyelmet, nem teljesíti a munkakötelességeit, úgy kárt okozhat a vállalat tulajdonosának, kétféle módon is felelősségre vonható a dolgozó. A munkafegyelem megsértéséért, a munkaszerződésben előírt kötelességek nem teljesítéséért **fegyelmi felelősségre vonást** alkalmaznak. Ha a dolgozó anyagi kárt okozott a vállalatnak – kárt tett a berendezésben, a járműben, tönkretette az alkatrészt – az **anyagi felelősség** is lehetséges. A felelősség e fajtáinak legfőbb sajátossága az, hogy csakis a munkakötelességüket megsértő dolgozók viselhetik. Emellett a dolgozót csakis annak a vállalatnak tulajdonosa vagy az általa megbízott személy (igazgató, az alegység vezetője) vonhatja fegyelmi vagy anyagi felelősségre, ahol a munkás dolgozik. Mindkét esetben csakis akkor lép fel felelősség, ha a dolgozó vétkes. Anyagi felelősséget visel a vállalat is azért a kárért, amelyet a dolgozója munkakötelességei teljesítése közben okozott.

Az említetteken kívül léteznek még más felelősségek is. **Alkotmányos felelősséget** írnak elő egyes magas rangú tisztségviselők, állampolgári egyesületek, állami szervek számára. Így például, Ukrajna elnöke, a kormánytagok, a képviselők számára előírt a lemondatás (impeachment), a hatáskörök idő előtti felfüggesztése. A társadalmi szervezet tevékenysége kényszerűen megszüntethető a törvényi normák megsértése esetén. Az állami szerv okiratát

2. rész Jogviszonyok. Jogsértések. Jogi felelősség

törvénytelennek lehet minősíteni és semmissé nyilvánítható. Az alkotmányos felelősség jelentős mértékben politikai jellegű és nem csak bizonyos törvénytelen tettek elkövetése mellett lép fel, hanem a törvény által előírt köteleességek nem teljesítése miatt is. Létezik még a **pénzügyi** és a **nemzetközi jogi felelősség** is.

18. vázlat

2001-ben egy ukrán állampolgárságú nőt Thaiföldön kábítószer terjesztése miatt halálra ítélték.

2002-ben Harry Dixon brit alattvalót Szaúd-Arábiában 8 év szabadságvesztésre és 800 korbácsütésre ítélték alkohol előállításáért és árusításáért. Ebben az országban az iszlám törvényei szerint nem csak az alkoholos italok fogyasztása és előállítása tilos, de alkoholt fogyasztó személy mellett sem szabad ülni.

Tehát egyes országokban nem csak a kábítószeres, de az alkohol fogyasztása is súlyos bűncselekmény.

A különböző fajtájú jogi felelősséghez különböző minimális életkor elérése szükséges (lásd az 1. táblázatot)

1. táblázat

A felelősség fajtája	Életkor, amelynek elérésekor alkalmazható ez a fajta felelősségre vonás
Büntetőjogi	minden bűncselekmény esetében 16. életévtől, a legsúlyosabbak elkövetéséért 14 évtől
Adminisztratív	16. életévtől
Polgári jogi	14–18 éves kor között önállóan viseli a felelősséget, az anyagi eszközök hiánya esetében a szülők felelnek; 18 éves életkortól önállóan viseli a felelősséget
Fegyelmi, anyagi	a munkavállalás idejétől (14. életévtől szülői beleegyezéssel, 16 évtől az általános szabályok szerint)

3. A tevékenység káros voltát (társadalmi veszélyességét) kizáró körülmények

- *Idézzétek fel a jogsértések ismertetőjeleit!*

A jogsértések kötelező ismérve a károkozás. A bűncselekmények társadalmi veszélyt jelentenek. Azonban bizonyos esetekben, még akkor is, amikor jogsértő ismérvekkel rendelkező tetteket követnek el, bizonyos károkozás történt, a vétkes elkerüli a felelősségre vonást – tetteit nem minősítik károsnak, a társadalom szempontjából veszélyesnek.

A vadász hazafelé tartott utánfutós gépkocsijával a vadászatból. Az út hosszú volt, amikor besötétedett, megállt, hogy megpihenjen. Beállt mellé egy teherautó, amelyből három fiatalember szállt ki, akik kilőtték a gépkocsija kerekeit. Ezután elkezdték kirakodni az utánfutó tartalmát. A gépkocsi tulajdonosa nem esett kétségbe – mellette volt a vadászkarabélya. Beélesítette és tüzet nyitott a támadókra, egyiküket megölte, egy másikat súlyosan megsebesített. A sebesült és tettestársa gyorsan elmenekültek, de gyorsan elfogta őket a rendőrség. A vadász megölt egy embert, egy másikat megsebesített, de nem vonták felelősségre.

A tette – **jogos (szükséges) önvédelem**. A jogos önvédelem csakis jogtalan fenyegetés esetén alkalmazható. Emellett a személy csak abban a pillanatban használhatja a jogos önvédelmet, amikor valós fenyegetés áll fenn. Például, ha az emberre garázdák támadnak, jogában áll önvédelmi eszközöket, köztük önvédelmi fogásokat vagy akár fegyvert is használni. De ha nincs abban a helyzetben, hogy azonnal ellenállást tanúsítson, és a támadást követően hazamegy, fegyvert fog, visszatér a helyszínre és használja azt a bántalmazói ellen, az ilyen tett nem minősül önvédelemnek. A támadóknak okozott kár nagyobb lehet annál, mint amelyet a támadók okozni akartak, de meg kell felelnie a támadás jellegének és veszélyességének.

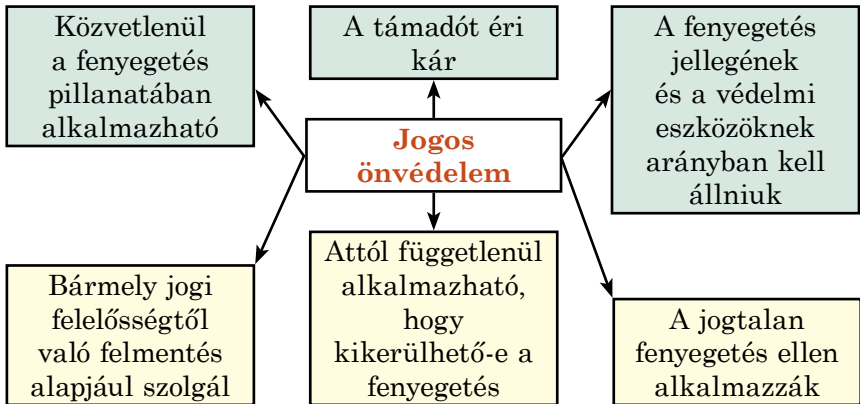
Így jogos lesz testi sértés okozása a pénztárcánkat ellopni készülő bűnelkövetővel szemben. Azonban lőfegyver használata ilyen esetben a jogos önvédelem határának túllépése.

Az ukrán jog történetéből

Sztasisz Volodimir Volodimirovics (1925–2011) – ukrán jogtudós, a Jaroszlav Mudrij (Bölcs Jaroszlav) nevét viselő Ukrán Nemzeti Jogi Akadémia első prorektora volt. Ukrajna Jogtudományi Akadémiájának akadémikusa. Kutatta a büntetőjog, a kriminológia problémáit. Ukrajna hőse (2006). Az ukrán jogászok között ő volt az első, aki megkapta *Az érdekéért* kitüntetés minden fokozatát (1999). Ukrajna Állami Díjának kitüntetettje, a tudomány és technika érdemes művelője.

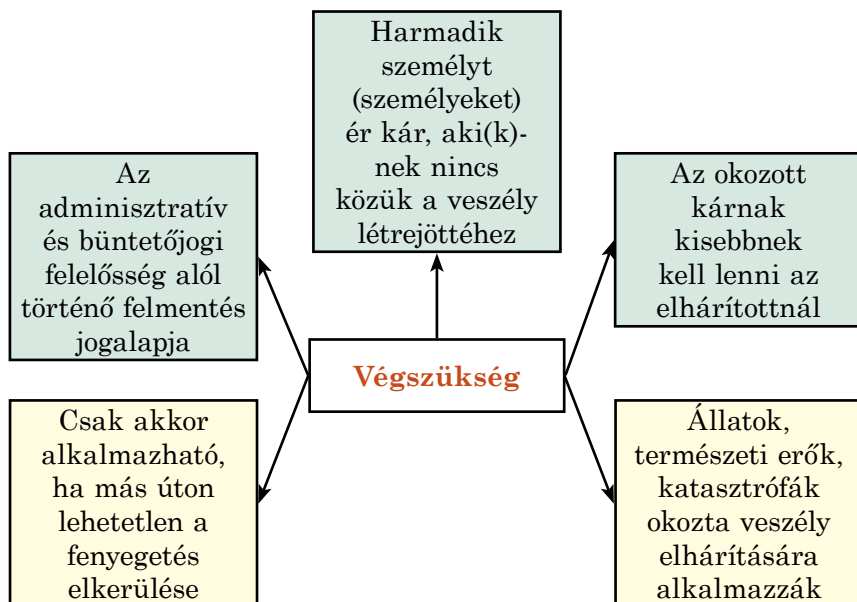
A jogos önvédelmet akkor is alkalmazni lehet, ha elkerülhető a fenyegetés (például el lehet futni) vagy a rendőrséghez lehet fordulni. A jogos önvédelemnek minősülő tettekért a személy nem visel semmilyen jogi felelősséget (lásd a 19. vázlatot).

19. vázlat

Az ember néha bonyolult körülmények közé kerülhet, amelyeket a természet, állatok, más emberek, technikai eszközök okozhatnak. Éjszaka az úton, távol minden településtől, a mobilszolgáltatás határain kívül gépkocsibaleset történik; sérültek vannak, akik azonnali orvosi ellátásra szorulnak. Egy gépkocsi megáll, de a vezetője nem hajlandó a sérülteket kórházba szállítani, az utóbbiak barátai erővel kényszerítik a sofőrt a segítségnyújtásra. Az idejében nyújtott orvosi segítségnek köszönhetően a sérülteket sikerül megmenteni. Bűncselekmény történt? Első látásra – igen, hiszen megverték a sofőrt, vele szemben erőszakot alkalmaztak. Azonban nem volt más lehetőség a sérültek megmentésére, a sofőr visszautasította az önkéntes segítségnyújtást, ezenkívül sikerült megmenteni az emberek életét. Vagyis az okozottnál nagyobb kárt sikerült elhárítani. Az ilyen tetteket **végszükség esetén elkövetetteknek** minősítik. Ezekért a személy nem tartozik büntetőjogi és adminisztratív felelősséggel.

Fizikai kényszer hatására, jogos parancsra, az indokolt kockázat feltételei mellett végrehajtott tettek szintén nem minősülnek károsaknak. Például nem vonható felelősségre rablás miatt az a vagyonőr, akire váratlanul rátámadtak a rablók, leütötték és megkötözték (ha precízen és szabálysértés nélkül teljesítette a szolgálati kötelességét), hiszen nem tudta ellátni feladatát fizikai kényszer alkalmazása következtében (lásd a 20. vázlatot).

Ugyanígy nem vonják felelősségre a berepülő pilótát, akinek megsérül a gépe próbarepülés közben, hiszen indokolt kockázat körülményei között cselekszik.

A személy jogi felelősségre vonható, ha jogsértést követ el. Emellett a személy tevékenységében meg kell jelennie a jogsértés összetevőinek, valamint a megfelelő állami szervnek határozatot kell hoznia a felelősségre vonásáról. A jogi felelősség fajtáját az elkövetett jogsértés függvényében határozzák meg.

A felelősség legsúlyosabb fajtája a büntetőjogi. Ezenkívül lehetséges még adminisztratív, polgári jogi, alkotmányos, anyagi, fegyelmi felelősség.

Jogi felelősségre vonható az a személy, aki tisztában van tettei jelentőségével és képes irányítani azokat, valamint elérte azt az életkort, amikor lehetővé válik jogi felelősségre vonásának bizonyos fajtája.

A jogos önvédelem, a végszükség, az indokolt kockázat körülményei közötti cselekvés, a jogos parancs végrehajtása és néhány egyéb körülmény kizárja a tevékenység káros voltát (társadalmi veszélyességét).

Jegyezzétek meg: *jogi felelősség, jogos önvédelem, végszükség, beszámíthatatlanság.*

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Magyarazzátok meg a fogalmat: *jogi felelősség, jogos önvédelem, végszükség, beszámíthatatlanság!*
2. A jogi felelősségre vonás milyen alapjait ismeritek?
3. A jogi felelősség milyen fajtáit ismeritek?
4. Milyen életkortól lehetséges a jogi felelősségre vonás különféle fajtáinak alkalmazása?
5. Melyek a cselekmény károsságát (társadalmi veszélyességét) kizáró körülmények?
6. Soroljatok fel példákat jogsértésekre, amelyekért különféle fajtájú jogi felelősségre vonás lehetséges!
- 7*. Fejtsétek ki a véleményeteket a jogi felelősségre vonás különböző fajtáinak alkalmazhatósági korhatára csökkentési vagy növelési célszerűségével kapcsolatban!
- 8*. Állítsatok össze védő- vagy vádbeszédet a *No, várj csak!* című ismert szovjet rajzfilm hőseivel – a farkassal és a nyúllal – mint jogsértőkkel kapcsolatban!

2. sz. gyakorlati munka

A cselekmény káros voltát (társadalmi veszélyességét) kizáró körülmények

*(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról
a tanároktól kaptok útmutatást.)*

1. Hasonlítsátok össze a végszükséget és a jogos önvédelmet az alábbi táblázat kitöltésével a füzetetekben!

	Jogos önvédelem	Végszükség
A veszély elhárításának forrása		
Kinek okozhat kárt		
Az okozott kár lehetséges mértéke		
Milyen esetben jogos az alkalmazása		
Milyen fajta felelősség alól mentesít		

2. A jogszabályok (58–61. oldal) felhasználásával határozzátok meg, történt-e jogsértés az alábbi esetekben, a vétség formáját, a cselekmény káros voltát (a társadalmi veszélyességet) kizáró körülmények (ha vannak ilyenek) figyelembe vételével!
 1. P. állampolgár erőszakkal elvette az utcán az iskolástól a mobiltelefonját, hívta a tűzoltókat, majd visszaadta a készüléket a tulajdonosának.
 2. R. állampolgárt késekkel és boxerekkel felszerelt fiatalok csoportja támadta meg, a sértett közelharc fogásait alkalmazva az egyik támadónak súlyos testi sérüléseket okozott, egy másikat elfogott és átadott a rendőröknek.
 3. S. állampolgár nem volt hajlandó megváltani a menetjegyet a helyiérdekű vonaton, mivel nem fizették ki a bérét.
 4. R. állampolgár ruhája alá rejtett egy vekni kenyeret és néhány más élelmiszercikket a boltban, és amikor feltartóztatták azzal magyarázta a tettét, hogy kiskorú fiát akarta megetetni.
 5. K. állampolgár késő este a munkából tartott hazafelé. A sötét sikátorban néhány fiatalember megállította, és értéktárgyai, pénze és a mobiltelefonja átadását követelték. A hölgy azonban nem vesztette el a lélekjelenlétét, gázsprayvel lefújta támadóit, majd a közelben járőröző rendőröktől kért segítséget. A támadókat elfogták, egyikük mérgezéssel kórházba került.
 - 6*. Késő este Cs. állampolgár a munkából hazafelé tartott az utcán. Egy sötét szakaszon utolérte L. állampolgárt. Cs. viselkedése gyanúsnak tűnt a hölgy számára, ezért ijedtében felkapott egy követ, amit néhány méterről Cs. felé dobott. A kő a nyakán találta el Cs-t, aki attól tartva, hogy a kezében egy másik követ tartó nő újból támad, elkapta a karját, és kicsavarta, miáltal könnyű testi sértést okozott támadójának. G. állampolgár (59 éves), aki éppen arra haladt, látta mi történik, felkapott az úttestről egy ott heverő csődarabot, és ütést mért Cs. fejére, súlyos testi sértést okozva neki. Amikor Cs. eszméletét veszve elesett, L. eltűnt a helyszínről. G., látva ütésének a következményeit, elszaladt, hogy mentőt hívjon, és értesítse a rendőrséget (néhány perc múlva visszatért és elsősegélyben részesítette Cs-t). Abban a pár percben, amikor az eszméletlen Cs. mellett senki nem volt, odalépett hozzá a 15 éves Sz., és kivette az eszméletlen ember zsebéből a pénztárcáját és a mobiltelefonját.
 7. A tizedik osztályos R., L. és O. este a faluban sétáltak. A bezárt bolt mellett elhaladva villanást észleltek az épület belsejében, ahol rövidzárlat történt. Egy perc múlva lángok csaptak fel. Tudva azt, hogy a faluban nincs tűzoltóság, a fiúk betörték a kirakatot, és a kezük ügyében lévő eszközökkel eloltották a tüzet. Eközben a fiúk megrongálták a pénztár- és a számítógépet.

8. A kis településen található bankfiókot támadás érte. A rablók egy lefűrészelt csövű puskából leadott lövéssel megsebesítették a biztonsági őr, a fegyverrel fenyegetőzve a pénztárban lévő készpénz átadását követelték. Az életét féltő pénztárosnő átadta a pénzt.
9. Késő este Kijev egyik utcáján egy villamos száguldott. Csak két utas ült benne. A villamos a maximális sebességgel haladt, nem állt meg a megállókon, figyelmen kívül hagyta a jelzőlámpa utasításait és a korlátozó táblákat. A rendőrjárőr gépkocsival megkezdte az üldözését, hangosbemondón megállásra szólította fel a vezetőt. Azonban a villamos vezetője figyelmen kívül hagyta a felszólításokat. A jármű hirtelen megállt ... a szülőotthon előtt. Az ajtón a vezető és az egyik utas – a férj – lesegített egy fiatal várandós nőt, akit bevittek a felvételi osztályra. Mint kiderült, az asszonyt sürgősen kórházba kellett szállítani, és a villamoson kívül nem volt egyéb jármű a közelben.
10. O. banki alkalmazott, kihasználva szolgálati helyzetét, információhoz jutott az ügyfelek hitelkártyáiról. Ennek révén kisebb összegeket emelt le az ügyfelek hitelkártyáiról, amit saját céljaira használt fel. Később azzal magyarázta a tettét, hogy a fia sürgős gyógykezelésre szorult.

Részlet Ukrajna büntető törvénykönyvéből

36. cikkely. Jogos önvédelem

1. Jogos önvédelemként ismerik el a védekező személy vagy más személy törvény által védett jogainak megóvása céljából, valamint a társadalom és az állam érdekében végrehajtott cselekedeteket a társadalom szempontjából veszélyes támadástól a támadónak okozott károkozás útján, amely szükséges és elégséges az adott körülmények között a támadás azonnali elhárítására vagy megállítására, ha emellett nem lépték túl a jogos önvédelem határait.

2. Minden személynek joga van a szükséges önvédelemhez, függetlenül attól, hogy lehetséges-e a társadalom szempontjából veszélyes támadás elkerülése vagy más személyektől, illetve a hatalmi szervektől történő segítségkérés.

5. Nem tekinthető a jogos önvédelem mértéke túllépésének, és nem von maga után büntetőjogi felelősséget a fegyver vagy bármely más eszköz, vagy tárgy alkalmazása fegyveres személy támadásának, vagy csoportos támadásnak az elhárítására, valamint a lakásba, vagy egyéb helyiségbe történő erőszakos behatolás elhárítására, függetlenül a támadónak okozott kár súlyosságának mértékétől. (...)

38. cikkely. A bűncselekményt elkövető személy elfogása

1. Nem minősülnek bűncselekménynek az áldozat és más személyek azon cselekedetei közvetlenül a támadás elkövetése után, amelyek a bűncselekményt elkövető személy elfogására és a megfelelő hatalmi szerveknek való átadására irányulnak, ha eközben nem történt olyan intézkedés, amely meghaladta az ilyen személy elfogásához szükséges mértéket. (...)

39. cikkely. Végszükség

1. Nem minősül bűncselekménynek a jog által védett érdekekben történő károkozás végszükség állapotában, vagyis annak a veszélynek a megszüntetése érdekében, amely közvetlenül fenyegeti a személyt és ennek a személynek vagy másoknak a törvény által védett jogait, valamint a társadalom és az állam érdekeit, ha ezt a veszélyt az adott körülmények között nem lehetett más eszközökkel elhárítani, és emellett nem került sor a végszükség határainak átlépésére. (...)

40. cikkely. Fizikai vagy lelki (pszichikai) kényszer

1. Nem minősül bűncselekménynek annak a személynek a tette vagy tétlensége, aki közvetlen fizikai kényszer hatására, aminek a következtében a személy nem volt képes irányítani a tetteit, kárt okozott a jog által védett érdekekben.

2. A személy büntetőjogi felelősségének kérdése a jog által védett érdekekben történő károkozásért, ha ennek a személynek olyan fizikai kényszerítést kell elviselnie, amelynek következtében megőrizte azt a lehetőséget, hogy irányítsa a tetteit, valamint a pszichikai kényszer esetében jelen törvénykönyv 39. cikkelyében előírtaknak megfelelően vizsgálják ki.

41. cikkely. Parancs vagy intézkedés végrehajtása

1. A személy tevékenysége vagy tétlensége, amely kárt okozott a jog által védett érdekekben, jogszerűnek minősül, ha törvényes parancs vagy utasítás végrehajtása végett történt. (...)

2. Az egyértelműen bűnös parancsot vagy intézkedést teljesítő személyt az ilyen parancs vagy intézkedés végrehajtása érdekében elkövetett cselekedeteiért általános alapon vonják büntetőjogi felelősségre. (...)

42. cikkely. A kockázattal összefüggő tevékenység

1. Nem minősül bűncselekménynek az a tevékenység (tett vagy tétlenség), ami kárt okozott a törvény által védett érdekekben, ha ez a tevékenység indokolt kockázat körülményei között történt társadalmi szempontból jelentős hasznos cél elérése érdekében.

2. A kockázat indokoltnak minősül, ha a kitűzött célt az adott körülmények között nem lehetett kockázatmentes tettel (tétlenséggel) elérni, és a kockázatosan cselekvő személy megalapozottan arra számított, hogy az általa fogatosított intézkedések elégségesnek bizonyulnak a jog által védett érdekeket fenyegető kár elhárítására. (...)

Részlet Ukrajna polgári jogi törvénykönyvéből

1169. cikkely. A személy által az önvédelmi jog alkalmazása esetében okozott kár megtérítése

1. A személy által a jogellenes támadás elleni önvédelem jogának alkalmazása esetében okozott kár nem térítendő meg, beleértve a jogos önvédelem helyzetét is, ha a védekező nem lépte túl annak határait.

2. Ha a személy a jogellenes támadás elleni önvédelem jogának alkalmazása során harmadik személynek kárt okozott, ezt a kárt okozó személynek kell megtérítenie. Ha ez a kár az önvédelem törvény által nem tiltott és a társadalom erkölcsi alapjával nem ellentétes módszerek alkalmazásával történt, a kárt a jogellenes tettet elkövető személy köteles megtéríteni.

A kárt elhárító személynek jogában áll követelést benyújtania azon személy felé, akinek az érdekében cselekedett.

2. A végszükség esetén okozott kár körülményeinek figyelembe vételével a bíróság úgy dönthet, hogy a kárt az a személy köteles megtéríteni, akinek az érdekében a károkozó személy cselekedett, vagy megosztott kártérítésre kötelezheti mindannyiukat, és vagy részben, vagy teljes mértékben mentesítheti őket az okozott kár megtérítésétől.

Részlet Ukrajna adminisztratív szabálysértési törvénykönyvéből

17. cikkely. Az adminisztratív felelősséget kizáró körülmények

A végszükség, a jogos önvédelem állapotában cselekvő vagy beszámíthatatlan állapotban lévő személy nem vonható adminisztratív felelősségre.

Részlet Ukrajna munkajogi törvénykönyvéből

130. cikkely. A dolgozók anyagi felelősségének általános alapjai és feltételei

(...) A dolgozókat nem terheli felelősség azért a kárért, amely a normális termelési-gazdálkodási kockázat kategóriájába tartozik, (...) és a végszükség állapotában cselekvő dolgozó által okozott kárért sem.

Önellenőrzés

1. Idézzétek fel, mit jelentenek a fogalmak: *cselekvőképesség, jogi cselekvőképesség, jogsértés, jogviszonyok!*
2. Fejtsétek ki a véleményeteket a jogos önvédelem és a végszükség állapotában okozott jogsértések miatti felelősségre vonás alóli felmentésről!
3. Soroljatok fel példákat azokról a jogsértésekről, amelyekről a tömegtájékoztatási eszközökből szereztetek tudomást!
4. Milyen elemeket tartalmaz a jogviszonyok és a jogsértések összetétele?
5. Hasonlítsátok össze:
 - jogos önvédelem és végszükség;
 - természetes és jogi személyek.
6. Egészítsétek ki, és általánosítsátok a felsorolást!
Jogos önvédelem, téves védelmi helyzet, végszükség, törvényes parancs végrehajtása – ezek a következők: ...

A felajánlott válaszok közül válasszátok ki az EGY helyest!

1. Határozzátok meg, melyik esetben történt bűncselekmény
 - A az iskolás nem fizette ki a viteldíjat az autóbuszon
 - B a fiú digitális fényképezőgépet lopott a boltban
 - C a lány kölcsön vette az osztálytársnője kerékpárját, és nem adta vissza idejében
 - D az érettségizett tanuló munkába állt, és hamarosan nyomós ok nélkül elkésett reggel a munkahelyéről
2. Határozzátok meg, mely esetekben megalapozott a személy jogi felelősségre vonása
 - A a 15 éves fiú támadói ellen védekezve eltörte egyikük kezét
 - B a busznak elromlott a fékje, és a sofőr az utasok életét mentve az út szélén álló gépkocsiknak irányította és így megállította a buszt, de megrongálta az autókat
 - C a lány visszautasította a részvételt az iskolai gyűlésen, amelynek célja egy gyerekszervezet megalakítása volt
 - D a tanuló betörte az igazgatói szoba ablakát, mert igazságtalannak tartotta az osztályzatát

2. rész Jogviszonyok. Jogsértések. Jogi felelősség

3. Állapítsátok meg, mely esetben vonható adminisztratív eljárás keretében felelősségre a személy
- A E. dolgozó óvatlanságból elrontott egy alkatrészt
 - B L. állampolgár betöltötte a 16. életévét, de nem igényelte idejében a személyi igazolványát
 - C R. állampolgár súlyos testi sértést okozott a barátnőjének
 - D O. állampolgár visszautasította a részvételét Ukrajna népképviseelőinek a választásán
4. Határozzátok meg, melyik fajta felelősség NEM jogi
- A adminisztratív
 - B fegyelmi
 - C büntetőjogi
 - D erkölcsi
 - E polgári jogi
5. Határozzátok meg, hogy az alábbi ismertetőjelek közül melyik jellemző a jogos önvédelemre
- A jogos önvédelem közben az okozott kárnak kisebbnek kell lennie annál, amelynek a veszélyét elhárították
 - B jogos önvédelem csak akkor alkalmazható, ha más úton nem kerülhető el a támadás
 - C jogos önvédelem közben csak a jogsértő támadás elkövetőjének okozható kár
 - D jogos önvédelem csak a saját törvényes jogok és érdekek védelme céljából alkalmazható
6. Határozzátok meg, mely esetben van szó jogviszonyokról
- A a lány és a fiú egyházi szertartás keretében kötött házasságot
 - B az iskolás süteményt vásárolt az iskolai büfében
 - C a fiú anyja kérésére kitakarította saját szobáját
 - D a labdarúgó-mérkőzésen a bíró büntetőrúgást ítélt

3. rész

AZ EMBER ÉS AZ ÁLLAM KÖLCSÖNÖS KAPCSOLATA

9. §. Ukrajna Alkotmánya

- *Idézzétek fel, hogy a történelem tanulása során hol, és mikor találkoztatok az alkotmány fogalmával!*

1. Az alkotmány fogalma

Az *alkotmány* szó, akárcsak sok más jogi fogalom még az ókori Rómában keletkezett. A latin *constitution* szó „szerkezetet” jelent. Így nevezték a fontos állami okiratokat az ókori római köztársaság idején, Róma császárai pedig ezzel a szóval kezdték a rendeleteiket. A középkorban néhány országban ezt az elnevezést alkalmazták a feudális urak előjogainak megjelölésére. 1710-ben Pilip Orlik hetman az általa a kozák közösséggel kidolgozott szerződésnek *A zaporozsjai had jogainak és kötelezettségeinek paktumai és konstitúciói* címet adta (ezt a dokumentumot gyakran Pilip Orlik alkotmányának is nevezik). Ennek a dokumentumnak a tartalma eléggé demokratikus volt a maga idejében, de nem nyert valós jogerőt, mivel abban az időben Orlik száműzött hetman volt.

Napjainkban az alkotmányt a világ számos országában az *álm alaptvényének* nevezik. És valóban, ez különleges törvény, amely eltér az egyéb normatív okiratoktól. Miben rejlik a különlegessége (lásd a 21. vázlatot a 64. oldalon)?

Az első ezek között: az **alkotmány rendelkezik a legfőbb jogi erővel**. Ez azt jelenti, hogyha Ukrajna Alkotmányának normái ellentétesek bármely egyéb közönséges törvénnyel, az elnöki rendeletekkel, az egyéb államhatalmi vagy helyi önkormányzati szervek okirataival, akkor az alaptörvény normái hatályosak.

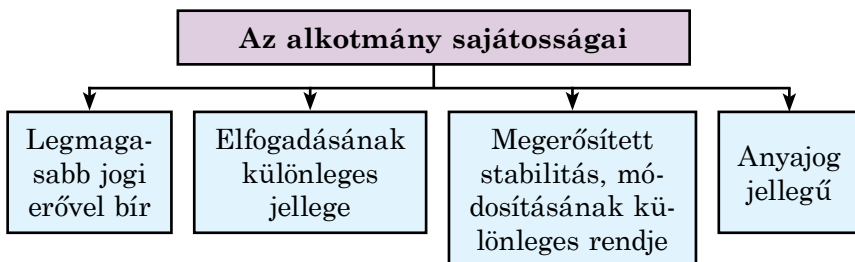
Az alkotmány másik sajátossága: **elfogadásának különleges rendje**. A törvényeket leginkább a parlament fogadja el (csak ritkán népszavazás (referendum), ám Ukrajnában egyetlen ilyen törvény sincs), de számos állam alaptörvényét népszavazáson fogadják el. Ismeretesek olyan esetek is, amikor az alkotmányt az uralkodó vagy katonai diktátor „adományozta” a népnek. Egyes országokban (így Ukrajnában is) a parlament fogadja el az alkotmányt, azonban speciális, bonyolultabb elfogadásának a rendje, mint az egyszerű törvények esetében.

Az alkotmányra jellemző még a **megegerősített stabilitás**: bonyolultabb módosítani, mint az egyszerű törvényt. Ez érthető, hiszen az alkotmány határozza meg az állam életének fő szabályait, vagy ahogyan a jogászok mondják, az **anyagjog jellegű**, mivel az alkotmány normáinak alapján fogadják el az egyéb törvényeket.

Az **alkotmány** – az állam alaptörvénye, amelyet különleges eljárási rendben fogadnak el, a legmagasabb jogi erővel és megerősített stabilitással rendelkezik, meghatározza a társadalom életének és az állam berendezkedésnek alapjait.

21. vázlat

- *Határozatok meg Ukrajna Alkotmányában azokat a normákat, amelyek rögzítik az alaptörvény ismérveit!*

Részlet Ukrajna Alkotmányából

8. cikkely. Ukrajnában elismert és érvényesül a jogelsőbbség elve. Ukrajna Alkotmánya a legfelsőbb jogerővel bír. A törvényeket és egyéb jogszabályokat Ukrajna Alkotmánya alapján fogadják el, és azoknak meg kell felelniük annak.

154. cikkely. Az Ukrajna Alkotmányának módosításáról szóló törvényjavaslatot Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elé terjesztheti Ukrajna elnöke vagy az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa alkotmányos összetételét alkotó képviselők legalább egyharmada.

155. cikkely. Az Ukrajna Alkotmányát – az I. rész *Általános tételek*, a III. rész *Választások, népszavazás* és a XIII. rész *Ukrajna Alkotmányának módosítása* kivételével – módosító törvényjavaslat, amelyet Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa alkotmányos összetételének többsége előzőleg jóváhagyott, elfogadottnak minősül, ha Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa következő soros ülésén azt megszavazza Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa alkotmányos összetételének legalább kétharmada.

156. cikkely. Az I. rész *Általános tételek*, a III. rész *Választások, népszavazás* és a XIII. rész *Ukrajna Alkotmányának*

módosítása módosítására vonatkozó törvényjavaslatot Ukrajna elnöke vagy az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa alkotmányos összetételét alkotó népképviselők legalább kétharmada terjesztheti Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elé, s ha azt megszavazza Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa alkotmányos összetételének legalább kétharmada, jóváhagyja az Ukrajna elnöke által kiírt összukrajnai referendum.

Jelen alkotmány I., III. és XIII. részére vonatkozó módosító javaslat ismételt előterjesztésére ugyanazon kérdésben csak Ukrajna következő összehívású Legfelsőbb Tanácsához van lehetőség.

159. cikkely. Az Ukrajna Alkotmányának módosítására vonatkozó törvényjavaslatot Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa Ukrajna Alkotmánybíróságának azon szakvéleménye birtokában vitatja meg, miszerint a törvényjavaslat megfelel jelen alkotmány 157. és 158. cikkelyei követelményeinek.

Különleges szervek – alkotmányozó nemzetgyűlések – fogadták el Franciaország (1791), Olaszország (1947), India (1950), Portugália (1976) alkotmányát.

A parlamentek minősített többsége fogadta el Görögország (1975), Spanyolország (1978), Ukrajna (1996) alkotmányát. Azonban Görögország és Spanyolország alkotmányát az elfogadásuk után referendumon is jóváhagyták.

Népszavazáson fogadták el Chile (1980), Franciaország (1946) (egyébként csak az alkotmány második tervezetének elfogadására kiírt referendum hozott pozitív eredményt, az elsőt a korábbi tervezet elutasították), Fehéroroszország alkotmányát.

Az uralkodók adományozták a népek Franciaország (1814-ben, egy évvel Napóleon hatalmának megdöntését követően), Belgium (1831), Japán (1889), Kuvait (1963) alkotmányát. Az elnök adományozta a népek Pakisztán alkotmányát (1962). 1968-ban Brazíliában, az államcsínyt követően, az azt megvalósító hadsereg, hadiflotta és légierő főparancsnokai adományozták az alkotmányt, hogy hivatalossá tegyék a hatalmukat.

A legrégebbi, ma is érvényben lévő alkotmányok az USA (1787), Svájc (1874), Norvégia (1814), Luxemburg (1868) alaptörvényei.

Az angol alkotmányhoz tartoznak: *Magna Charta* (1215), *Jogok Nyilatkozata* (1689), a népképviselőtről szóló jogszabály (1949 és 1969), az uralkodó jogait korlátozó bírósági határozat (1611), amelyeket több évszázad során alkottak meg.

2. Ukrajna Alkotmánya – az állam alaptörvénye

Ukrajna Alkotmányát 1996. június 28-án fogadta el Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa.

Ukrajna Alkotmánya a *Preambulumból* és 15 részből áll:

1. Általános rendelkezések.
2. Az ember és az állampolgár jogai, szabadságjogai és kötelezettségei.
3. Választások. Népszavazás.
4. Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa.
5. Ukrajna elnöke.
6. Ukrajna Miniszteri Kabinetje, a végrehajtói hatalom egyéb szervei.
7. Úgyészség.
8. Igazságszolgáltatás.
9. Ukrajna területi szerkezete.
10. Krím Autonóm Köztársaság.
11. Helyi önkormányzat.
12. Ukrajna Alkotmánybírósága.
13. Ukrajna Alkotmányának módosítása.
14. Záró rendelkezések.
15. Átmeneti rendelkezések.

Ukrajna Alkotmányának *Preambuluma* – az alaptörvény bevezetése, az alkotmány népi eredetére utal, kinyilvánítja a demokratikus, szociális jogállam fejlődésének és megerősödésének célját, kiemeli a folytonosságot az alkotmány és Ukrajna függetlenségének 1991. augusztus 24-én történt kikiáltása között. A *Preambulum* kiemeli, hogy az alkotmányt Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa az ukrán nép nevében fogadta el.

- *Képzeljétek el, hogy meghívtak benneteket egy új államba azért, hogy segítsetek létrehozni történelmének első demokratikus alkotmányát! Tegyetek javaslatot, milyen fő rendelkezéseket tartalmazzon ez a dokumentum! Ne feledjétek: ezeknek a rendelkezéseknek biztosítaniuk kell az állam demokratikus fejlődését!*

Most pedig hasonlítsátok össze a javaslataitokat államunk alkotmányának egyes rendelkezéseivel!

Ukrajna Alkotmányának első része az *Általános rendelkezések* címet viseli. Ez a rész alkotmányosan rögzíti az olyan elvi tételeket, mint Ukrajna szuverenitása és függetlensége, Ukrajna területi egysége és sérthetetlensége, a jogállamiság és az emberi jogok és szabadságjogok prioritása az állam működése során. Ebben a részben található a modern ukrán állam jellemzése.

Ukrajna Alkotmányának különleges példánya, amelyre államunk elnökei esküsznek fel

Részlet Ukrajna Alkotmányából

1 cikkely. Ukrajna szuverén és független, demokratikus, szociális, jogállam.

- *Magyarázzátok meg az ukrán állam minden egyes ismervét, amelyeket az alkotmány rögzít!*

Ukrajna szuverenitása azt jelenti, hogy államunk önállóan képes megoldani bármely kérdést, önálló a nemzetközi viszonyokban, önmaga határozza meg a törvényeit, és valósítja meg az igazságszolgáltatást.

A **demokrácia** latinból fordítva *néphatalmat* jelent. A demokratikus államban minden ember azonos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. A demokratikus államban kötelező a hatalmi szervek rendszeres, szabad választások útján történő kialakítása. Az ilyen államban biztosított az állampolgárok valós részvétele az állam irányításában, hatékony befolyásuk az államélet fontos kérdéseinek megoldásában.

Jogállam – olyan állam, amelyben biztosított a jogfelsőbbség és az állampolgár, valamint az állam kölcsönös felelőssége (nem csak az ember visel felelősséget az állam előtt, de az állam is felelősséget visel a funkciói teljesítésért minden egyes állampolgár előtt). A jogállamban kihirdetik, törvényekben rögzítik, szavatolják és valóban is biztosítják az emberi jogokat. Fontos ismerv továbbá az államhatalom megosztása.

Szociális állam – olyan állam, amelynek tevékenysége az állampolgárok jólétének, méltó életszínvonalának biztosítására irányul. A szociális államban fejlett egészségvédelem, szociális ellátás létezik.

- *Ukrajna Alkotmányának kivonatában határozzátok meg azokat a rendelkezéseket, amelyek államunk fent említett ismérveit rögzítik!*

Részlet Ukrajna Alkotmányából

3. cikkely. Az ember, az ember élete és egészsége, becsülete és méltósága, sérthetlensége és biztonsága Ukrajnában a legnagyobb társadalmi értéként van elismerve. (...)

8. cikkely. Ukrajnában elismert és érvényesül a jogfelsőbb-ség elve. Ukrajna Alkotmányának normái közvetlen érvényű normák. Az emberi és az állampolgári jogok és szabadságjogok védelme érdekében közvetlenül Ukrajna Alkotmánya alapján szavatolt a bírósághoz történő fordulás.

Az állam kötelező ismérve a jogrendszer megléte. Felépítésének alapelveit szintén rögzíti Ukrajna Alkotmánya. Az állam alaptörvénye megállapítja, hogy az alkotmány rendelkezik a legmagasabb jogerővel, minden egyéb normatív jogszabálynak meg kell felelnie az alkotmánynak.

Ezzel együtt az alkotmány meghatározza Ukrajna államformáját.

- *Idézzétek fel, mi az államforma! Milyen az összetétele? Határozzátok meg államunk kormányzati formáját, az államigazgatási rendjét és a politikai rendszerét az alkotmány szövegének segítségével!*

Részlet Ukrajna Alkotmányából

2. cikkely. Ukrajna szuverenitása kiterjed a teljes területére. (...) Ukrajna területe a fennálló határokon belül egységes és sérthetetlen. (...)

4. cikkely. Ukrajnában egységes állampolgárság létezik. Ukrajna állampolgársága megszerzésének és megszüntetésének indokait törvény határozza meg.

5. cikkely. (...) Ukrajnában a szuverenitás hordozója és a hatalom egyedüli forrása a nép. A nép közvetlenül és az államhatalmi, valamint a helyi önkormányzati szervek révén gyakorolja a hatalmat. Ukrajnában az alkotmányos rend meghatározásának és megváltoztatásának joga kizárólag a népet illeti meg, és azt nem bitorolhatja az állam, annak szervei vagy tisztviselői. Senki sem bitorolhatja az államhatalmat.

3. Ukrajna Alkotmánybíróságának hatásköre

Az államban jelentős szerepet tölt be Ukrajna Alkotmánybírósága.

Ukrajna Alkotmánybíróságának 18 bíró a tagja, akiket kilenc évre neveznek ki. A hatalmi ágak egyensúlyának biztosítása érdekében **6-6 bírót nevez ki Ukrajna elnöke, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa és Ukrajna Bíróinak Kongresszusa.** Ahhoz,

hogy Ukrajna Alkotmánybíróságának tagjává választhassák, a jelöltnek legalább 40 évesnek kell lennie, felsőfokú jogi végzettséggel kell rendelkeznie és legalább 15 év igazságszolgáltatásban eltöltött munkaviszonnal kell rendelkeznie és beszélnie kell az államnyelvet. Elismert kompetenciával rendelkező jogásznak és erkölcsi szempontból is feddhetetlennek kell lennie. Az alkotmánybíróság tagjai nem lehetnek képviselők, semmilyen párt vagy mozgalom tagjai, nem folytathatnak egyéb tevékenységet, előadói és tudományos munka kivételével.

Ukrajna Alkotmánybíróságának hatáskörét az alkotmány szabja meg. **Meghatározza a törvények és egyéb jogszabályok alkotmányosságát, azaz megfelelőségüket Ukrajna Alkotmányának (az alkotmány által előírt esetekben), elvégzi a törvények hivatalos magyarozatát.**

Vagyis abban az esetben, amikor kétség merül fel valamely törvény alkotmányosságával kapcsolatban, Ukrajna Elnöke, vagy legalább 45 népképviselő jogosult az alkotmánybíróságtól normakontrollt kérni. Ha az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősít egy törvényt, az automatikusan érvényét veszti.

Az alkotmánybíróság fontos feladata a törvények hivatalos értelmezése, vagyis a törvény valamely normája tartalmának magyarázata, amelyet a különböző állami szervek különféleképpen alkalmaznak. A törvény értelmezésére vonatkozó kérelmet bármely természetes vagy jogi személy benyújthatja, aki vagy amely úgy véli, hogy megsértették az alkotmányos jogait a jogi normák nem egyértelmű alkalmazása következtében.

Ezenkívül Ukrajna Alkotmánybírósága megfelelő indítvány alapján ellenőrizheti, megfelelnek-e Ukrajna Alkotmányának Ukrajna hatályos nemzetközi szerződésai vagy azok a nemzetközi szerződések, amelyeket Ukrajna Legfelsőbb tanácsa megvitat, azért, hogy beleegyezését adja kötelezővé nyilvánításukhoz.

Az alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik Ukrajna elnöke posztjáról történő elmozdítása esetén indított vizsgálat és tárgyalás során az alkotmányos ügyrendi eljárás betartásának ellenőrzése, valamint az, hogy az Ukrajna Alkotmánya módosítására benyújtott törvényjavaslat megfelel-e Ukrajna Alkotmánya 157. és 158. cikkelye követelményeinek.

Ukrajna
Alkotmánybíróságának
épülete,
Kijev

Részlet Ukrajna Alkotmányából

157. cikkely. Ukrajna Alkotmánya nem módosítható, ha a módosítás az emberi és állampolgári jogok és szabadságjogok megvonására vagy korlátozására vonatkozik, vagy ha Ukrajna függetlenségének felszámolására vagy területi épségének megbontására irányul.

Ukrajna Alkotmánya nem módosítható háborús viszonyok vagy rendkívüli állapot idején.

158. cikkely. Ukrajna Alkotmányát módosító törvényjavaslat, amelyet megvitattott, de törvénybe nem iktatott Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa, nem terjeszthető Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elé e törvényjavaslattal kapcsolatban határozat elfogadásától számított egy éven belül.

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa megbízatása idején nem módosíthatja kétszer Ukrajna Alkotmányának ugyanazokat a rendelkezéseit.

A legtöbb modern állam alaptörvénye az alkotmány. Erre a normatív okiratra különleges jogállás jellemző – legfelsőbb jogerő, megnövelt stabilitás, elfogadásának különleges rendje és anyajogi jellege.

Ukrajna Alkotmánya szerint államunk független, szuverén, demokratikus és szociális jogállam.

Az alkotmány határozza meg Ukrajna államformáját unitárius államként és vegyes rendszerű köztársaságként.

Ukrajnában megalakult és működik Ukrajna Alkotmánybírósága, amelynek a hatásköre kiterjed a törvények alkotmányosságának ellenőrzésére, az alkotmány és Ukrajna törvényei hivatalos értelmezésére.

Jegyezzétek meg: *Ukrajna Alkotmánya – az állam alaptörvénye; legfelsőbb jogerő, 1996. június 28 – Ukrajna Alkotmánya elfogadásának napja, Ukrajna Alkotmánybírósága.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> – Ukrajna Alkotmánya;

http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_4_2010/14.pdf – Pílip Orlik alkotmánya (*A zaporozsjai haderő jogainak és kötelezettségeinek paktumai és konstitúciói*);

<http://www.ccu.gov.ua/ru> – Ukrajna Alkotmánybíróságának honlapja.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen jellegzetességekkel rendelkezik Ukrajna Alkotmánya mint az állam alaptörvénye?
2. Bizonyítsátok be, hogy Ukrajna Alkotmányának normái rögzítik Ukrajna Alkotmánya jogállásának sajátosságait!

3. Nevezzék meg Ukrajna Alkotmányának fő tételeit!
- 4*. Fejtsék ki véleményüket azzal kapcsolatban, mennyire felel meg a modern Ukrajna az Ukrajna Alkotmánya 1. cikkelyében rögzített ismérveknek!
- 5*. Képzeljétek el, meghívást kaptatok, hogy alsó tagozatos osztály tanulóinak tartsatok előadást Ukrajna Alkotmányának jelentőségéről államunk és minden egyes állampolgár számára! Állítsátok össze előadásotok vázlatát, és határozzátok meg legfőbb tételeit!
- 6*. Különböző források felhasználásával (újságok, televízió, internet) készítetek beszámolót az ukrán alkotmány történetéről!
- 7*. Jellemezzétek Ukrajna Alkotmánybíróságának hatáskörét!
- 8*. Keressetek a tömegtájékoztatási eszközökben és az interneten híreket Ukrajna Alkotmánybíróságának legutóbbi határozatairól!

10. §. Állampolgárság Ukrajnában

1. Ember, személy, állampolgár

Amikor a beszélgetőtársaink közül valakihez fordulunk, beszélünk valakiről, különböző szavakat használunk – az ismerőst utó- vagy vezetéknevével szólítjuk, az ismeretlenről azt mondjuk, *ember* vagy *állampolgár*. Vajon jogi szempontból tartalmuk szerint azonosak-e ezek a fogalmak?

A legszélesebb az *ember* fogalma. Jelzi az *értelmes ember*, azaz a *Homo sapiens* biológiai fajhoz való tartozást.

- *Idézzék fel, miben különbözik az értelmes ember a többi élőlénytől!*

Minden élőlény, amely rendelkezik ennek a biológiai fajnak az ismérveivel – anatómiai felépítéssel, külső alakkal, belső szervekkel – az *ember* fogalomhoz tartozik. Ezzel a fogalommal illetjük az élőlényt születésének a pillanatától egészen a haláláig, függetlenül a testi vagy pszichikai, értelmi fejlődésének szintjétől, függetlenül bármilyen (akár pszichikai) betegségek meglététől. Ember az újszülött, az értelmi fejlődésében visszamaradott, az ágyhoz kötött beteg, aki elveszítette az emlékezőképességét. Az *ember* fogalom mindenkire vonatkozik, aki rendelkezik a megfelelő ismérvekkel, vagy ahogyan a tudósok fogalmazzák: ez általános fogalom – az összes, azonos fajhoz tartozó lényt tartalmazza.

Az ember sajátossága, hogy társadalomban alakul ki és létezik. Közülünk mindenki családi, munka- vagy tanulói közösség tagja, valamely nemzethez tartozik, egyesek vallási közösségek, politikai pártok vagy más állampolgári egyesülések tagjai. **Az ember kapcsolatát a társadalommal, társadalmi helyzetét a személyiség fogalom jellemzi.** Az ember sok tulajdonságra csakis az emberi társadalomban élve tesz szert. Az emberiség történetében előfordultak olyan esetek, amikor bizonyos okok miatt a kisgyermek társadalmon kívül nőtt fel. Az ilyen esetekben nem

fejlődik nála a beszéd, nem alakulnak ki az emberi társadalomra jellemző viselkedési szokások. Tehát a **személyiség** – individuum, aki nem csak biológiai, de meghatározott szociális tulajdonságokkal is rendelkezik, amelyek más emberekhez fűződő kölcsönös viszonyokban nyilvánulnak meg. Figyeljétek meg: nem minden ember személyiség, csak az, aki beépül a társadalmi viszonyokba.

Az ember élete során jogviszonyokba kerül más emberekkel, különféle szervezetekkel, intézményekkel vagy állami szervekkel. Akkor nevezhetjük az embert *személynek*, amikor jogviszonyokba lép. Ezt a fogalmat használják a jogászok, alanyként határozva meg a jogviszonyokba lépő embert. Vagyis a **személy** – ember, aki jogviszonyok alanya.

A modern kor embere általában szoros kapcsolatban áll valamely állammal, védelemre jogosult annak részéről, ezzel együtt kötelezettségei vannak az állam felé. Az ember és az állam kapcsolatát az *állampolgár* fogalom határozza meg. Ha a személyiség az emberiségre vonatkozó általános fogalom, akkor az ember csak egy meghatározott ország állampolgára lehet – Ukrajnának, Lengyelországnak, Oroszországnak, Franciaországnak stb.

Tehát az ember – a leginkább *biológiai* fogalom, minden, az emberi nemhez tartozó élőlényre vonatkozik a születése pillanatától fogva. A *személyiség* – a leginkább *szociális* fogalom, a személy az ember jogviszonyokban történő részvételét határozza meg, az állampolgár pedig *politikai-jogi* fogalom, az állam és a jog létezésével áll összefüggésben, meghatározza az ember kapcsolatát az állammal.

2. Az állampolgárság fogalma

Az állampolgár jogállását (státuszát) az *állampolgárság* fogalma határozza meg.

Állampolgárság – jogilag meghatározott, stabil, térben nem korlátozott jogi kapcsolat a személy és egy bizonyos állam között, amely meghatározza a kölcsönös jogait és kötelességeiket.

Részletesebben áttekintjük ennek a meghatározásnak minden összetevőjét. Az állampolgárság jogi meghatározottsága abban rejlik, hogy megszerzésének és elvesztésének pontos, jogszabályokban rögzített feltételei vannak.

Az állampolgárság stabilitása az időbeli korlátatlanságot jelenti. Az ember megszerzett állampolgárságától nem fosztható meg tetszőleges módon, állampolgársága teljes ideje alatt részesül az állam védelmében, élhet minden állampolgári jogával.

A térbeli korlátlanlanság azt jelenti, hogy az ember nem csak saját országának területén őrzi meg az állampolgárságát, hanem külföldön is, a földkerekség tetszőleges pontján. Idézzük fel a legutóbbi évek történéseit, amikor a kalózok különböző államok hajóit foglalták el Szomália partjainál, aminek a következtében különböző állampolgárságú tengerészek élete került veszélybe. Franciaország, Oroszország, az USA és más államok állampolgáraik védelme érdekében hadihajókat, repülőket és különleges rendeltetésű katonai egységeket vezényeltek abba a körzetbe. Tartózkodási helyétől függetlenül az állampolgár megőrzi a jogait és a kötelességeit. Például amikor elnököt vagy képviselőket választanak, a külföldön tartózkodó állampolgárok is voksolhatnak államuk képviselőitein.

Néha az állampolgárság szinonimájaként az *alattvaló* fogalmat használják. Ez a fogalom abból az időből maradt ránk, amikor az országok többsége monarchia volt. A monarchia minden lakóját az uralkodó alattvalójának tekintették. Az alattvalók kötelesek voltak adót fizetni neki, innen ered az elnevezés. A monarchiákban most is használják az alattvaló kifejezést a személy államhoz tartozásának a jelölésére, a köztársasági államformájú országokban az *állampolgár* fogalmat alkalmazzák. Tehát Ukrajnában azt mondjuk: Ukrajna állampolgára, Nagy-Britannia lakosai pedig Őfelsége, a királynő alattvalói.

A világon két ország törvényi rendje nem teszi lehetővé az állampolgárság feladását – Afganisztán és Izrael.

A kettős állampolgárságot engedélyezi Banglades, Nagy-Britannia, Izrael, Németország, Franciaország, néhány latin-amerikai ország törvényi rendje.

Andorra a világ egyetlen állama, ahol a saját állampolgárok kisebbséget képeznek az ország teljes lakosságán belül. Az állampolgárság megszerzéséhez legalább 25 évig kell élni az országban. A hercegség 65 942 lakosai közül csupán 21 000 az andorrai állampolgár. A többiek külföldiek, akik passzív letelepedési jogot kaptak, vagyis nem rendelkeznek politikai és választójogokkal. Az andorrai lakosok közül 28 500-an spanyolok, 7000-en portugálok, 4500-an franciák.

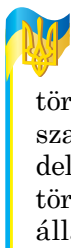
A személy néha jogot kap arra, hogy megszerezze két vagy több ország állampolgárságát. Őket **kettős** vagy **többes állampolgároknak** nevezik. Ukrajna Alkotmánya rögzítette, hogy államunkban egységes állampolgárság létezik, tehát Ukrajnában nem engedélyezett a kettős állampolgárság.

Ukrajnában, akár csak a világ bármely országában nem csak a saját állampolgárok tartózkodhatnak. Az ember élhet állama határain kívül, miközben megmarad az állampolgársága. Például a Kijevben élő amerikai újságíró az USA állampolgára marad; ugyanígy Magyarország állampolgára marad ennek az országnak a nagykövete. Nem változik a bizonyos idejű tartózkodásra – üdülésre, turistaútra, gyógykezelésre vagy tanulmányok folytatására – más országba érkező emberek állampolgársága sem.

Előfordul olyan eset is, hogy az ember egyetlen ország állampolgárságával sem rendelkezik, vagyis **hontalan**, idegen kifejezéssel – apatrid.

- *Fejtsétek ki véleményeteket a külföldieknek vagy hontalanoknak adható jogokkal kapcsolatban! Megegyezhetnek-e a jogaik azokkal, akik állampolgársággal rendelkeznek, vagy különbözniük kell jogaiknak? A véleményeteket indokoljátok meg!*

Ukrajna Alkotmánya meghatározza, hogy a külföldiek és a hontalan személyek, akik törvényesen tartózkodnak Ukrajnában (vagyis Ukrajna állami szerveinek megfelelő engedélyével), ugyanolyan jogokkal és szabadságjogokkal rendelkeznek, mint Ukrajna állampolgárai, az alkotmányban és Ukrajna törvényeiben rögzített egyes kivételek mellett. Számukra szavatolt az élethez és a szabadsághoz, a tanuláshoz és egészségvédelemhez, a tulajdonhoz (igaz, bizonyos megszorításokkal) fűződő jog. Azonban csakis az állampolgárok vehetnek részt az állam irányításában, kötelesek a fegyveres erőkből szolgálni, lehetnek állami tisztviselők.

Részlet Ukrajna Alkotmányából

26. cikkely. Azok a külföldiek és hontalan személyek, akik törvényesen tartózkodnak Ukrajnában, ugyanolyan jogokkal és szabadságjogokkal, valamint ugyanolyan kötelességekkel rendelkeznek, mint Ukrajna állampolgárai, az alkotmány, Ukrajna törvényei vagy az általa kötött nemzetközi szerződésekben megállapított kivételekkel (...).

Az ember sok esetben köteles igazolni azt, hogy rendelkezik valamely állam állampolgárságával. Éppen ezért a személy megfelelő okiratot, személyi igazolványt kap.

3. Ki válik Ukrajna állampolgárává?

Ki jogosult Ukrajna állampolgárságának a megszerzésére? Ennek tisztázása végett megvizsgáljuk Ukrajna törvényét *Ukrajna állampolgárságáról*.

- *Elemézzétek az alábbi szituációkat, és Ukrajna állampolgársági törvényének alkalmazásával határozzátok meg, jogukban állt-e a felsorolt állampolgároknak megszerezniük az ukrán állampolgárságot! Milyen követelményeknek kell eleget tenniük ehhez?*

1. Ukrajna állampolgárát meghívták az USA egyik egyetemére dolgozni, el is utazott. Két év múlva házasságot kötött egy amerikai állampolgárságú hölgygel, majd újabb két év elteltével Chicago egyik kórházában megszületett a kislányuk.

2. Lemberg központjában a rendőrfőnök váratlanul gyereksírásra lett figyelmes. A közrend védelmezői egy újszülöttet találtak a közeli bokorban. Kórházba vitték, ahol a kicsi nemsokára rendbejött. Az anya felkutatása nem hozott eredményt, a csecsemőt egy gyerekkórház gondozásába adták.

3. Egy közel-keleti ország Harkivban tanuló állampolgára házasságot kötött egy ukrán hölgygel. Két év múlva kérvényezte Ukrajna állampolgárságának felvételét. Kérvénye hivatali elbírálásának idején gyermekük született. Megkaphatja-e a férfi az ukrán állampolgárságot? Milyen állampolgárságú a gyermek?

4. P. állampolgár 1958-ban született Odesszában. A katonai szakiskola elvégzését követően 30 évig a szovjet, majd az orosz hadseregben szolgált. 2005-ben nyugdíjba vonult, és 2007-ben kérvényezte az ukrán állampolgárság felvételét.

Részlet Ukrajna állampolgársági törvényéből

7. cikkely. Ukrajna állampolgárságának megszerzése születési alapon

Az a személy, akinek megszületésekor a szülei vagy legalább azok egyike Ukrajna állampolgára volt, Ukrajna állampolgára.

Az Ukrajna területén jogszerűen tartózkodó hontalan személyektől Ukrajna területén született gyermek Ukrajna állampolgára.

Az a személy, aki Ukrajna határain kívül született olyan hontalan személyektől, akik jogszerűen állandó jelleggel Ukrajna területén élnek, és a gyermek születése révén nem szerezte meg más állam állampolgárságát, Ukrajna állampolgára (...).

Az Ukrajna területén talált újszülött, akinek mindkét szülője ismeretlen (talált gyerek), Ukrajna állampolgára.

Az a személy, aki születése okán jogosult Ukrajna állampolgárságának megszerzésére, születése pillanatától Ukrajna állampolgára.

8. cikkely. Ukrajna állampolgárságának megszerzése területi származás alapján.

Azt a személyt, aki saját maga vagy legalább egyik szülője, nagyapja vagy nagyanyja, fia vagy lánya, unokája 1991. augusztus 24-e előtt született vagy élt azon a területen, amely Ukrajna területévé vált, Ukrajna jogutódlásról szóló törvénye szerint, vagy aki saját maga, nagyapja vagy nagyanyja, édes- vagy unokatestvérei olyan területen születtek vagy éltek, amelyek a születésük pillanatában vagy állandó jellegű ott tartózkodásuk alatt az Ukrán Népköztársasághoz, a Nyugat-Ukrajnai Népköztársasághoz, az ukrán államhoz, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz (USZSZK) tartozott, és hontalan személyként (...) Ukrajna állampolgárságáért folyamodott, valamint kiskorú gyermekeit Ukrajna állampolgáraiként jegyzik be (...)

9. cikkely. Felvétel Ukrajna állampolgárságába

A külföldi vagy hontalan személy saját kezdeményezésére felveheti Ukrajna állampolgárságát.

Az Ukrajna állampolgárságába történő felvétel feltételei a következők:

1) Ukrajna Alkotmányának és Ukrajna törvényeinek elismerése és betartása;

2) külföldi állampolgárság hiányáról (a hontalan személyek részéről) vagy a külföldi állampolgárság megszüntetéséről (a külföldi állampolgárok esetében) szóló nyilatkozat benyújtása (...);

3) törvényes, folyamatos tartózkodás Ukrajna területén a legutóbbi öt esztendőben.

Ez a feltétel nem terjed ki azokra a külföldiekre vagy hontalan személyekre, akik több mint két évig házasságban éltek Ukrajna állampolgárával, ami (a házasság) a házastárs halálával megszűnt. (...)

Az Ukrajnában menekültstátuszt vagy oltalmat kapó személyek három év időtartamú, folyamatos, törvényes tartózkodásra jogosító engedélyt kapnak Ukrajna területén. Attól a pillanattól számítva, hogy megkapták a menekültstátuszt vagy az oltalmat

Ukrajnában, az Ukrajnába hontalanként belépett személyek a belépés pillanatától számított három évre szóló tartózkodási engedélyt kapnak.

Azon külföldiek és hontalan személyek számára, akik a törvény által meghatározott rendben szerződéses katonai szolgálatukat töltik Ukrajna fegyveres erőiben, az Ukrajna területén történő folyamatos tartózkodás időtartamát három évben határozzák meg, a katonai szolgálatról szóló szerződés érvénybe lépésének pillanatától számítva;

4) letelepedési engedély megszerzése;

5) az államnyelv ismerete vagy társalgási szintű értése. Ez a feltétel nem terjed ki a meghatározott testi fogyatékkal élő személyekre (vakok, siketek, némák);

6) törvényes létfenntartási források megléte. Ez a feltétel nem terjed ki azokra a személyekre, akik menekültstátuszt vagy oltalmat kaptak Ukrajnában (...).

Nem juthat Ukrajna állampolgárságához az a személy, aki:

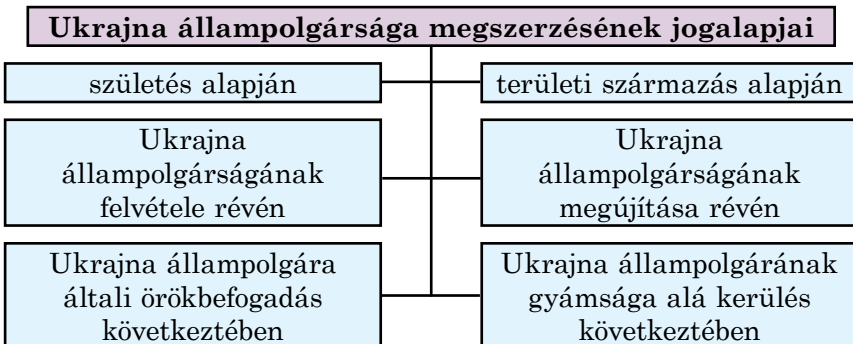
1) emberiség elleni bűncselekményt vagy népiirtást követett el;

2) Ukrajnában szabadságvesztésre ítélték súlyos vagy különlegesen súlyos bűncselekmény elkövetéséért (a büntetett előélete elévüléséig vagy a büntetés alóli mentesítésig) (...);

3) más állam területén olyan tevékenységet folytatott, amelyet Ukrajna törvényei súlyos vagy rendkívül súlyos bűncselekményként minősítenek.

Ezenkívül Ukrajna állampolgárságának megszerzésére jogosultak az örökbe fogadottak, az Ukrajna állampolgárainak gyámsága alatt lévők, valamint azok, akik korábban megszüntették az állampolgárságukat, de kérvényezték az ukrán állampolgárság megújítását (lásd a 22. vázlatot).

22. vázlat

A jogászok az állampolgárság megszerzésének több módját határozzák meg.

A születés alapján megszerzett állampolgárságot **filiaciónak** (le-származási láncolatnak) nevezik. Ezt a módszert tekintik a legfontosabbnak, az elsődlegesnek. A születés alapján megszerzett állampolgárság esetén a **térségi** vagy a **vérségi elvet** alkalmazzák. A térségi elv azt jelenti, hogy a gyermek annak az államnak az állampolgárságát kapja meg, amelynek a területén született, függetlenül a szülők állampolgárságától. Ez az elv jellemző Latin-Amerika országainak többségére.

A vérségi elv előírja, hogy a születési helyétől függetlenül a gyermek annak az országnak az állampolgárságát kapja meg, amellyel a szülei rendelkeznek. Ezt az elvet alkalmazza Lengyelország és néhány ázsiai állam.

Az államok többségében, köztük Ukrajnában is, az állampolgárság megszerzésének vegyes elvét alkalmazzák az állampolgárság születés alapján történő megszerzését illetően.

Amikor az ember új állampolgárságot kap, **honosításról** (naturalizációról) beszélünk, ami az állampolgárság megszerzésének másodlagos (származtatott) módja.

Az állampolgárság megszerzésének különleges módja az **optálás**, amikor a személy olyan területre kerül, amelynek megváltozik az állami hovatartozása, és a személynek önállóan kell eldöntenie, megtartja-e a korábbi állampolgárságát (általában amikor új helyre költözik előző állampolgárságának az államában) vagy felveszi-e az újat, a lakóhelyén maradván.

4. Ukrajna állampolgárságának megszüntetése

Az állampolgárság az ember és az állam jogainak és kötelességeinek kölcsönösségét, állampolgárságának szabad megválasztását feltételezi. Éppen ezért néha felmerül az állampolgárság megváltoztatásának kérdése. **Minden ember szabadon dönthet ukrán állampolgárságának a megszüntetéséről.**

Azonban az a személy, akit büntetőjogi felelősségre vontak vagy elítéltek (büntetése teljes letöltéséig) és az a személy, akinek nem teljesített kötelezettségei állnak fenn az állammal vagy bármely személlyel szemben (például tartásdíj-fizetési kötelezettség, gyerektartás vagy munkaképtelen szülők eltartása, kifizetetlen adósság), meghatározott ideig nem szüntetheti meg az ukrán állampolgárságát.

A törvények megállapítanak olyan eseteket, amikor az ember elveszíti az ukrán állampolgárságát.

- *Ukrajna állampolgárságról szóló törvénye kivonatainak felhasználásával határozzátok meg, hogyan oldható meg az állampolgárság kérdése a jelzett esetekben!*

1. Ukrajna állampolgára Belgiumba települt át, ahol a felesége él. Hét éve lakik Brüsszelben, és angoltanárként dolgozik egy állami iskolában.

2. A 17 éves P. Szerhij családja úgy döntött, hogy Moldáviába költözik. A fiú szülei lemondtak ukrán állampolgárságukról, és ugyanezt javasolták a fiuknak is. Úgy vélik, az állampolgárságuk megváltoztatásával automatikusan meg kell változnia gyermekük állampolgárságának is. Szerhij azonban nem akarja megváltoztatni az állampolgárságát, de nem biztos abban, hogy megőrizheti ukrán állampolgárságát.

4. Ukrajna állampolgára, P. kilépett az Ukrajna fegyveres erőivel aláírt szerződéses szolgálatból. Mivel nem talált munkát, egy ideig munkanélküli volt. Később egy afrikai országba utazott, ahol önkéntes katonai szolgálatba szegődött.

Részlet Ukrajna állampolgárságról szóló törvényéből

19. cikkely. Az ukrán állampolgárság elvesztésének alapjai Ukrajna állampolgársága elvesztésének alapjai a következők:

1) Ukrajna állampolgára önként felveszi egy másik ország állampolgárságát, ha annak megszerzése idején nagykorú.

Másik állam állampolgársága önkéntes felvételének minősül minden eset, amikor Ukrajna állampolgára a másik ország állampolgárságának megszerzése érdekében kérvénnyel fordul annak az országnak a hatóságához, amely ország állampolgárságát fel kívánja venni.

Nem minősülnek másik állampolgárság önkéntes megszerzésének a következő esetek:

a) a gyermek születésekor egyidejűleg megszerzi Ukrajna és más állam vagy államok állampolgárságát;

b) az ukrán állampolgárságú gyermek megszerzi a külföldi állampolgárságú örökbefogadói állampolgárságát;

c) Ukrajna állampolgára automatikusan megszerez egy másik állampolgárságot egy külföldivel kötött házasság révén;

d) a felnőttkort elért ukrán állampolgár automatikusan megkapja egy másik ország állampolgárságát, mert a külföldi állam törvényeit alkalmazzák vele kapcsolatban, feltéve, hogy Ukrajna állampolgára nem kapott olyan okmányt, amely igazolja a másik állam állampolgárságának meglétét;

2) Ukrajna állampolgárságának megszerzése jelen törvény 9. cikkelye alapján, ha az félrevezetéssel, valótlan adatok szándékos közlésével vagy okmányhamisítással történt;

3. rész Az ember és az állam kölcsönös kapcsolata

3) önkéntes katonai szolgálatba állás más államban, ami ezen ország törvényei alapján nem hadkötelezettség vagy alternatív szolgálat.

18. cikkely. Ukrajna állampolgárságából való kilépés
(...) A 14–18 éves korú gyermekek csak saját beleegyezésükkel léphetnek ki Ukrajna állampolgárságából. (...)

Jegyezzétek meg: *ember, személy, állampolgár, állampolgárság.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> – Ukrajna törvénye Ukrajna állampolgárságáról;

<http://dmsu.gov.ua/> – Ukrajna Állami Migrációs Szolgálatának honlapja.

Az ember és az állam jogi kapcsolatát *állampolgárságnak* nevezzük. Ez stabil kapcsolat, térben nem korlátozott. Az Ukrajnában törvényes alapon tartózkodó külföldiek az Ukrajna Alkotmánya által az Ukrajna állampolgárait megillető személyes és szociális-gazdasági jogok többségével rendelkeznek.

Ukrajna állampolgársága megszerzésének és megszüntetésének rendjét Ukrajna állampolgárságról szóló törvénye szabályozza. Ukrajna állampolgárságát leggyakrabban születés révén szerzik meg, sokan területi elven kapnak állampolgárságot, mások honosítással jutnak állampolgársághoz. Az embernek joga van állampolgársága megváltoztatására. Egyes esetekben elveszíthető Ukrajna állampolgársága az ember törvényben megállapított tudatos cselekedetei következtében.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi az *állampolgárság*?
2. Hogyan van megoldva Ukrajnában a kettős állampolgárság kérdése?
3. Ki, és milyen esetekben szerzi meg Ukrajna állampolgárságát?
4. Lehetséges-e Ukrajna állampolgárságának elvesztése?
5. Hasonlítsátok össze a fogalmak jelentését: *ember, állampolgár, személy!*
6. Hasonlítsátok össze az állampolgárok és az Ukrajnában élő nem ukrán állampolgárok jogállását!
- 7*. Véleményetek szerint miért korlátozza államunk azoknak a személyeknek bizonyos jogait, akik nem rendelkeznek Ukrajna állampolgárságával!
8. Szüleitek beleegyezésével vizsgáljátok meg személyi igazolványukat és saját születési bizonyítványotokat! Milyen adatokat tartalmaznak ezek az okmányok?
- 9*. Az állampolgárság jogi tartalmából kiindulva elemezzétek a kettős állampolgárság lehetséges következményeit az állam és az egyes személyek szempontjából!
- 10*. Fejtsétek ki a véleményeteket, miben nyilvánul meg Ukrajna állampolgárságról szóló törvényének demokratizmusa!

- 11*. Határozzátok meg, hogy az alábbi esetek melyikében jogosult a személy az ukrán állampolgárságra!
- A gyermek szülei ukrán állampolgárok, de születésekor állandó jelleggel Indiában éltek;
 - a gyermek apja osztrák állampolgár, az anyja – ukrán, aki állandó jelleggel Romániában él;
 - az ukrán állampolgárságú hajadon férjhez ment egy pakisztáni állampolgárhoz, és férje hazájába költözött;
 - az ukrán állampolgárságú nő Lengyelországba utazott, és ott belépett a lengyel hadsereg kötelékébe;
 - Csernyihiv szülőotthona közelében egy újszülöttet találtak, akinek nem sikerült felkutatni a szüleit.

11. §. Az ember és az állampolgár alkotmányos jogai, szabadságjogai és kötelességei

1. Mik az emberi jogok és szabadságjogok?

- *Nevezétek meg azokat a jogokat, amelyekre az embernek elengedhetetlen szüksége van a létezéshez és fejlődéshez!*

Minden embernek számos szükséglete van. Ezek egy részét az állam is elismeri és biztosítja.

Az **emberi jogok** a nemzetközi jog által elismert normák, amelyek az ember szabad életre és személyiségének fejlődésére, szükségleteinek kielégítésére irányuló jogait hivatottak biztosítani, és legtöbbször az alkotmányban vannak rögzítve.

Emellett érdemes megjegyezni, hogy bizonyos jogait az ember a természettől kapja. Ezek az embernek mint természeti teremtménynek a sajátjai, függetlenül attól, hogy milyen országban él. Ilyen például az **élethez való jog**, amit még az államnak sem áll jogában korlátozni, elvenni az embertől.

Minden embernek joga van a **szabadságra**, senkit nem foszthatnak meg erőszakkal a szabadságtól. Az ilyen jogokat **természeteseknek** nevezik, vagy pedig **elidegeníthetetleneknek**.

Egyéb jogokkal csak azért rendelkezik az ember, mert az állam az apparátusaival és szerveivel biztosítja azokat. Nem valószínű ugyanis, hogy az államon kívül bárkinek is lehetősége lenne a személy tanuláshoz, szociális biztonsághoz fűződő jogának biztosítására.

Nagyon gyakran halljuk a **jogok** és **szabadságjogok** szavakat. Ezek miben különböznek egymástól?

Szabadságjogait az ember az állam vagy szervei bármiféle beavatkozása nélkül megvalósíthatja, gyakorolhatja. Az állam csu-

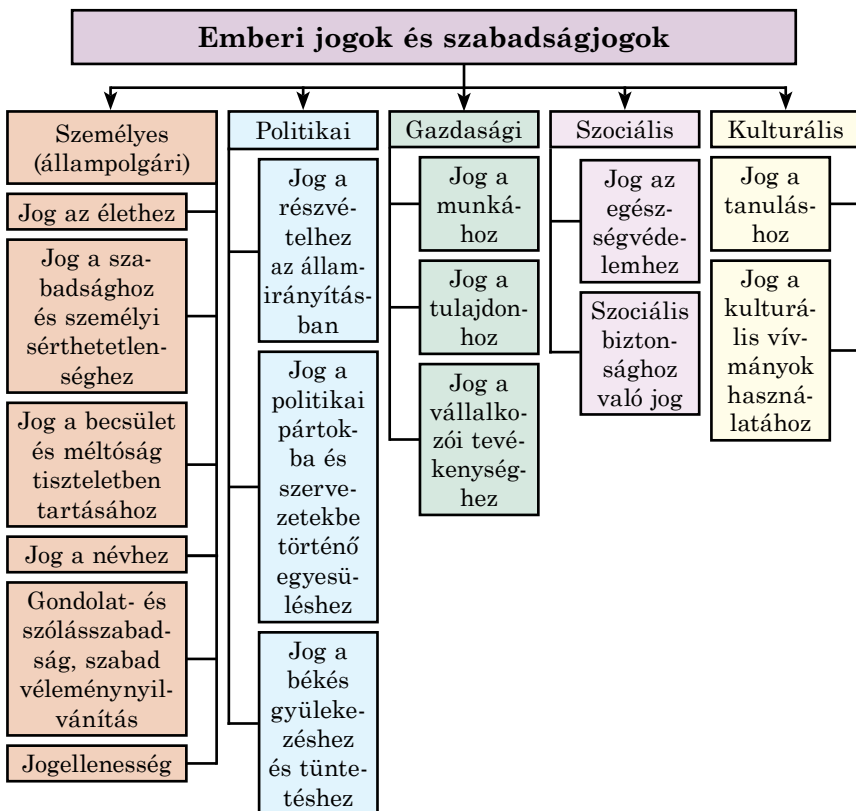
3. rész Az ember és az állam kölcsönös kapcsolata

pán köteles biztosítani e szabadságjogok védelmét és oltalmát. Ilyen például a gondolatszabadság, vallásszabadság stb.

Ellenben a jogokat az állam köteles bizonyos mechanizmusok vagy jogi eljárások segítségével biztosítani. Gyakran az ember egy-egy jogának vagy jogcsoportjának biztosítása érdekében speciális törvényeket fogadnak el, különleges állami szerveket hoznak létre.

Jelenleg számos emberi jog és szabadságjog létezik, amelyeket gyakran néhány fő csoportra osztanak (lásd a 23. vázlatot).

23. vázlat

2. Az ember jogai, szabadságai és kötelességei Ukrajna Alkotmányában

Országunk alaptörvénye, Ukrajna Alkotmánya rögzíti Ukrajna állampolgárainak jogait és szabadságjogait. Emellett az alkotmány meghatározza, hogy az **alaptörvényben meghatározott jogokat és szabadságjogokat nem lehet szűkíteni vagy korlátozni, azokat nem lehet eltörölni.**

- *Elemézzétek az Ukrajna Alkotmányából idézett cikkelyeket! Hozzatok fel példákat, mikor élhetünk az említett jogokkal!*

Részlet Ukrajna Alkotmányából

27. cikkely. Minden embernek joga van az élethez. (...)

28. cikkely. Minden embernek joga van a méltósága iránti tisztelethez. (...)

29. cikkely. Minden embernek joga van a szabadsághoz és a személyi sérthetetlenséghez. Senki nem tartóztatható le vagy vehető őrizetbe, csakis a bíróság indokolt ítélete alapján, és kizárólag a törvény által meghatározott rendben és okoknál fogva.

Ha azonnal szükség van bűncselekmény megelőzésére vagy megállítására, akkor a törvény által erre felhatalmazott szervek megelőzési eszközként a személyt ideiglenes őrizetbe vehetik, aminek az indokoltságát a bíróságnak hetvenkét órán belül kell ellenőriznie. Az őrizetbe vett személyt azonnal szabadon engedik, ha az őrizetbe vételtől számított hetvenkét órán belül nem nyújtják át neki a bíróság indokolt döntését további fogva tartásáról.

Minden letartóztatott vagy őrizetbe vett személlyel azonnal közölni kell, hogy mi a letartóztatás vagy őrizetbe vétel indoka, mik a jogai, és a letartóztatás pillanatától kezdve lehetőséget kell biztosítani számára az önálló védelemhez és védelmező jogi segítségének igénybevételéhez.

Minden őrizetesnek jogában áll bírósági úton bármikor felbbezni letartóztatása ellen.

A letartóztatásról vagy őrizetbe vételről azonnal értesíteni kell a letartóztatott vagy őrizetes hozzátartozóit.

30. cikkely. Mindenki számára szavatolt otthonának sérthetetlensége. A bíróság indokolt döntésének hiányában tilos az adott személy lakhelyére vagy más tulajdonának területére behatolni, ott házkutatást tartani. (...)

31. cikkely. Mindenki számára biztosított a levelezés, telefonbeszélgetés, távirat és egyéb adatközlési mód titkossága...

33. cikkely. Mindenki számára, aki törvényesen tartózkodik Ukrajna területén, szavatolt a mozgásszabadság, a szabad lakóhelyválasztás, Ukrajna területének szabad elhagyása, kivéve a törvény által meghatározott korlátozások esetében. (...)

34. cikkely. Mindenki számára biztosított a gondolat- és szólásszabadság, mindenki szabadon kifejezheti nézeteit és meggyőződését. (...)

35. cikkely. Mindenkinnek joga van a világnézet és vallásgyakorlás szabadságára. (...)

39. cikkely. A polgároknak joguk van békés céllal, fegyvertelenül összegyűlni és gyűléseket, tüntetéseket, meneteket vagy demonstrációkat tartani, ha azt előzetesen bejelentették a végrehajtó hatalmi vagy helyi önkormányzati szerveknek. (...)

41. cikkely. Mindenkinnek jogában áll saját tulajdonát birtokolni, használni és azzal rendelkezni, rendelkezni szellemi és művészi tevékenységének eredményeivel. (...)

42. cikkely. Mindenkinnek joga van a törvény által nem tiltott vállalkozói tevékenység folytatásához. (...)

46. cikkely. A polgároknak joguk van a szociális biztonságra, ami magában foglalja annak biztosítását a munkavégzési képesség teljes, részleges vagy ideiglenes elvesztése, a családfenntartó elvesztése, nem önhibából fennálló munkanélküliség esetén, és idős korban, valamint a törvény által meghatározott más esetekben. (...)

47. cikkely. Mindenkinnek joga van otthonhoz. (...)

48. cikkely. Mindenkinnek joga van megfelelő életszínvonalhoz saját maga és családja számára, ami magában foglalja a megfelelő táplálkozást, öltözetet, lakhelyet.

49. cikkely. Mindenkinnek joga van egészségvédelemhez, orvosi segítséghez és egészségbiztosításhoz.

Ukrajna alkotmányos normáinak ismerete minden embernek segíthet abban, hogy megtalálja a kiutat a különböző élethelyzetekből.

3. Ukrajna állampolgárainak alkotmányos kötelességei

Minden ember a társadalomban él, és nem csak jogai, hanem kötelességei is vannak. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kinyilvánítja, hogy *minden embernek vannak kötelességei azzal a társadalommal szemben, amelyben lehetségessé válik személyének szabad és teljes fejlődése.* Ukrajna Alkotmánya számos kötelességet rögzít (lásd a 24. vázlatot). Ukrajna Alkotmánya mindenkitől elvárja, hogy **feltétlenül betartsa Ukrajna Alkotmányát és Ukrajna törvényeit, ne sértse meg más emberek jogait, szabadságjogait, becsületét és méltóságát.** Emellett az alaptörvény figyelmeztet, hogy a **törvény ismeretének hiánya nem mentesíti a polgárokat a felelősség alól.**

24. vázlat

Bármely állam létezése lehetetlen megfelelő pénzügyi háttér nélkül. Az állami szervek működéséhez szükséges pénz elsősorban az adókból folyik be. Az alkotmány előírja, hogy *mindenki köteles a törvény által meghatározott rendben és mértékben fizetni az adókat és járulékokat.*

II. Jahmosz fáraó idején az ókori Egyiptomban törvényt adtak ki, amely szerint minden egyiptomi köteles évente jelentést tenni feljebbvalójának minden bevételéről és kiadásáról, valamint az élethez szükséges forrásokról. Arra, aki ezt nem tette meg vagy nem tudta bizonyítani, hogy törvényes forrásból él, halálbüntetés várt. Ez a történészek által legrégebből ismert „adóbevallási kötelezés”.

A török szultánok adóbehajtásként elvették szüleiktől a fiúgyermeket, akikből janicsárokat neveltek.

A középkori Németországban létezett gyilkossági adó: minél több gyilkosságot nem tudott felderíteni a lakosság bizonyos időszak alatt, annál nagyobb volt az adó.

A spanyolok „királynői cipő” néven fizettek adót a nőtlen király esküvőjére gyűjtve.

Angliában 1797–1798-ban minden óratulajdonos évente 5 shillinget fizetett be a kincstárba.

Az ókori Róma Gallia tartományának helytartója, Licinianus Licinius (308–324) az évet 14 hónapra osztotta, hogy alattvalóitól kéthavi többletadót szedhessen be.

Ugyancsak minden állampolgár köteles **kerülni a természet, a kulturális örökség károsítását, megtéríteni az okozott károkat.**

Napjainkban az államok többsége saját jelképekkel rendelkezik: zászlókkal, címerekkel, himnuszokkal. Az **állami jelképek tisztelete** Ukrajna állampolgárainak egy további alkotmányos kötelessége.

Bármely államnak képesnek kell lennie határainak, szuverenitásának és függetlenségének megvédésére. Épp ezért Ukrajna Alkotmánya meghatározza Ukrajna állampolgárainak kötelességét **hazájuk, annak függetlensége és területi egysége védelmére.**

Mivel az állampolgárok kötelességüket teljesítve védik a házat, Ukrajna függetlenségét és területi egységét, ezért az állam és Ukrajna állampolgárai közötti viszonyokat, valamint az Ukrajna területén töltött katonai szolgálat általános alapjait Ukrajna *Hadkötelezettségről és katonai szolgálatról* szóló törvénye határozza meg.

Ukrajnában jelenleg létezik a sorkatonai szolgálatra történő behívás, a szerződéses katonai szolgálat és az ideiglenes katonai szolgálat.

Sorkatonai szolgálatra azokat a 18 és 27 éves kor közötti fiatalok vonhatóak, akiknek megfelelő az egészségi állapotuk a szolgálathoz. A szolgálat időtartama a sorkatonai szolgálatot teljesítő katonák, tengerészek, őrmesterek és tizedesek számára Ukrajna fegyveres erőiben és egyéb katonai alakulataiban 18 hónapot tesz ki; azok a személyek, akiket ideiglenes katonai szolgálatra hívnak be, és a behívás idején felsőfokú végzettséggel (specialista vagy magiszteri szint) rendelkeznek, 12 hónapot szolgálnak.

Szerződéses szolgálatra olyan katonákat vesznek fel, akik sorkatonai szolgálatot teljesítenek, vagy akiket speciális időszakban mozgósítanak katonai szolgálatra, valamint azok a hadköteles korú állampolgárok, akik felsőfokú, szakközépiskolai-műszaki, teljes vagy alapfokú általános középiskolai végzettséggel rendelkeznek, valamint a megfelelő végzettségű 18 és 40 éves kor közötti nőket.

Azok a 17 és 21 éves kor közötti civilek és a 23. életévüket be nem betöltött katonák vagy katonaköteles személyek, akik teljes középiskolai végzettséggel rendelkeznek, nincs katonai rendfokozatuk, és szeretnének katonatisztté válni, katonai szolgálatra (kiképzésre) szerződhetnek a kadétek felsőfokú oktatási intézményeibe. Ezek befejezése után altiszti rangot kapnak, és Ukrajna fegyveres erőihez szerződnek tiszti szolgálatra.

Néhány esetben a sorköteles személy halasztást kaphat a sorozás alól (egészségi állapotából kifolyólag, családi körülményeinél fogva, szakmai tevékenysége, tanulmányai miatt), vagy akár fel is menthetik a katonai szolgálat teljesítése alól.

Jelenleg Nyugat-Európa 14 országában létezik kötelező sorkatonai szolgálat. Nagy-Britanniában hivatásos, Belgiumban túlnyomórészt hivatásos hadsereg van.

Egyetlen nyugat-európai országban sem kötelező a sorkatonai szolgálat nők számára.

A sorkatonák száma (éves átlag): Belgiumban 35 000, Németországban 418 000, Olaszországban 270 000, Spanyolországban 250 000, Görögországban 127 000. A szolgálat időtartama: Görögországban 21 hónap, Svédországban 5 hónap, Svájcban 118 nap, de ott évente 20 napos kiképzéseket tartanak az 55 éves kor alatti férfiak számára. Kilenc nyugat-európai országban a szolgálat ideje 12 hónapot tesz ki.

1988-ban Németországban 77 000 sorköteles tagadta meg a katonai szolgálatot vallási nézeteire hivatkozva.

Az állam tiszteletben tartja polgárai vallási nézeteit. Egyes vallások tiltják híveiknek, hogy fegyvert vegyenek a kezükbe, hadseregben szolgáljanak vagy bármilyen esküt tegyenek (amelynek egyik típusa a katonai eskü).

Ukrajna Alkotmánya kinyilvánítja: a katonai szolgálat felcserélhető alternatív (nem katonai) szolgálattal, ha a katonai szolgálat teljesítése ellenkezik az állampolgár vallási nézeteivel.

Az alternatív szolgálat teljesítésének a rendjét Ukrajna *Nem katonai (alternatív) szolgálatról* szóló törvénye határozza meg, amelynek értelmében a polgár idejekorán, nem kevesebb, mint két hónappal a behívás előtt köteles felkeresni a helyi önkormányzatot, és kérvényt nyújt be, amelyben jelzi: alternatív szolgálattal szeretne teljesíteni. A helyi önkormányzati szerv illetékes osztálya megvizsgálja az ügyet, és dönt a személy alternatív szolgálatra történő vezénylésének indokoltságáról. Pozitív döntés esetén az állampolgár valamely állami, köztulajdonban lévő vállalatnál, intézménynél, szervezetnél teljesít alternatív szolgálattal, amely elsősorban a lakosság szociális védelmével, egészségvédelemmel, környezetvédelemmel, építkezéssel, közműgazdasággal és mezőgazdasággal kapcsolatos. De teljesíthető az alternatív szolgálat az ukrán vöröskereszt keretében is, amikor a behívott a lakóhelyén tartózkodik, és nem fog fegyvert a kezébe. **Az alternatív szolgálat időtartama másfélszer hosszabb, mint a sorkatonaié.** Azon felekezetek listája, amelyeknek a hite nem engedélyezi a fegyverfogást, Ukrajna Miniszteri Kabinetjének 1999. november 10-én kelt 2066. sz. rendeletében van rögzítve. Közéjük tartoznak az adventisták; hetednapos adventisták-reformisták, evangélikus keresztények, baptisták; a Szentlélek szláv egyháza; Jehova tanúi; karizmatikus keresztény egyházak (és a bejegyzett jogállásuk alapján hozzájuk tartozó egyházak); az evangélikus hit keresztényei (és a bejegyzett jogállásuk alapján hozzájuk tartozó egyházak); a Krisna tudatú hívők társasága.

Ukrajna Alkotmánya az emberi jogok és Ukrajna állampolgárai jogainak és szabadságjogainak széles körét rögzíti. Az alkotmányban meghatározott emberjogi normák Ukrajnában megfelelnek a nemzetközi emberi jogi szabványainak. Meg vannak benne határozva az ember jogainak és szabadságjogainak védelmi mechanizmusai.

Ezzel együtt Ukrajna állampolgárainak törvényekben rögzített kötelesei is vannak. Ukrajna állampolgárainak alkotmányos kötelességeihez tartozik az alkotmány és Ukrajna törvényeinek betartása, Ukrajna állami jelképeinek tisztelete, az adók és járulékok fizetése, a környezet és a kulturális örökség óvása, a haza, annak függetlensége és területi épsége védelme.

Jegyezzétek meg: *adó, hadkötelezettség, állami jelképek – állami címer, himnusz, zászló.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/page> – Ukrajna törvénye *A hadkötelezettségről és katonai szolgálatról;*

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1975-12> – Ukrajna törvénye *Az alternatív (nem katonai) szolgálatról;*

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/602-iv> – Ukrajna törvénye *Ukrajna állami himnuszáról;*

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2137-12> – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának rendelete *Ukrajna állami címeréről;*

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2067-12> – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának rendelete *Ukrajna állami zászlajáról;*

<http://www.mil.gov.ua/contract> – a szerződéses katonai szolgálattal kapcsolatos információ Ukrajna Védelmi Minisztériumának honlapján;

<http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/vijskovi-liczei-ta-liczei-z-posilenoyu/> – információ a katonai líceumokról és a katonai-erőnléti kiképzésre szakosodott líceumokról Ukrajna Védelmi Minisztériumának honlapján.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Soroljátok be az általatok ismert emberjogi csoportokba az Ukrajna Alkotmánya által rögzített emberi jogokat és szabadságjogokat!
- 2*. Készítsetek beszámolót azokról az emberi jogokról, amelyekkel életek során találkoztatok!
- 3*. Mely emberi jogokat tartjátok a legfontosabbaknak saját magatok számára? Indokoljátok meg a véleményeteket!
4. Nevezzétek meg Ukrajna állampolgárainak alkotmányos kötelességeit!
5. Fejtsétek ki a véleményeteket arról, megfelel-e a sorkatonai szolgálattal kapcsolatos halasztás joga és az alternatív katonai szolgálatra vonatkozó jog a demokrácia értékeinek és egyéb társadalmi normáknak (a jogon kívül)!
6. Elemezzétek, Ukrajna állampolgárainak mely kötelességeit kell teljesítenetek!
7. Tudjátok meg a szüleitektől, hogy a létező adók közül ők melyeket fizetik, és azoknak milyen a mértékük!
8. Fejtsétek ki a véleményeteket arról, hogy célszerűek-e Ukrajna állampolgárainak kötelességei!
- 9*. Elemezzétek az alternatív katonai szolgálatra vonatkozó jog és az egyéb emberi jogok közötti kapcsolatot!

3. rész Az ember és az állam kölcsönös kapcsolata

10. Elemeztétek az alábbi helyzeteket, és Ukrajna Alkotmányos normáinak felhasználásával ajánljatok rájuk megoldást!

- a) Késő este néhány civil ruhás személy becsenget a lakásokatba, és a megyei rendőrség munkatársainak nevezve magukat követelik, hogy nyissátok ki az ajtót, mert házkutatást akarnak tartani. Felmutatják a hatósági igazolványaikat és a nyomozói határozatot a házkutatásra. Jogosak-e a tetteik?
- b) Iskolátok közelében építőmunkások elkezdték körbekeríteni a parkot és sportpályát azzal az indokkal, hogy a helyükön új útszakaszt fognak építeni. Mivel nem értettetek egyet ezzel az intézkedéssel, felnőtt lakosokkal közösen úgy döntöttetek, hogy tüntetés szerveztek, és az építkezés helyén ülősztrájkba kezdtek. Legfőbb követeléseitek a zöld terület és a sportpálya megőrzése. Amikor plakátjaitokkal kivonultatok a létesítményekhez, a rendőrség munkatársai akciótok beszüntetését követelték tőletek. Kinek van igaza ebben a helyzetben? Hogyan kell cselekednetek, hogy megfeleljen a törvényeknek az akciótok?

- c) A rendőrség munkatársai hozzád léptek, és közölték, a külsőd megegyezik annak a személynek a vonásaival, akit egy lány megátadásával gyanúsítanak. Felszólítottak, hogy menj velük a rendőrszre. A rendőrszön kérted, hogy értesítsék előállításodról a szüleidet, de ezt megtagadták tőled. Másik kérésedre reagálva, hogy engedjék meg neked ügyvéd ismerősöd felhívását telefonon, egy másik ügyvéd szolgálatait ajánlották fel, aki épp a rendőrsz épületében tartózkodott. Csak öt nap múlva engedtek szabadon, amikor is közölték, hogy újból beidézhetnek. Jogos volt-e a rendőrsz eljárása?

12. §. Állampolgári beadványok

1. Az ember és Ukrajna állampolgára jogainak és szabadságjogainak védelmi mechanizmusai

Minden embernek ismernie kell saját jogait. Ez azonban nem elég. Az életben ugyanis előfordul, hogy meg kell védeni azokat. Az ember és az állampolgár jogainak és szabadságjogainak védelme érdekében Ukrajnában meghatározott rendszert hoztak létre.

Mindenekelőtt Ukrajna Alkotmánya meghatározza, hogy „mindenkinek joga van bármilyen, a törvény által nem tiltott módon megvédeni a jogait és a szabadságjogait a megsértésükkel vagy a csorbításukra irányuló törekvésekkel szemben”.

Ha a jogok megvédéséhez az önerő vagy a saját lehetőségek kevésnek bizonyulnak, akkor mindenkinek jogában áll, hogy a megfelelő államhatalmi és helyi önkormányzati szervekhez forduljon. Ennek érdekében a személynek meg kell határoznia azt a hatáskörileg illetékes szervet, amelyhez a problémájával fordulhat.

Ha például a tanuláshoz fűződő jogaitokat sértették meg, célszerű a közoktatási hatósághoz fordulni. Ha üzletben sértették meg a jogaitokat, akkor a fogyasztóvédelmi szervektől kell jogorvoslatot kérnetek. Amennyiben valakinek a jogait a bűnüldöző hatóságok sértették meg – törvénytelen letartóztatással vagy törvénytelen eszközök alkalmazásával a nyomozás során –, akkor a személy nem csak az illetékes magasabb szintű belügyi szervekhez fordulhat, hanem az ügyészséghez is.

Szükség esetén az ember kérheti jogai védelmét Ukrajna Legfelső Tanácsának emberjogi biztosától (akit az európai államok szokásait követve *ombudsmannak* is neveznek).

Emellett mindnyájunknak joga van emberi jogaink és szabadságjogaink bírói védelmére. Ukrajna Alkotmánya leszögezi, hogy a bíróságoknak bármely jogviszonyt jogukban áll vizsgálniuk. Természetesen bizonyos problémák esetén célszerű az illetékes állami szervekhez fordulni. De ha ez nem hozza meg a kívánt eredményt, akkor bírósághoz kell fordulni. Az ügy bírósági vizsgálatát független bíró végzi, aki a lehető legtárgyilagosabb, a bírósági eljárás viszont, az esetleges fellebbezések figyelembe vételével, elég hosszadalmas folyamat.

Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини

Ukrajna Legfelsőbb
Tanácsa emberjogi
biztosának emblémája

**Az ukrán jog
történetéből**

Juzkov Leonyid Petrovics (1938–1995) – ukrán jogtudós, jogi doktor. A Kijevi Tarasz Sevcsenko Állami Egyetemen dolgozott. Az alkotmány- és adminisztratív jog problémáit kutatta. Részt vett az Ukrajna állami szuverenitásáról szóló nyilatkozat és Ukrajna Alkotmánya kidolgozásában. 1992-ben megválasztották Ukrajna Alkotmánybírósága első elnökévé.

2. Állampolgári beadványok

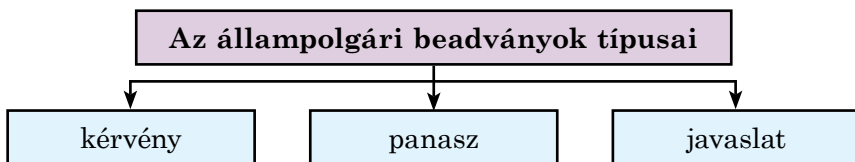
Az állampolgári beadványok benyújtásának rendjét Ukrajna *A polgári beadványokról* szóló törvénye határozza meg. Az okmány kivizsgálása rendszerint elég gyorsan történik, a beadványt az adott témakörben illetékes szakemberek vizsgálják.

Az állampolgároknak jogukban áll bármely szervezethez, állami szervezethez, civil szervezethez a működésük javítását célzó javaslatokat benyújtani, hiányosságokat feltárni a munkájukban, panaszt tenni tisztviselők, állami és civil szervek tevékenységével kapcsolatban. Mindenkinek joga van bármely államhatalmi szervezethez,

helyi önkormányzathoz, vállalatához, intézményhez vagy szervezethez fordulni jogainak védelme érdekében, vagy panaszt benyújtani hozzájuk jogai megsértése esetén.

Tartalmuktól függően a törvény három csoportba sorolja az állampolgári beadványokat: kérvények, panaszok és javaslatok (*lásd a 25. vázlatot*).

25. vázlat

Kérvény benyújtásakor az állampolgár azzal a kéréssel lép fel, hogy segítsék elő törvényes jogainak és érdekeinek érvényesítését. Ha a beadványban államhatalmi vagy önkormányzati szervek működésével kapcsolatos tanácsról, javaslatról van szó, vagy bizonyos problémák megoldásáról fejtenek ki véleményt, akkor **javaslatról** beszélünk. Amikor a személy jogait megsértik, és az illető követeli azok helyreállítását vagy valamely határozat, intézkedés felülvizsgálatát, akkor **panasz** benyújtásáról van szó.

A beadvány vizsgálatának ideje alatt az állampolgárnak joga van személyesen ismertetni az érveit, kiegészítő anyagokat bemutatni, jelen lenni a kérvény vagy panasz vizsgálatakor. Az állampolgárnak jogában áll megismerkedni a vizsgálat anyagaival, és ügyvédi segítséggel élni.

A beadványok vizsgálatának időtartamát törvény írja elő: beérkezésének napjától számítva nem több mint egy hónap, míg azok esetében, amelyek nem igényelnek további vizsgálatot, azonnal, de nem később, mint tizenöt nappal a beérkezésük után a hivatalnak válaszolnia kell. Ha az egy hónapos időszak alatt nem lehetséges a beadvány tárgyát képező problémák megoldása, az időtartamot meghosszabbíthatják, de ezzel együtt a kérdések megoldásának időtartama nem haladhatja meg a negyvenöt napot.

Az emberi jogok védelme érdekében Ukrajnában állami szervek és intézmények speciális rendszerét hozták létre. Minden állampolgárnak joga van arra, hogy törvényes módszerekkel védje meg saját jogait, szükség esetén pedig államhatalmi és helyi közigazgatási szervekhez, valamint bírósághoz forduljon.

A törvény meghatározza az állampolgári beadványok benyújtásának rendjét, a velük szemben támasztott követelményeket és azok vizsgálatának rendjét.

Jegyezzétek meg: polgári beadványok, Ukrajna Legfelső Tanácsának emberjogi biztosa.

Nézzétek meg az interneten:

<http://www.ombudsman.gov.ua> – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa emberjogi biztosának honlapja;

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> – Ukrajna törvénye *Az állampolgári beadványokról.*

KÉRDÉSEK ÉS FELDATATOK

1. Ukrajna mely állami szerveinek feladata az emberi jogok védelme?
2. Az állampolgári beadványok mely típusairól rendelkezik Ukrajna *Az állampolgári beadványokról* szóló törvénye?
3. Az állampolgárnak milyen jogai vannak beadványa vizsgálatának ideje alatt?
4. Tegyetek javaslatot arra, mely szervezetekhez kell fordulni a következő helyzetekben vázolt problémák megoldása és az emberi jogok védelme érdekében!
 - a) Huzamos ideig késik az állampolgár munkabérének kifizetése.
 - b) Az állampolgárt gyilkosság gyanújával kilenc hónapig tartották fogva. Állítása szerint a bűnüldöző szervek dolgozói nyomásgyakorlásként törvénytelen módszereket (testi sértést, kínzást, éheztetést) alkalmaztak vele szemben.
 - c) A sokgyermekes családot kilakoltatták a szállásról, ahol több éven át törvényesen lakott, miközben semmilyen elhelyezést nem biztosítottak számára.

3. sz. gyakorlati munka

Állampolgári beadványok

(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

- Elemeztétek a felsorolt helyzeteket! Határozzátok meg, melyik szerv hatáskörébe tartozik az adott helyzetek megoldása, és készítsétek el a megfelelő beadványokat!
- Játsszátok el az általatok készített beadványok vizsgálatát, amelyeket Ukrajna *Az állampolgári beadványokról* szóló törvényének megfelelően nyújtottatok be az illetékes állami szervezetekhez!

A feladat megoldásához használjátok az állampolgári beadványokról szóló törvény kivonatát!

1. Az iskolátok környékén sok különböző korú gyermek él, ennek ellenére nincs a közelben sem sportpálya, sem játszótér. A lakosok szeretnék megoldani ezt a problémát, készek lennének szombatonként dolgozni, és segíteni a létesítmények építésében.
2. A közel két héten át tartó heves esőzések miatt rendkívüli mértékben megáradtak a megye területét átszelő folyók. A helyi vízerőmű gátja nem bírta megtartani a vizet, így az elárasztotta a település melletti területeket, sőt több házat is. Szomszédotok háza is az ár útjába került, aki úgy döntött, segítséget kér megromlódott otthona felújításához.
3. Szomszédságotokban egy nagy család él, amelyben 8 gyermek nevelkedik. A szülők többször kérvényezték a községi és a megyei tanácsnál kisebb terület rendelkezésükre bocsátását, amelyen háztáji

gazdálkodást folytathatnának a család élelmiszer-szükségeinek kielégítése céljából. Kérvényüket mindannyiszor elutasították. A bírók azonban úgy vélik, jogosultak a földterület odaítélésére.

4. A barátok családja vett egy új tévékészüléket. De alig két hónap elteltével problémák jelentkeztek: a készülék időről időre elnémult, színei eltorzultak. A családfő felkereste az üzletet, ahol a televíziót vásárolta, de ott hallani sem akartak a készülék díjmentes javításáról vagy cseréjéről.
5. A tél kezdetén gondok adódtak településeken a buszközlekedéssel. A menetrendben előírt hat járat helyett a közlekedési vállalat járművei csak kettőt-hármat teljesítettek, sőt az útvonalon a korábbi nagy buszok helyett mikrobuszok közlekedtek. Ennek következtében települések lakói nem tudtak eljutni a megyei hivatalokba és egészségügyi intézményekbe.

Részlet Ukrajna Az állampolgári beadványokról szóló törvényéből

5. cikkely. A beadvánnyal szembeni követelmények

A beadványokat olyan államhatalmi és önkormányzati szervezeteknek, tulajdonformától függetlenül vállalatoknak, intézményeknek, szervezeteknek, állampolgári egyesületeknek vagy hivatalos személyeknek nyújtják be, amelyeknek és akiknek a hatáskörébe tartozik a beadványban felvetett kérdések megoldása.

A beadványban fel kell tüntetni az állampolgár vezetéknevét, utónevét, atyai nevét, lakóhelyét, a kifejtett kérdés lényegét, a javaslatot, észrevételt, kérvényt vagy panaszt, kérdést vagy követelést.

A beadvány lehet szóbeli (amit az állampolgár szóban ad elő, és a hivatalos személy írásban lejegyez az ügyfélfogadás során) vagy írásbeli, amit postán vagy személyesen, vagy megbízott révén juttat el a megfelelő szervhez, intézményhez, ha a meghatalmazás a hatályos törvényeknek megfelelően van elkészítve.

A beadványt egyes személyek (egyéni beadvány) vagy emberek csoportja (kollektív vagy csoportos beadvány) nyújthatja be.

Az írásos beadványt a benyújtó személynek (személyeknek) alá kell írnia, és fel kell tüntetnie rajta a dátumot.

8. cikkely. Nem vizsgálható és nem megoldható beadványok

A benyújtó laccímének feltüntetése vagy aláírása nélküli írásos beadvány, vagy az olyan beadvány, amely esetében nem állapítható meg készítőjének a személye, névtelennek minősül, és nem vizsgálható.

Nem vizsgálják az ugyanazokhoz a szervekhez ugyanattól az állampolgártól ugyanazokban a kérdésekben ismételt benyújtott beadványokat, ha az első beadványt érdemben megoldották (...).

14. cikkely. Az állampolgárok javaslatainak (megjegyzéseinek) kivizsgálása

Az államhatalmi és helyi önkormányzati szervek, vállalatok, intézmények szervezetek, tulajdonformától vagy az állampolgárok egyesülésének formájától függetlenül a tisztségviselő személyeknek kötelességük kivizsgálni a javaslatokat (megjegyzéseket), és értesíteni az állampolgárt a vizsgálat eredményéről (...).

15. cikkely. A beadványok (kérelmek) kivizsgálása

(...) A vezető vagy az őt helyettesítő személy által aláírt választ a beadványokra (kérelmekre) kötelezően annak a szervnek kell megadnia, amely megkapta ezeket, és amelynek a hatáskörébe tartozik a beadványokban (kérelmekben) kifejtett kérdések megoldása.

A beadványokban (kérelmekben) kifejtett követelések teljesítésének elutasítását írásban hozzák az állampolgár tudomására a törvényre történő hivatkozással, és az elutasítás indoklásával, valamint az elfogadott döntés elleni fellebbezés rendjével ellátva.

- *Az ukrán törvényeknek megfelelően állítsatok össze beadványt olyan problémával kapcsolatban, amelynek a megoldása, a véleményetek szerint, fontos a településeinken, a lakónegyedekben, az iskoláinkban.*

13–14. §. Államhatalmi szervek Ukrajnában

1. Az államhatalom megosztása Ukrajnában

Minden állam feltétlen ismertetőjele az államapparátus megléte, vagyis az olyan szervek működése, amelyek biztosítják, hogy az állam teljesítse a funkcióit. Ukrajnában sok különböző állami szerv működik.

Részlet Ukrajna Alkotmányából

6. cikkely. Ukrajnában az államhatalom a törvényhozói, végrehajtó és bírói ágakra történő megosztásának elve szerint működik (...).

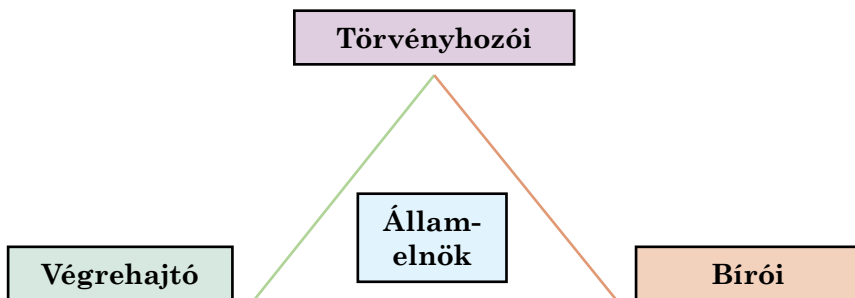
- *Mit gondoltok, milyen célból választják szét a hatalmi ágakat?*

Az államhatalmi ágak Ukrajnában alkalmazott megosztása biztosítja a fékek és ellensúlyok egyensúlyát az államhatalmi szervek működésében. Ez a rendszer segít annak megakadályozásában, hogy a hatalom egésze egy hatalmi ágon belül összpontosuljon, megköveteli mindegyik hatalmi ágtól a másik álláspontjának tiszteletben tartását (lásd a 2. táblázatot és 26. vázlatot).

2. táblázat

Hatalmi ág	Törvényhozói	Végrehajtó	Bírói
Az egész hatalmi ághoz tartozó államhatalmi szervek	Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa	Ukrajna Miniszteri Kabinetje Minisztériumok, más központi végrehajtó hatalmi szervek Megyei, járási, kijevi, szevasztopoli, városi, állami adminisztrációk	Ukrajna Alkotmánybírósága, Ukrajna Legfelsőbb Bírósága, más bíróságok

26. vázlat

2. Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának alkotmányjogi státusa és kompetenciája

A hatalommegosztás rendszerének kötelező eleme a törvényhozói hatalom. A törvényhozói szerv speciális eljárásrend betartásával fogadja el a legnagyobb jogerővel bíró legfontosabb jogszabályokat: a törvényeket (innen származik a törvényhozói hatalom kifejezés). Az ilyen szervek hagyományos elnevezése: **parlament**.

- *Idézzétek fel, milyen szervek töltötték be ezt a funkciót a különböző történelmi korokban az egyes államokban (az ókori Rómában, Görögországban, Rusz-Ukrajnában)! Hol jelent meg először a parlament?*

A világ különböző országaiban a parlamentnek különböző elnevezései vannak.

Az Amerikai Egyesült Államokban és a latin-amerikai államok többségében a parlamentet *kongresszusnak* nevezik, Spanyolországban *Cortes Generales*, Hollandiában *Staten-Generaal*, Nagy-Britanniában, Kanadában és a Brit Nemzetközösség más országaiban *parlamentnek*, Lengyelországban és Litvániában *szejmnek*, Izraelben *knesszetnek*, egyes keleti országokban *medzslisznak*.

Szovjet-Ukrajnában, az SZSZKSZ más köztársaságaiban és a Szovjetunióban általánosságban véve a törvényhozó hatalmi szerveket *Legfelsőbb Tanácsnak* nevezték. Ukrajna Alkotmányának parlamenti megvitatása során 1996-ban felvetődött olyan javaslat, hogy Ukrajna törvényhozó hatalmi szervét nevezzék *Néptanácsnak*, de ezt elvetették.

Legnépesebb a Kínai Népköztársaság parlamentje, amelynek 2978 képviselője van, a francia törvényhozásnak 898 (ebből 570 az alsóház tagja), Olaszországban 955 a parlamenti képviselők száma, közülük 630 alsóházi tag, a Német Szövetségi Köztársaságban 740 parlamenti képviselő (közte 642 alsóházi tag) van, míg Japánban 752 parlamenti képviselőt (beleértve 500 alsóházi tagot) választanak.

Ma Ukrajnában egy parlamenti képviselőre közel 110 ezer, Írországban 20 ezer, Svájcban 35 ezer, Nagy-Britanniában, Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Lengyelországban majdnem 100 ezer állampolgár jut.

Ukrajna Alkotmányának megfelelően Ukrajnában az ***egyetlen törvényhozói hatalmi szerv a parlament, azaz Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa.***

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának jogában áll módosítani Ukrajna Alkotmányát, országos népszavazást kiírni Ukrajna területe megváltozásának kérdésében. Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának legfontosabb feladata országunk törvényeinek az elfogadása. A törvényhozói funkciókon kívül a Legfelsőbb Tanácsnak más feladatai is vannak, például meghatározza Ukrajna bel- és külpolitikájának alapelveit, kiírja az alkotmány által megszabott időszakon belül az elnökválasztást, jóváhagyja Ukrajna állami költségvetését, Ukrajna fegyveres erőinek létszámát és struktúráját, beleegyezését adja Ukrajna nemzetközi szerződéseinek kötelező érvényűvé válását, vagyis ***ratifikálja*** vagy érvényteleníti (***denunciálja***) azokat.

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa vizsgálja, jóváhagyja vagy elveti az új kormány programját, az államfő előterjesztése alapján kinevezi a miniszterelnököt, a védelmi minisztert és külügyminisztert, a monopóliumellenes bizottság, az állami vagyonalap elnökeit, a kormányfő előterjesztése alapján a Miniszteri Kabinet többi tagját, engedélyezi a legfőbb ügyész kinevezését, kinevezi vagy el-

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának ülése

bocsájtja az elnök előterjesztése alapján az Ukrán Nemzeti Bank elnökét, az Ukrán Nemzetbiztonsági Szolgálat (SZBU) elnökét. A legfelsőbb tanács nevezi ki Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa emberjogi biztosát (ombudsman), a számvevőszék elnökét és tagjait. Az ukrán parlamentre háruló fontos feladat a bírói hatalmi ág kialakítása, Ukrajna Alkotmánybírósága bírái harmadrészének a kinevezése.

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa alkotmányos létszáma – 450 népképviselő. Ukrajna népképviselője csak Ukrajna állampolgára lehet, legalább 21 évesnek kell lennie, és a legutóbbi öt évben Ukrajnában kell laknia. A népképviselők mandátuma öt évre szól. A népképviselők közül választják meg Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnökét és helyetteseit. Ők Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának tartoznak beszámolási kötelezettséggel, a Legfelsőbb Tanács visszahívhatja (leválthatja tisztségükből) őket. Az elnök vezeti Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának üléseit, képviseli a testületet Ukrajnában és külföldön, aláírja a Legfelsőbb Tanács által elfogadott jogszabályokat, előkészíti a Legfelsőbb Tanács ülésein megvitatandó kérdéseket. Ukránul a parlament elnökét angol szóval *szpikernek* is nevezik, azaz olyan valakinek, aki beszél.

3. Ukrajna elnökének jogállása és hatásköre

Ukrajna függetlenségének kikiáltása előtt 1991-ben vezették be az országban Ukrajna elnökének a tisztségét. Ukrajna Alkotmányának értelmében **az elnök az állam feje, szuverenitásának, területi integritásának, az alkotmány, az emberi és állampolgári jogok és szabadságjogok betartásának letéteményese.** Ukrajna elnöke nem részese egyik hatalmi ágnak sem, különleges hatásköre, felhatalmazása van az államban a fékek és ellensúlyok rendszerének köszönhetően.

Az elnök jogállása a világ különböző országaiban különböző. Az Amerikai Egyesült Államokban a végrehajtó hatalom feje az elnök, ő a fegyveres erők főparancsnoka, önállóan tárgyal a külföldi államok vezetőivel, kinevezi a minisztereket és vezeti az USA kormányát, egyéb fontos hatáskörökkel rendelkezik.

Franciaországban erős az elnök hatalma. A többi között jogában áll a parlament feloszlatása, de a végrehajtó hatalom élén a miniszterelnök áll. A Miniszteri Kabinetet a parlamenti választásokon győztes pártok képviselőiből alakítják.

Erős elnöki hatalom van az Ukrajnával szomszédos Oroszországban és Fehéroroszországban.

Más a helyzet Németországban és Izraelben. Ezekben az országokban az elnök ugyan az állam feje, de a hatalma korlátozott. Az államfőnek itt elsősorban reprezentatív funkciói vannak: fogadja a nagyköveteket, kitüntetésekkel ad át, nemzetközi megállapodásokat ír alá.

Nem tudható pontosan, hogy a jelzett rendszerek közül melyik a legjobb. Mindegyiknek vannak előnyei és hátrányai, minden ország a neki legmegfelelőbb formát választja.

- *Fejtsétek ki véleményeteket arról, hogyan kellene kinevezni vagy megválasztani Ukrajna elnökét, hogy ez megfeleljen a néphatalom demokratikus elveinek!*

Az elnök jelentős szerepet játszik az ország életében. Képviselnie kell a nép érdekeit. Ezért Ukrajna Alkotmánya előírja, hogy **az elnököt Ukrajna állampolgárai választják meg általános, egyenlő és közvetlen választási jog alapján titkos szavazással.**

Az Ukrajna elnöke tisztségre pályázó jelölt nem lehet fiatalabb 35 évesnél, Ukrajna területén kell laknia az utolsó tíz évben, és beszélnie kell az államnyelvet. Ugyanaz a személy egymás után nem több, mint két ciklusra választható elnökké. Az elnöknek nem áll jogában, hogy bármilyen más tevékenységet folytasson, nem lehet képviselő. Ukrajna elnökének hivatali tisztsége öt évre szól. Ukrajna újonnan megválasztott elnöke Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának ülésén hűségesküvet tesz Ukrajna népének, és 30 napnál nem később lép hivatalába az elnökválasztás eredményeinek kihirdetése után. Ukrajna elnöke hivatali megbízatása idején men-

Az ukrán elnöki
hivatal épülete.
Kijev

tességet élvez, becsületét és méltóságát a törvény védi. **Ukrajna elnökének a címét örökre megőrzi.**

Ukrajna elnökének hatáskörét Ukrajna Alkotmánya határozza meg. Az államfő képviseli országunkat a nemzetközi kapcsolatokban, szerződéseket köt, kinevezi Ukrajna képviselőit más államokba, és fogadja a külföldi államok képviselőit Ukrajnában. Az **elnök Ukrajna fegyveres erőinek a főparancsnoka**, kinevezi Ukrajna katonai egységeinek főparancsnokságát, vezeti Ukrajna Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanácsát, dönt a mozgósításról és a hadiállapot bevezetéséről, jogában állami kitüntetések, magas katonai rangot, tisztségeket, diplomáciai tisztségeket odaítélni, elítélteket kegyelemben részesíteni. Ukrajna elnöke írja alá a törvényeket, jogában áll azokat visszautalni (megvétózni) Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának a megjegyzéseivel, Ukrajna Alkotmánya és törvényei rendeleteket, rendelkezéseket kiadni, amelyek végrehajtása kötelező Ukrajna területén. Ukrajna elnöke a Legfőbb Igazságügyi Tanács előterjesztése alapján kinevezi az általános bíróságok bíráit, valamint Ukrajna Alkotmánybíróságának hat bíráját.

Ukrajna elnökének **nincs joga saját hatáskörének más személyekre vagy szervekre történő átruházására.**

4. Végrehajtó hatalom Ukrajnában

A végrehajtó hatalom fő feladata az államigazgatás megszervezése, a törvények és más állami jogszabályok érvényesítésének biztosítása, saját funkcióinak a végrehajtása a gazdasági, szociális-kulturális és más ágazatokban.

A végrehajtó hatalom szervezi az állami vállalatok, a közlekedés, szállítás, oktatási, egészségügyi intézmények, rendvédelmi szervek tevékenységét. A végrehajtó szervekhez tartozik Ukrajna

Ukrajna Miniszteri Kabinetjének épülete. *Kijev*

Miniszteri Kabinetje, azaz a kormány, más központi végrehajtó hatalmi szervek (minisztériumok, állami bizottságok), helyi végrehajtó hatalmi szervek: a megyei, járási, kijevi és szevasztopoli városi állami adminisztrációk. A végrehajtó hatalmi szervek tevékenységüket a törvényesség elvének (Ukrajna Alkotmányának és törvényeinek), a demokratizmusnak (a képviseleti szervek részvételével alakulnak és beszámolási kötelezettséggel tartoznak azoknak) megfelelően, nyilvánosan (tájékoztatják tevékenységükről a lakosságot és az őket létrehozó szerveket) végzik. Fontos jelentőségük van az állampolgári jogérvényesítés alapelveinek, beleértve az emberi jogok prioritását és minden ember egyenlőségét, tekintet nélkül a nemzetiségi és szociális helyzetre.

Ukrajna végrehajtó hatalmi szervein belül a legfőbb szerv a kormány, azaz Ukrajna Miniszteri Kabinetje. Ukrajna Miniszteri Kabinetje egyfelől Ukrajna elnökének tartozik beszámolással, másfelől Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának a felügyelete alá tartozik, neki köteles beszámolni. A kormány feje a miniszterelnök, ő irányítja a munkáját.

Az ukrán jog történetéből

Malinovszkij Onyikij Olekszijovics (1868–1932) – ukrán jogtudós, közéleti személyiség, akadémikus, a jogtudomány doktora. Kutatta az ukrán jogtörténetet, a szokásjogot, irányította az Ukrán Tudományos Akadémia szokásjogot vizsgáló bizottságát. Az ukrán jogászok között az első egyike volt, aki síkra szállt a halálos ítélet eltörlése mellett.

Ukrajna Miniszteri Kabinetje koordinálja a minisztériumok, állami bizottságok, az állami végrehajtó hatalom más központi szerveinek tevékenységét. Ezek mindegyike az állami élet egy-egy szféráját irányítja, felelősséggel tartozik annak fejlődéséért. Ukrajna minisztériumai között vannak olyanok, amelyek közvetlenül gazdasági, közte pénzügyi kérdésekkel, gazdaságfejlesztéssel, kereskedelemmel, infrastruktúrával, szociális fejlesztéssel – oktatással, tudomány-

nyal, egészségvédelemmel, kultúrával – foglalkoznak. Vannak az úgynevezett erőminisztériumok: védelmi minisztérium, belügyminisztérium, továbbá van a külügyminisztérium és az igazságügyi minisztérium. A minisztériumokon kívül léteznek a végrehajtó hatalom más központi szervei, így az állami határőrszolgálat, a rendkívüli helyzetek állami szolgálata.

A végrehajtói funkciók teljesítésének biztosítása érdekében létrehozzák a helyi állami végrehajtó hatalmi szerveket. Helyi állami végrehajtó hatalmi szervek: a megyei, járási, kijevi és szevasztopoli városi állami adminisztrációk. Ezek hatáskörét Ukrajna helyi állami adminisztrációkról szóló törvénye határozza meg. A helyi állami adminisztrációk elnökeit Ukrajna elnöke nevezi ki Ukrajna Miniszteri Kabinetjének előterjesztése alapján.

A helyi végrehajtó hatalom biztosítja helyben Ukrajna Alkotmányának és törvényeinek, a törvényességnek, valamint a jogrendnek a betartását, felelősséget visel saját régiójának szociális-gazdasági és kulturális fejlődéséért, összeállítja a helyi költségvetéseket, és beszámol a végrehajtásukról.

5. Bíróságok Ukrajnában

A bírói hatalom fő feladata az igazságszolgáltatás megvalósítása, azaz a jogi normák alkalmazása állami szerv – a bíróság – által konkrét eseményekre, esetekre vonatkozóan, a felmerülő vitás kérdések megoldása. A bírói hatalomnak biztosítania kell a közrend, az állampolgárok jogainak, emberi jogainak, az állam, vállalatok, szervezetek és intézmények érdekeinek védelmét. A bírói hatalmi szervek tevékenységét **Ukrajna Alkotmánya, Ukrajna bírósági rendszeréről és a bírák jogállásáról, valamint az alkotmánybíróságról szóló törvényei** szabályozzák.

Az Alkotmánybíróságon kívül, amelyet már ismertek, Ukrajnában működnek **általános joghatóságú bíróságok**. Ezek a tetszőleges jogviszonyokban létrejövő ügyeket vizsgálják, kivéve azokat, amelyek az Alkotmánybíróság joghatósága alá tartoznak.

- *Idézzétek fel, milyen ügyeket vizsgál Ukrajna Alkotmánybírósága!*

Ukrajnában működnek általános bíróságok és szakosított bíróságok. A legtöbb ügyet az **általános bíróságok** vizsgálják. Ezek különböző ügyeket vizsgálnak és oldanak meg, így bűnügyeket, polgári ügyeket, munkaügyi, családügyi, vagyoni ügyi és sok más kérdésben hoznak döntéseket. A **szakosított bíróságok** a profiljuknak megfelelő ügyeket vizsgálják.

A **gazdasági bíróságok** a gazdasági jogviszonyokban (rendszerint jogi személyek között, például szerződés megsértése vagy nem teljesítése miatt) keletkező, vagy csóddal kapcsolatos ügyeket vizsgálják. Az **adminisztratív (közigazgatási) bíróságok** illetékességi körébe az állami szervek vagy tisztségviselők tevékenységével kapcsolatos ügyek tartoznak. Ilyen bírósághoz kell fordulni a szociális vagy politikai jogaitok védelme, adó- és illeték- vagy egyéb kötelező befizetésekkel, választásokkal, népszavazásokkal kapcsolatos vitás kérdések megoldása érdekében.

Rendszerint először – vagy ahogy a jogászok mondják, első fokon – az ügyeket helyi, több járásokban vagy járásban és városi kerületben, valamint városban, járásban (járásokban) és városban (városokban) létrehozott bíróságok vizsgálják. Ha a felperes személy nem ért egyet a bíróság döntésével, jogában áll fellebbviteli bíróságnál fellebbezni.

Az ügyek egyes kategóriáinak vizsgálatára **szellemi tulajdon kérdésében illetékes felső bíróságot** és **korrupcióellenes felső bíróságot** hoznak létre.

Ukrajna bírósági rendszerében legmagasabb bíróságnak **Ukrajna Legfelsőbb Bírósága** minősül. Az összetételében működik a fellebbviteli adminisztratív bíróság, fellebbviteli gazdasági bíróság, fellebbviteli büntető bíróság, fellebbviteli polgári bíróság.

6. Helyi önkormányzat Ukrajnában

Ukrajna Alkotmánya szavatolja a jogot a területiális közösségnek – falu, nagyközség, város (vagyis meghatározott település lakosságának) – a **helyi önkormányzásra**.

A helyi önkormányzat képviseleti szervei a községi, nagyközségi, városi, járási és megyei tanácsok.

A **helyi tanácsok** képviseleti szervek, ezért az összetételüket a megfelelő terület – község, város, nagyközség – lakosságának erre a megfelelő tanácsban felhatalmazott képviselői alkotják, akiknek a mandátuma öt évre szól.

A képviselőkön kívül a község, nagyközség vagy város szavazati joggal rendelkező lakossága közvetlen szavazással négy évre megválasztja a község, nagyközség vagy város polgármesterét. A polgármester a megfelelő területiális közösség fő tisztségviselője. A települések polgármestereitől eltérően a járási és megyei tanács elnökét a képviselők választják saját testületük ülésén.

A leMBERGI városi tanács épülete

Ukrajna népképviselőitől eltérően a helyi önkormányzatok képviselői nem szakmai alapon dolgoznak – megmaradnak mérnököknek, pedagógusoknak, orvosoknak, vállalkozóknak –, hanem a megválasztásuk előtti foglalkozásuknak megfelelően. Időről időre összejönnek, hogy részt vegyenek a tanács ülésén, és megoldást keressenek a helyi közösség életével kapcsolatos problémákra. Főállásban csak a polgármesterek és helyetteseik dolgoznak. A helyi tanácsok létrehozhatnak saját végrehajtó szerveket, amelyek elvégzik a mindennapi munkát, vagy átruházhatják hatáskörük egy részét a helyi állami adminisztrációknak.

A helyi önkormányzati szervek a területiális közösség nevében rendelkeznek az annak tulajdonát képező vagyonnal, jogukban áll helyi adókat kivetni, szükség esetén helyi népszavazást írni ki, létrehozhatnak vagy felszámolhatnak kommunális vállalatokat, ellenőrzik azok tevékenységét. A községi, nagyközségi, járási, városi és megyei tanácsok hagyják jóvá a megfelelő területek vagy települések költségvetését, szociális-gazdasági és kulturális fejlesztési programját, és ellenőrzik a végrehajtását.

Jelenleg Ukrajnában folyik a települési társulások (ukránul területiális hromadi) létrehozása. Több község, nagyközség és kisváros közössége dönthet a településeik egymással történő társulásáról, egyesüléséről. A társulás önkéntes létrehozását kezdeményezheti a község, nagyközség, város polgármestere, a község, nagyközség, város tanácsa képviselőinek legalább egyharmada, települési társulás tagjai helyi kezdeményezésként, valamint a megfelelő terület lakossága önszerveződéses formában (ha érdekképviselőként a megfelelő területi társulás legalább egyharmada lép fel).

A javaslatokat nyilvános vitára bocsátják, majd a megfelelő tanácsok elé viszik, amelyeknek jóvá kell hagyniuk a társulást. A közvita lebonyolítása és az egyesülésnek az érintett települések tanácsai általi jóváhagyása után a Központi Választási Bizottság a megyei állami adminisztráció előterjesztése alapján kiírja a választásokat a létrejött települési társulás önkormányzati szervébe. A létrejött települési társulások által megválasztott községi, nagyközségi, városi tanácsok, községi, nagyközségi, városi polgármesterek mandátuma azon a napon jár le, amelyen hatályba lép a települési társulás által megválasztott községi, nagyközségi, városi tanácsok, községi, nagyközségi, városi polgármesterek mandátuma. A települési társulás községeiben, nagyközségeiben, annak közigazgatási központját leszámítva, **előljárókat (sztarosztákat)** választhatnak a helyi tanács mandátumával megegyező időszakokra. A települési társulások létrehozásának célja mindenekelőtt a helyi önkormányzati szervek működési hatékonyságának a növelése, anyagi-pénzügyi bázisuk megerősítése, költségmegtakarítás.

A helyi önkormányzati szervek együttműködnek a helyi állami adminisztrációkkal. Ukrajna Alkotmánya rendelkezik az állami végrehajtó hatalom egyes hatásköreinek a helyi önkormányzati szervekre történő átruházási lehetőségéről. Ezeknek az átruházott hatáskörök megvalósítását illetően a helyi önkormányzati szervek a végrehajtó hatalmi szerveknek vannak alárendelve. Ugyancsak lehetőség van arra, hogy a megyei vagy a járási tanács egyes hatásköröket átruházzon a megfelelő állami adminisztrációra. A helyi közösségnek javasolhatják, hogy önszerveződéssel hozzon létre lakossági szerveket: ház-, utcai, városi kerületi bizottságot vagy -tanácsot. Ilyenek már működnek országunk sok városában. Ukrajna Alkotmánya lehetővé teszi a működésüket, továbbá a magasabb szintű tanácsok hatáskörei egy részének, forrásainak és vagyónak rájuk történő átruházását.

Ukrajna Alkotmánya elismerte a helyi önkormányzatok nagy jelentőségét, szavatolta jogaik bírósági védelmét.

Az államhatalmi szervek működése Ukrajnában a hatalommegosztás – *törvényhozói, végrehajtó és bírói* hatalmi ágak – elve szerint valósul meg.

Ukrajnában az egyetlen törvényhozói hatalmi szerv Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa. A végrehajtó hatalmi szerv Ukrajnában a Miniszteri Kabinetből mint a végrehajtó hatalmi szervben belüli legmagasabb szervből, a minisztériumokból és más központi végrehajtó hatalmi szervekből és a helyi végrehajtó hatalmi szervekből – állami adminisztrációkból – áll. Ukrajna elnöke az állam feje, de egyik hatalmi ághoz sem tartozik.

A bírói hatalmat Ukrajnában az Alkotmánybíróság és az általános joghatóságú bíróságok képviselik.

Ukrajnában helyi önkormányzati szervek működnek: községi, nagyközségi, városi, járási és megyei tanácsok. Jelenleg folyik a területiális közösségek települési társulásokba történő önkéntes egyesülése.

Jegyezzétek meg: *törvényhozói, végrehajtó hatalom, bírói hatalom, alkotmányos joghatóságú bíróság, általános joghatóságú bíróságok!*

Nézzétek meg az interneten:

<http://rada.gov.ua/ru> – Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának honlapja;

<http://www.president.gov.ua> – Ukrajna elnökének honlapja;

<http://www.kmu.gov.ua> – Ukrajna Miniszteri Kabinetjének honlapja;

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19> – Ukrajna törvénye a territoriális közösségek önkéntes egyesüléséről.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának összetétele és szerkezete?
2. Jellemezzétek a Legfelsőbb Tanács, Ukrajna elnökének és Miniszteri Kabinetjének hatásköreit!
3. Jelenleg ki Ukrajna elnöke, miniszterelnöke, a Legfelsőbb Tanács elnöke?
4. Hasonlítsátok össze, milyen követelményeknek kell megfelelniük az Ukrajna elnöki tisztségére pályázó jelölteknek és a parlamenti képviselőjelölteknek! Mi a különbség, és szerintetek ez mivel magyarázható?
5. Milyen feladatokat látnak el a végrehajtó hatalmi szervek?
6. Hogyan alakítják Ukrajna Miniszteri Kabinetjét?
7. Milyen feladatokat látnak el Ukrajnában a helyi önkormányzati szervek?
8. Készítsétek el Ukrajna végrehajtó hatalmi szerveinek a vázlatát!
9. Milyen helyi önkormányzati szervek működnek Ukrajnában?
10. Milyen hatáskörökkel rendelkeznek a helyi önkormányzati szervek?
11. Tisztázzátok, milyen állami végrehajtó hatalmi és helyi önkormányzati szervek működnek a falutokban, járásotokba vagy városotokban!
12. A tömegtájékoztatási eszközökben keressetek tudósításokat Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának, elnökének, Miniszteri Kabinetjének munkájáról!
13. Kiegészítő történelmi olvasmányok és történelmi ismeretek, más tantárgyakból megszerzett tudás felhasználásával hasonlítsátok össze Ukrajna elnökének és más országok államfőinek jogállását (státusát)!
14. Kérdezzétek meg a szüleiteket, milyen problémákat kellett megoldaniuk a helyi önkormányzati vagy helyi állami végrehajtó szervekben?
15. Ismerkedjétek meg a territoriális közösségek egyesüléseinek – települési társulásoknak – a létrehozására vonatkozó dokumentumokkal, és mondjátok el véleményeteket ennek a folyamatnak a célszerűségéről!
16. Határozzátok meg, milyen szervek tartoznak Ukrajna bírósági hatalmi ágához, és ezek milyen feladatokat látnak el!

3. rész Az ember és az állam kölcsönös kapcsolata

17. Határozzátok meg, milyen joghatóságú bíróság hatáskörébe tartoznak a következő ügyek vizsgálata:
- kiraboltak egy üzletet, a rendőrség felderítette és elfogta a rablás-sal gyanúsított személyt;
 - Ukrajna elnöke rendeletet adott ki, amely a parlamenti képviselők szerint, nem felel meg Ukrajna Alkotmányának;
 - a vasút nem teljesítette időben a rakomány célba juttatását a céggel kötött szerződésben vállalt határidőre, aminek következtében a vállalatot jelentős veszteség érte;
 - a női munkatársnak nem fizették ki idejében a bérét, majd, szerinte, a vonatkozó törvények rendelkezéseit megsértve elbocsátották állásából!

Önellenzés

- Nevezzétek meg, és magyarázzátok meg Ukrajna Alkotmányának mint alaptörvénynek a jogállását!
- Határozzátok meg, milyen államformájú a mai Ukrajna!
- Magyarázzátok meg, milyen fékek és ellensúlyok rendszere működik Ukrajna hatalmi ágaiban!
- Az emberi jogok milyen csoportjait ismeritek? Mondjatok példákat olyan jogokra, amelyek mindegyik csoport részei!
- Határozzátok meg, Ukrajna törvényei milyen feltételeket szabnak az ukrán állampolgárság felvételéhez!

Tesztfeladatok

- Határozzátok meg, hogy az alábbi személyek közül kik jogosultak az ukrán állampolgárság felvételére:
 - a kisfiú, akinek a szülei török állampolgárok, Ukrajna területén született, ahová a szülők gyógykezelésre érkeztek
 - a 21 éves lány Prágában született és ott élt 19 éves koráig, majd Ukrajnába költözött, és az országban lakik és dolgozik, elsajátította az ukrán nyelvet, megtanulta Ukrajna Alkotmányát és történelmét
 - a 36 éves nő öt évvel ezelőtt ukrán állampolgárhoz ment férjhez, Poltavába költözött, de nem mond le orosz állampolgárságáról
 - a kisfiú, akinek az anyja hontalan személy, az apja pedig ismeretlen, Lembergben született
 - minden jelzett személy jogosult az ukrán állampolgárság felvételére
- Határozzátok meg Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának alkotmányos jogállását:
 - a legfelsőbb törvényhozói hatalmi szerv Ukrajnában
 - a legfelsőbb képviseleti hatalmi szerv Ukrajnában

- C** a legfelsőbb szerv Ukrajna végrehajtó hatalmi szerveinek rendszerében
 - D** Ukrajna egyetlen képviseleti szerve
 - E** Ukrajna egyetlen törvényhozói szerve

- 3.** Határozzátok meg, az alábbi ügyek melyikét kell vizsgálnia Ukrajna Alkotmánybíróságának:
 - A** az Ukrajna és Franciaország közötti szerződés alkotmányosságát a Miniszteri Kabinet beadványa alapján
 - B** Sz. korábbi parlamenti képviselő állásából történt törvénytelen elbocsátásának ügyét 68 parlamenti képviselő beadványa alapján
 - C** az odesszai megyei tanács határozatának alkotmányosságát a Kijev-Odessza autóútra tervezett tüntetés betiltását illetően Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa emberjogi biztosának beadványa alapján
 - D** Ukrajna törvényének alkotmányosságát a Miniszteri Kabinet beadványa alapján

- 4.** Határozzátok meg, az említett szervek melyike tartozik az állami végrehajtó hatalmi szervekhez:
 - A** Ukrajna Legfelsőbb Gazdasági Bírósága
 - B** a ternopili városi tanács végrehajtó bizottsága
 - C** a brovari járási állami adminisztráció
 - D** Ukrajna Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanácsa

- 5.** Határozzátok meg, az emberi jogok melyik csoportjába tartozik az élethez való jog:
 - A** gazdasági
 - B** kulturális
 - C** személyiségi
 - D** politikai
 - E** szociális

- 6.** Határozzátok meg, melyik feltétel NEM kötelező a külföldi állampolgár számára az ukrán állampolgárság felvételéhez:
 - A** lemondás a külföldi állampolgárságról
 - B** ukrán nyelvtudás
 - C** Ukrajna történetének ismerete
 - D** törvényes jövedelemforrás megléte
 - E** Ukrajna területén történő lakás öt éven át

- 7.** A megnevezett szervek közül melyik NEM végrehajtó hatalmi szerv Ukrajnában:
 - A** Ukrajna elnöke
 - B** Ukrajna Miniszteri Kabinetje
 - C** Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
 - D** Odessza megyei állami adminisztráció

4. rész

A FIATALKORÚAK MINT A POLGÁRI, CSALÁDI, MUNKA-, ADMINISZTRATÍV ÉS BÜNTETŐJOGI JOGVISZONYOK ALANYAI

15. §. Fiatalkorúak a polgári jogviszonyokban

1. Polgári jogképesség és polgári cselekvőképesség

- *Idézzétek fel, milyen jogviszonyokat neveznek polgáriaknak!*

Ahhoz, hogy a személy részt vehessen bármilyen jogviszonyban, rendelkeznie kell jogképességgel és cselekvőképességgel. A jogképesség és cselekvőképesség bizonyos sajátosságokkal rendelkezik a jog különböző ágaiban, a jogviszonyok különböző típusaiban. Most megismerkedünk a polgári jogképességgel és polgári cselekvőképességgel, amelyek meghatározzák, hogy részt vehet-e a személy a polgári jogviszonyokban.

Jogképesség – a személy képessége arra, hogy jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezessen. Ukrajna törvényeinek értelmében a természetes személy jogképessége születésének a pillanatában jön létre, és halálának a pillanatában szűnik meg.

A mai világban minden ember rendelkezik jogképességgel. Ezenkívül egyetlen ember sem mondhat le – még akkor sem, ha akarna – jogképességéről. A jogképesség elválaszthatatlan a személytől, nem függ az életkortól, foglalkozástól, nemtől, körülményektől. A jogképesség nem ruházható át más személyekre.

A jogképesség nem követel meg a személytől semmilyen cselekvést, az ember passzív módon alkalmazza azt. Vagyis, amikor a gyermek ajándékot kap, semmilyen cselekvést nem várnak el tőle, ugyanúgy az örökös megkapja a jogot arra, hogy tulajdonosa legyen annak, amit örökölt.

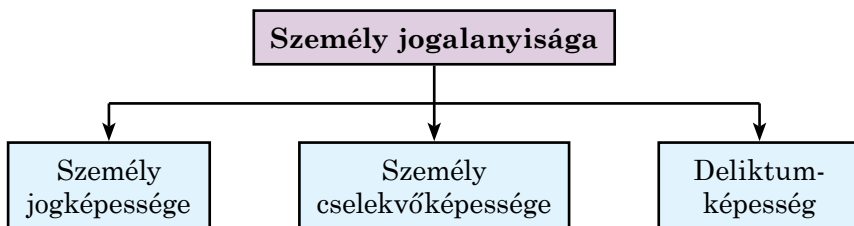
A személy lehetőségét arra, hogy jogokra és kötelezettségekre tegyen szert, **cselekvőképességnek** nevezzük. A cselekvőképesség a személytől céltudatos cselekvést követel meg, például okmányok aláírását, felelősség vállalását.

Amikor valaki árut vásárol az üzletben, valamit bérbe vesz vagy hitelt vesz fel, akkor személyesen dönt ezekről a cselekvéseiről – kiválaszt bizonyos árut, cserét hajt végre, eldönti, hogy

célszerű-e a bérlet. Ekkor a személy értékeli tetteinek a következményeit, igyekszik számításba venni a lehetséges következményeket. Ehhez bizonyos fokú élettapasztalat, tudás szükséges. Ezért a természetes személy cselekvőképességének a mértéke jelentős mértékben függ az életkorától.

A polgári jogképeség és a polgári cselekvőképesség képezi a személy jogalanyiságát. A többi között a jogalanyisághoz tartozik, hogy a személy képes jogi felelősség vállalására, mert **deliktumképes** (képes bűncselekmény elkövetésére) (lásd a 27. vázlatot).

27. vázlat

2. A fiatalkorúak polgári jogalanyiságának mértéke

A törvény a személy jogalanyisági szintjének fokozatos növekedését veszi figyelembe (lásd a 3. táblázatot).

14 éves koráig a kiskorú gyermek **részlegesen cselekvőképes** – önállóan csupán apró, hétköznapi jogcselekményeket valósíthat meg: kenyeret, rágógumit vagy újságot vásárolhat. Bármilyen más jogcselekményt a gyermek nevében, az ő érdekében a szülei vagy az őket helyettesítő személyek valósítanak meg, ők viselik a felelősséget a gyermek által okozott kárért.

A **14 és 18 éves életkor** közötti fiatalkorúak **nem teljes cselekvőképességgel** rendelkeznek. Önállóan valósíthatnak meg apró, hétköznapi jogcselekményeket, rendelkezhetnek saját bevételeikkel, ösztöndíjukkal vagy egyéb jövedelmükkel. Ebben az életkorban a személynek jogában áll, hogy saját bankszámlát nyisson, és rendelkezzen az azon lévő összeggel. Egyéb jogcselekményeket a fiatalkorúak a szülei beleegyezésével valósíthatnak meg. Azonban a törvény egyúttal úgy rendelkezik, hogy elegendő megalapozottság esetén a bíróság korlátozhatja a fiatalkorút a fizetésével vagy más bevételeivel történő rendelkezésben.

A jogok bővítése mindig a felelősség növekedéséhez kötődik – a fiatalkorúak 14 és 18 éves életkor között kötelesek saját bevételeikből megtéríteni az általuk okozott kárt.

A **teljes polgári cselekvőképesség** Ukrajnában a 18. életévől jön létre. Ukrajna polgári törvénykönyve rendelkezik azokról

4. rész A fiatalok mint a polgári, családi, munka-, ...

az esetekről, amikor a teljes polgári cselekvőképesség a felnőttkor elérésénél korábban jön létre. Teljes polgári cselekvőképességre a személy akkor tesz szert, ha 18. életévének a betöltése előtt a törvény által előírt rendben házasságot köt, vagy ha gyermek apjaként vagy anyjaként jegyzik be. Teljes polgári cselekvőképességgel ruházhatják fel a fiatalok személyt, ha az munkaszerződést köt, vagy vállalkozói tevékenységbe kezd. A két utóbbi esetben, ha a szülők ellenzik a teljes polgári cselekvőképesség megadását a fiataloknak, az bírósághoz fordulhat, amely döntésének a meghozatalánál mindenekelőtt a gyermek érdekeit tartja szem előtt.

3. táblázat

A polgári cselekvőképesség szintjei

Szint	Életkor	A személy által önállóan végezhető cselekmények	Egyéb jogok	Felelősség az okozott kárért (polgári-jogi felelősség)
Részleges	14 éves korig	kizárólag apró, hétköznapi jogcselekmények	minden egyéb szerződést a szülők vagy az őket helyettesítő személyek kötik a gyermek nevében	a felelősséget a szülők vagy az őket helyettesítő személyek viselik
Nem teljes	14–18. életév	apró, hétköznapi megállapodások, saját fizetéssel, ösztöndíjjal, egyéb jövedelemmel történő rendelkezés, bankszámlanyitás és rendelkezés a rajta lévő összeggel	bármilyen szerződés megkötésére jogosultak szüleik vagy az őket helyettesítő személyek beleegyezésével	a felelősséget önállóan viselik (fizetés, ösztöndíj) vagy saját munkájukkal, ha az nem elegendő, akkor a szülők vagy az őket helyettesítő személyeké a felelősség
Teljes	18 éves kortól idő előtt a törvény által megállapított esetekben	bármilyen cselekmény		a felelősséget önállóan viselik

A törvények rendelkeznek a személy cselekvőképessége korlátozásának lehetőségéről, sőt a személy cselekvőképtelenné nyilvánításáról. A cselekvőképesség korlátozása abban az esetben indokolt, ha a személy visszaél az alkohollal, drogokkal, szerencsejátékokkal, aminek következtében saját magát vagy a családját nehéz

anyagi helyzetbe hozza. A személy cselekvőképtelenné nyilvánítható, ha elmebetegség következtében nincs tudatában cselekedetei jelentőségének, vagy nem tudja irányítani azokat. A személy cselekvőképességének korlátozásáról vagy cselekvőképtelenné nyilvánításáról a bíróság dönt.

Ha a személy visszaél az alkohol vagy kábítószer fogyasztásával, a bíróság korlátozhatja a cselekvőképességét. Ilyen esetben a személyt megfosztják a vagyonával és pénzével történő rendelkezés jogától; önállóan csak kisebb, hétköznapi jogcselekményeket folytathat, minden más cselekményt a számára speciálisan kinevezett gondnok ellenőrzése mellett valósíthat meg. Amikor a személy nincs tudatában annak, mit cselekszik – azaz elmebeteg –, a bíróság általánosan **cselekvőképtelenné nyilváníthatja**. Ekkor a nevében a kijelölt gám jár el.

3. Tulajdon

A polgárjog egyik legfontosabb fogalma a *tulajdon*.

- *Mondjátok el, mit gondoltok a tulajdon fogalom tartalmáról! Nevezetek meg dogokat, amelyek a tulajdonotokat vagy a családotok tulajdonát képezik!*

Az ősközösségi rendszerben minden az emberi közösségé – csapaté vagy törzisé – volt.

Ebben nincs semmi különleges, hiszen akkor az embernek a közösségen kívül vajmi kevés esélye volt a túlélésre. Az idő múlásával tökéletesedtek a munkaeszközök, és minden ember képesé vált arra, gondoskodjon saját magáról. Az ember először munkaeszközöket, majd öltözéket készített, később már otthont épített magának. Mindazt, ami az emberé, **tulajdonnak** nevezzük. E fogalom fontosságát jelzi, hogy Ukrajna Alkotmányában külön normát szenteltek neki.

Részlet Ukrajna Alkotmányából

41. cikkely. Mindenkinek joga van saját tulajdonának a birtoklására, a vele történő rendelkezésre (...)

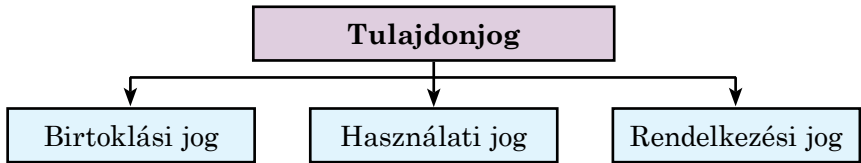

Részlet Ukrajna polgári törvénykönyvéből

316. cikkely. (...) A tulajdonjog a személy joga dologra (vagyonra), amit a törvénynek megfelelően saját akaratóból, más személyek akaratótól függetlenül valósít meg (...).

317. cikkely. (...) A tulajdonosnak joga van tulajdona birtoklására, használatára, a vele történő rendelkezésre (...).

319. cikkely. (...) A tulajdonos saját belátása szerint birtokolja, használja a tulajdonát, rendelkezik vele (...).

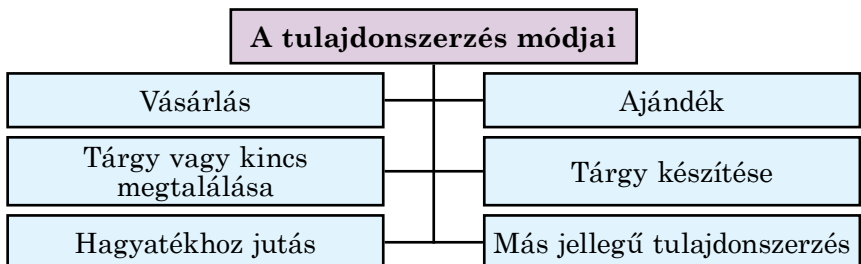

Mit jelentenek Ukrajna alaptörvényének ezek a szavai (lásd a 28. vázlatot)? Nézzünk körbe magunk körül. A tollat például azért készítik, hogy írjanak vele. Amikor az új tananyagot jegyzeteltek vele, akkor **használják**ot. De akkor is használják, amikor a könyvek lapjai közé teszik könyvjelzőként. Ugyanígy használhatják a tollakat mutatópálca helyett a földrajzórán. Mindenesetre, amikor valamilyen dolgot saját szükségletek kielégítésére alkalmaznak, akkor használják azt.

Amikor a toll a kezetekben van, áthelyezhetitek egy másik helyre, ahogy a széket is közelebb vagy távolabb tolhatjátok az asztalnál. Ha közvetlenül tudtok hatni valamely dologra – megváltoztathatjátok a helyét, elmozdíthatjátok –, akkor azt mondhatjuk, hogy **birtokoljátok** azt. A tulajdonos harmadik jogköre a **rendelkezés** joga. Erről akkor beszélhetünk, amikor a dolog további sorsáról hoztok döntést. A tollakat osztálytársatoknak ajándékozhatjátok vagy kölcsön adhatjátok neki, másra cserélhetitek, vagy, végső soron, kidobhatjátok, ha elromlik. Ezekben az esetekben lehet azt mondani, hogy rendelkeztek a dologgal.

Ukrajna Alkotmánya kinyilvánítja a tulajdonjog védelmét, rögzíti a magántulajdonhoz való jog sérthetetlenségét. Ez a norma nem új keletű az ukrán törvénykezésben. Sajnos előfordulnak esetek, amikor önkényesen elveszik a tulajdont: az 1917-es orosz forradalom után megfosztották a tulajdonától a burzsoáziát és a földesurakat, azaz a kizsákmányolókat, ahogy akkor nevezték őket; elvették a parasztság vagyonát a kollektivizálás során az 1930-as években.

- *Idézzétek fel, honnan vannak a tulajdonotokat képező dolgok!*

Az emberek leggyakrabban bizonyos dolgok vagy vagyon vásárlásával szereznek tulajdont. Élelmiszereket, ruházatot, könyveket, tanfelszerelést vásároltak szupermarketben, kis boltban vagy kofáktól a piacon.

Közületek valószínűleg mindenki kapott ajándékot születésnapjára, karácsonyra, újvitre vagy a tanév végén a jó tanulmányi előmenetel jutalmaként. Az ajándék annak a tulajdonába megy át, aki kapja, tehát az ajándékozás a tulajdonhoz jutás egyik módja.

Az ember egyedül is készíthet valamilyen dolgot, tárgyat – képet festhet, gépkocsit barkácsolhat, hétvégi házat építhet.

Az új dolog vagy tárgy készítése révén a személy annak tulajdonosává válik. Azonban ha épületről vagy más ingatlan vagyonról van szó, a tulajdonjog a vagyontárgy állami nyilvántartásba vételének pillanatától lép érvénybe.

Mindannyian kirándultatok már erdőbe, gombáztatok, bogyókat gyűjtöttetek, ágakból tüzet raktatok. A törvény szerint a természet ajándékai szabadon felhasználhatók, ha azokat nyíltan, a közhasználat elől nem elzárt területen gyűjtötték. Ez is a tulajdonhoz jutás egyik formája.

A tulajdonszerzés egy további módja tárgyak vagy kincs (érték) megtalálása.

Idézzétek fel a Cseburaska és Gena krokodil kalandjairól szóló rajzfilmet! Gena megpillant egy utcán heverő pénztárcát, és fel akarja venni. Képzeljük el, amint a krokodil felveszi a pénztárcát. Mit kell tennie vele? Vagy nézzünk egy másik helyzetet. A ház tartarozásakor a tulajdonos a falban elrejtve cserépedényt talál, amely a XX. sz. elejéről származó arany pénzérméssel van tele. Kinek a tulajdonát képezi a kincs?

Összehasonlíttuk a két esetet.

- *A 4. táblázatot használva határozzátok meg mindkét vázolt esetben az értéket megtaláló személy jogait!*

4. táblázat

	Talált tárgy	Kincs
Hol találták	A földfelszínen szabadon heverve.	Földben, épületben vagy más módon elrejtve.
A megtaláló kötelességei	Vissza kell adni a talált tárgyat a tulajdonosának vagy értesíteni kell a rendőrséget, vagy a helyi önkormányzati szervet.	Értesíteni kell az illetékes állami szerveket, ha a talált kincs történelmi vagy kulturális értéket képvisel.
Tulajdonjog	Annak a tulajdonába megy át, aki megtalálta, ha 6 hónapon belül nem bukkan fel a tulajdonos.	Annak a tulajdonába megy át, aki megtalálta. Ha a kincs történelmi vagy kulturális értéket képvisel, akkor az állam tulajdona, a megtalálójára értékének 20% százalékát kapja.

Látható, hogy a tulajdonszerzésnek számos módja van, amelyekkel közületek sokan már éltek is (lásd a 29. vázlatot a 114. oldalon).

Ti még fiatalkorúak vagytok, ezért a tulajdonjogaitok a felnőttekénél valamivel szűkebbek.

- *Az ismereteiteket és a tankönyv anyagát felhasználva határozzátok meg, milyen tulajdonjogokkal rendelkeznek a fiatalkorúak, és azok miben szűkebbek, mint a felnőtteké!*

A fő különbség az, hogy a fiatalkorúak nem mindig tudnak önállóan rendelkezni a tulajdonukkal. A 14 éves kor alatti gyermekek tulajdonnal történő rendelkezési jogát a nevükben a szüleik gyakorolják, 14 és 18 éves kor között a fiatalkorúak önállóan ren-

delkezhetnek tulajdonukkal szüleik beleegyezése esetén. De meg kell jegyezni, hogy a gyermekek vagyonával kapcsolatos bármilyen döntést a szülők csak a gyermekek érdekeinek figyelembevételével hozhatnak meg. Ingatlan vagy más értékes vagyon eladásáról a szülők a gyámhatóság vagy gondnokság beleegyezésével dönthetnek, a vagyon térítésmentes elidegenítése (például elajándékozása) szigorúan tilos.

A polgári jog az egyik legfontosabb jogág. A személy polgári jogviszonyban történő részvételének fokát a jogalanyisága határozza meg, amely magában foglalja a jogképeséget, cselekvőképességet, és büntethetőséget. A fiatalok cselekvőképessége kisebb mértékű, mint a felnőtteké, de az életkorral fokozatosan növekszik.

A polgári jog egyik legfontosabb intézménye a tulajdonjog. Tulajdonhoz különböző módokon lehet jutni: vásárlással, ajándékozással, tárgy, kincs megtalálásával, új dolog készítésével. A fiataloknak is vannak tulajdonjogaik, de a tulajdonukkal történő rendelkezési lehetőségeik cselekvőképességük szintjétől függ.

Jegyezzétek meg: *Ukrajna polgári jogi törvénykönyve, polgári jogképeség, polgári cselekvőképesség, tulajdon.*

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a polgári cselekvőképesség és polgári jogképeség?
2. Határozzátok meg a polgári törvényekben megállapított cselekvőképesség szintjeit!
- 3*. Összehasonlító táblázat segítségével vessétek össze a jogképeséget és a cselekvőképességet!

	Jogképeség	Cselekvőképesség
Keletkezési időpont		
Megnyilvánulás		
Lehetséges korlátozás		
Lehetséges megfosztás		

- 4*. Mondjátok el, mit gondoltok, célszerű-e a természetes személyek polgári cselekvőképessége mértékének fokozatos növelése!
5. A tulajdonszerzés milyen módjait ismeritek?

4. sz. gyakorlati foglalkozás

A fiatalok tulajdona

(A tananyagok a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

1. Mondjatok példákat olyan dolgokra, amelyeket használhattok, birtokolhattok, és amelyekkel rendelkezhetek! Ezt jegyezzétek be a táblázatba (a lehetőségeiteket „+”, azok hiányát „-” jellel tüntessétek fel)!

Dolog neve	Jogkör megléte		
	Használat	Birtoklás	Rendelkezés

2. Vizsgáljátok meg a helyzeteket, és határozzátok meg, hogyan kellene cselekedniük a szereplőknek, és milyen tulajdonjogaik vannak!
 1. A 11 éves P. születésnapjára jelentős pénzüsszeget kapott ajándékba az őt köszöntő vendégektől. P. mobiltelefon-készüléket szeretne vásárolni magának, de a szülei ezt ellenzik, szerintük van fontosabb dolog is, amire egy gyereknek szüksége lenne.
 2. A 15 éves fiú a nyári iskolai szünetben egy cégnél vállalt munkát, és a megkeresett pénzből, a szülei tudta nélkül, egy mopedet vásárolt. Amikor hazavitte a járművet, a szülei felszólították, hogy azonnal vigye vissza a motort az üzletbe. A fiú ezt megtagadta.
 3. A 12 éves M. nagymamája házában kertjében játszott, ahol egy régi ládikóra bukkant. Amikor kinyitotta több tucat arany és ezüst pénzért pillantott meg benne.
 4. A 16 éves P. rendszeresen gyűjt az erdőben gombát és bogyókat. Ezeket a felvásárló helyen eladja. Az osztálytársai közül többen úgy vélik, hogy P. az így kapott pénz egy részét köteles lenne átadni az erdésznek, mivel a jövedelmét az erdész által gondozott erdőben szedett gyümölcsök értékesítéséből szerzi.
3. Játsszátok el, hogyan lehet tulajdont szerezni (vásárlással, eladás-sal, ajándékozással, új dolog készítésével, tárgy, kincs megtalálásával)! Határozzátok meg a felek jogait és kötelezettségeit ezekben a jogviszonyokban!

16. §. Fogyasztó vagy

1. Ki a fogyasztó?

Alighanem minden nap vásároltok valamilyen árucikket az üzletben, az iskolai büfében vagy a piacon.

Az iskolába vagy hazafelé, köri foglalkozásra, sportszakkörre menet közületek sokan tömegközlekedési eszközöket vesznek igénybe.

Néha ti vagy a szüleitek vállalkozások, cégek szakembereihez fordultok, ha fel szeretnétek újítani a lakásotokat vagy házatokat, meg akartok javíttatni valamilyen háztartási gépet, szervizbe viszitek az autókat. Ilyenkor szolgáltatásokat vesztek igénybe. Ilyen vagy hasonló esetekben vagy árut vásároltok, vagy más személyek szolgáltatásait veszitek igénybe. Ezt azért teszitek, mert saját vagy családotok valamilyen igényét szeretnétek kielégíteni, nem pedig nyereségre akartok szert tenni vagy munkahelyi kötelezettségeteknek eleget tenni. Ezekben az esetekben **fogyasztók** vagytok.

De csak akkor vagytok fogyasztók, ha valaki árut ad el vagy készít nektek, szolgáltatást nyújt, vagy megrendelésekre bizonyos munkát végez számotokra. Tehát fogyasztóként mindenképpen más személyekkel kerültök kapcsolatba. Az üzlet vagy a piaci árus **eladó**. Meg kell jegyezni, hogy az üzletben, szupermarketben vagy büfében – a törvények szerint – nem az árut közvetlenül értékesítő személy az eladó, hanem az üzlet vagy büfé, amelynek nevében az eladó cselekszik. Ha nem készárut vásároltok, hanem öltöny varrását, fénykép elkészítését rendelitek meg, javíttatjátok a lábbelit, lakásfelújítást vagy gépkocsi-szervizelést végeztettek, akkor **kivitelezőkkel** van dolgotok.

2. A fogyasztó jogai

Mindannyiunk esetében előfordulhat, hogy meg kell védenünk fogyasztói jogainkat. Ehhez Ukrajna fogyasztóvédelmi törvénye szolgál alapul.

A fogyasztóknak nem csak a jogaikkal kell tisztában lenniük, de tudniuk kell, hogy szükség esetén miként védhetik meg azokat. Jobbik eset, ha az eladó vagy kivitelező igyekszik teljesíteni minden törvényes követelésünket. Szerencsére ma már az ilyen

cégek és üzletek vannak többségben. Hogy jobb eséllyel tudjátok érvényesíteni fogyasztói jogaitokat, fogadjátok meg a következő tanácsokat.

Emlékeztető fogyasztóknak

1. Áru vásárlásakor ismerkedjétek meg annak használati utasításával!
2. Vásárláskor kérjétek pénztárgépi blokkot, pénztárgép híján pedig egyéb, a vásárlást igazoló nyugtát!
3. Nagy értékű háztartási árucikk (televízió, fényképezőgép, számítógép) vásárlása esetén ne feledjétek el bejegyeztetni az eladóval az árucikk használati utasításába és garancialevelébe a vásárlás tényét!
4. Figyelmesen olvassátok el a vásárolt árucikk használati utasítását, és tartsátok be az ott leírt követelményeket!
5. Ha a vásárolt árucikk minősége megfelelő, de használhatatlan (például nem a szükséges méretnek megfelelő a lábbeli), akkor jogotokban áll azt 14 napon belül visszacserélni!
6. Ha a vásárolt használati cikk minősége nem megfelelő, akkor a jótálási időn belül jogotokban áll követelni az eladótól az Ukrajna fogyasztóvédelmi törvényében rögzített jogaitok érvényesítését!
7. A követeléseket nyújtsátok be írásban az eladónak vagy gyártónak (a kérvény másodpéldányát az eladó átvételi elismervényével tartsátok magatoknál), és ha visszautasítják az átvételét, akkor a kérvényeket a többi okmány másolataival postai úton, ajánlott levélben küldjétek el az üzlet címére!

Ha a kérvény beadása után is visszautasítanak vagy válaszra sem méltatnak benneteket, akkor harcolnotok kell a jogaitokért. Ki lehet ebben a segítségetekre?

Ez a szerv az ukrán élelmiszerbiztonsági és fogyasztóvédelmi szolgálat, amely az ország összes régiójában megtalálható. Ha a törvényes követeléseket visszautasítják vagy azt az eladó válaszra sem méltatja, akkor ehhez a hivatalhoz fordulhattok írásbeli vagy szóbeli panaszotokkal.

- *Idézzétek fel, milyen követelményeknek kell megfelelnie az állampolgári kérelemnek! Milyen a kérelem elbírálásának határideje?*

Ha ez sem segít, akkor jogotokban áll bírósághoz fordulni az eladó, gyártó vagy kivitelező elleni keresettel. Ti döntitek el, milyen bírósághoz fordultok – a lakóhelyetek szerint vagy az alperes tartózkodási helye szerint illetékes bírósághoz, vagy a szerződés megkötése és végrehajtási helye szerint illetékes szervhez (például a nyaralótok helye szerintihez, amelynek a felújításával nem vagytok megelégedve).

2. A bankkártyahasználat és az elektronikus értékesítés sajátosságai

Napjainkban sokan vásárolnak és fizetnek a szolgáltatásokért a modern technológiák felhasználásával. Bizonyára sokan láttátok, hogyan fizetnek a szüleitek bankkártyával.

- *Mondjátok el a véleményeteket a bankkártyával történő fizetés előnyeiről és hátrányairól!*

A bankkártyahasználatnak több módja létezik. Bankkártyával az emberek elsősorban üzletekben, jegypénztárakban, fodrásznál, üzemanyagtöltő állomásokon fizetnek. Ez lehetővé teszi a készpénzforgalom csökkentését, külföldi utazás esetén pedig a pénzváltással járó problémák elkerülését (főként akkor, amikor több országot kerestek fel). A másik módszer a bankkártyán lévő készpénz felvétele speciális berendezés, bankautomata segítségével. Végül meg kell említeni, hogy bankkártyával fizethetünk az interneten vásárolt árukért és szolgáltatásokért.

A bankkártyák használata során különböző biztonsági előírásokat kell betartani. Például bankkártyával történő fizetés esetén kérhetik igazolvány felmutatását vagy a pénztári blokk aláírását, mivel a kártyák nagy részén szerepel a tulajdonos neve és aláírása. Bankautomata használatakor, esetleg nagyobb összegű vásárlás esetén a billentyűzeten be kell ütni egy titkos, csak a bankkártya-tulajdonos által ismert négyjegyű számot, a PIN-kódot.

Hogy idegenek ne férhessenek hozzá a pénzethez, tartsátok be a következő szabályokat!

Emlékeztető bankkártya-használóknak

1. Amikor megkapjátok a bankkártyát, írjátok azt alá az erre kijelölt helyen (ha ilyen típusú kártyátok van)!
2. A PIN-kódot ajánlatos fejben megjegyezni, de ha papírra írjátok, azt mindenképpen tartsátok elkülönítve a bankkártyától! Ha fel akarjátok valahová jegyezni, akkor ezt rejtve tegyétek (például telefonszám alakjában)!
3. Soha ne közöljétek másokkal a PIN- és a CV-kódokat (három számjegy a kártya hátoldalán), még a banki alkalmazottakkal, pénztárosokkal vagy a segítségül hívott személyekkel sem!
4. Bankautomata használatával vagy pénztárnál történő kártyás elszámolás esetén ügyeljetek arra, hogy a közelben állók ne láthassák a PIN-kódokat! Ennek érdekében a kezetekkel takarjátok el a billentyűzetet!
5. Tilos a bankkártyátokat másoknak átadni! A kártyát csak az a személy használhatja, akinek a neve szerepel rajta!
6. Ha elhagytátok a bankkártyátokat vagy feltörték a PIN-kódokat, erről azonnal értesítétek a kártyát kiadó bankot! Ennek érdekében írjátok fel a kártyátok számát, valamint a bank telefonszámát (mindkettő a kártya hátoldalán található), de az adatokat tartsátok elkülönítve a bankkártyától!
7. Ha a bankautomata a művelet befejezésével nem adja ki a kártyát, azonnal értesítétek telefonon az automatát üzemeltető és a kártyát kiadó bankot (az automatán általában feltüntetik a telefonszámot)!

Bizonyára mindnyájan használjátok információkeresésre, társalgásra az internetet. Ezenkívül az interneten e-kereskedés folyik. Ennek köszönhetően úgy vásárolhattok és fizethettek bankkártyával, hogy ki se kell lépnetek a lakásotokból. A vásárló a keresőrendszerekkel megtalálja a szükséges árut, vagy közvetlenül belép egy internetes áruházba. Ezt követően a képernyőn kitölt egy speciális nyomtatványt, és elszámol a vásárolt áruért.

- *Szerintetek milyen veszélyekkel járhat az e-kereskedelem használata?*

A biztonságos vásárlás érdekében célszerű a következő szabályok betartása.

Emlékeztető az interneten vásárlóknak

1. Áru vagy szolgáltatás interneten történő vásárlása esetén tilos a PIN-kód megadása!
2. Tilos közölni az interneten a bankkártyákra vagy bankszámlákra vonatkozó bármilyen adatot (PIN-kódot, banki belépési kódot, hitelkeretet)!
3. Interneten történő vásárláshoz ajánlatos külön bankkártyát használni, nem azt, amellyel üzletben vásároltok vagy egyéb pénzügyi műveleteket végeztetek! A külön kártyán ajánlatos kisebb összeget tartani, akkorát, amennyit az adott vásárlásra fordítottok, vagy napi felhasználhatósági keretet beállítani.
4. Csak ismert és ellenőrizhető cégek, internetes üzletek honlapjait használjátok!
5. Vásárlás előtt figyelmesen ellenőrizzék a honlap címét, mert a csalók gyakran használnak álhonlapokat!
6. Minden vásárlást a saját számítógépekről intézzetek! Ha idegen számítógépen vagytok kénytelenek vásárolni, tilos rajta elmenteni a személyi adataitokat! A vásárlás befejeztével újból menjetek fel az eladó oldalára, és győződjetek meg róla, hogy ott nem maradtak meg a személyes adataitok!

Üzletben, tömegközlekedési eszközön, fodrásznál, cipésznál fogyasztók vagytok. Jogaitokat Ukrajna fogyasztóvédelmi törvénye védi. Jogotokban áll információhoz jutni az általatok vásárolt termékről vagy szolgáltatásról, és biztonságos, minőségi árut vásárolni. A törvény abban az esetben védi a fogyasztó jogait, ha a megvásárolt áru minősége nem megfelelő, és több választási lehetőséget nyújt az adott helyzet megoldására. Fogyasztói jogaitok védelmét tekintve segítségekre lehetnek civil szervezetek és állami fogyasztóvédelmi szervek, szükség esetén pedig a bíróság.

A modern elektronikus technológiák – bankkártyák – használata és internetes vásárlás közben a csalás lehetőségének megelőzése érdekében tartásotok be a biztonsági előírásokat!

Jegyezzétek meg: *fogyasztó, PIN-kód.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> – Ukrajna fogyasztóvédelmi törvénye

<http://www.consumer.gov.ua> – Ukrajna élelmiszerbiztonsági és fogyasztóvédelmi szolgálatának honlapja!

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mondjatok példákat arra, amikor ti, a barátaitok vagy a hozzátartozóitok fogyasztókká váltok.
2. Milyen jogai vannak a fogyasztónak, amikor rossz minőségű árut vásárolt?
3. Milyen állami vagy civil szervezethez fordulhatunk fogyasztói jogaink megsértése esetén?
4. Szerintetek megfelelő-e Ukrajnában a fogyasztók jogainak a védelme?
5. Írjatok kérvényt az eladóhoz (gyártóhoz, kivitelezőhöz) sérült fogyasztói jogaitok védelme érdekében!
6. Milyen biztonsági szabályokat kell betartani bankkártyás vásárláskor?

5. sz. gyakorlati foglalkozás

A fogyasztók jogainak védelme

(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

1. Elemeztétek az alábbi helyzeteket, és Ukrajna fogyasztóvédelmi törvénye alapján döntsétek el, mit kell tenni az adott esetekben fogyasztói jogaitok védelme érdekében!
 1. Egy nagy szaküzletben a családotok televíziót vásárolt. Néhány hónapig a készülék jól üzemelt, majd problémák merültek fel, és egy idő után a szerkezet teljesen üzemképtelenné vált. Mit ajánlanátok szüleiteknek, hová forduljanak ebben a helyzetben?
 2. Szeptember elseje előtt szüleitek megvásárolták az iskolakezdéshez szükséges dolgokat, a többi között egy pár cipőt, amiről otthon kiderült, hogy nem megfelelő a mérete. Mi a teendő ilyenkor?
 3. Szüleitek szerződést kötöttek egy építőipari céggel a nyaralótok felújítására. A szakemberek két hónapon át végezték a munkálatokat, de amikor a szüleitek átvették a helyiségeket, több hiányosságot fedeztek fel. A kijavításukra azonban már nem maradt idő, mivel a nyaralóban külföldről érkező vendégeket kellett elszállásolni. Ebben az esetben az lenne a helyes eljárás, ha a kivitelező vállalat csökkentené az elvégzett munkáért kiszabott fizetséget. A cég illetékese viszont erről hallani sem akar. Mi a teendő? Az adott helyzetben jogos-e a felajánlott megoldás?
 4. Beültél az autóbuszba, és kifizetted a vezetőnek a viteldíjat. A sofőr köszönt, és megkért, hogy foglalj helyet az utastérben. A buszvezető cselekedete megfelel-e a törvényi előírásnak?

2. Ha van internet-hozzáféréseitek, keressetek iskolai foglalkozásokhoz szükséges termékekkel és mobiltelefonokkal kereskedő honlapokat, majd elemezzétek, milyen honlapon (melyik internetes üzletben) szeretnétek megvásárolni a kiszemelt termékeket! Magyarazzátok meg, milyen kritériumok szerint kerestétek és találtátok meg a szükséges árucikkeket!
3. Ismerkedjétek meg Ukrajna fogyasztóvédelmi törvényének kivonattával! Határozzátok meg, milyen jogokkal rendelkeztek fogyasztóként, mik a kötelességeitek! Elemezzétek, hogy minden esetben megfelelően teljesítettétek-e a fogyasztói kötelességeiteket, és kellett-e élnetek fogyasztói jogaitokkal?

Részlet Ukrajna fogyasztóvédelmi törvényéből

4. cikkely. A fogyasztó jogai és kötelességei

1. A fogyasztóknak az Ukrajna területén forgalmazott termékek megvásárlása, megrendelése vagy használata esetén személyes igényeik kielégítése érdekében joguk van:

1) jogaik állami védelmére;

2) megfelelő minőségű termékre és kiszolgálásra;

3) a termék biztonságos voltára;

4) a termékre, annak mennyiségére, minőségére, választékára és előállítójára (kivitelezőjére, eladójára) vonatkozó szükséges, elérhető, hiteles és aktuális információra;

5) a termék hiányossága (selejt) következményeként keletkezett anyagi és erkölcsi kár törvény szerinti megtérítésére;

6) a megsértett jogok orvoslása érdekében bírósághoz és egyéb erre felhatalmazott állami szervhez fordulni;

7) részt venni a fogyasztók civil szervezeteiben (...).

3. A fogyasztók kötelesek:

1) az áru felhasználása előtt figyelmesen megismerkedni az áruhoz mellékelt használati utasítással;

2) az áru felhasználása előtt – szükség esetén – felvilágosítást kérni az áru használatáról a gyártótól (eladótól, kivitelezőtől) vagy a használati utasításban feltüntetett személytől;

3) a terméket rendeltetésének megfelelően használni, és betartani a gyártó (kivitelező) által a használati utasításban jelzett feltételeket (követelményt, normát, szabályt);

4) a termék használata során a fogyasztót esetleg érő negatív hatás elkerülése érdekében alkalmazni a gyártó által a használati utasításban feltüntetett biztonsági eszközöket, vagy ha ilyen előírások nincsenek megfogalmazva, akkor betartani a hasonló termékekre vonatkozó ésszerű biztonsági feltételeket. (...)

8. cikkely. A fogyasztó jogai nem megfelelő minőségű árucikk vásárlása esetén

1. Ha a megállapított jótállási időn belül a fogyasztó hibát fedez fel, (...), akkor jogában áll követelni:

1) az ár arányos csökkentését;

2) az áru hibáinak ésszerű időn belüli megszüntetését;

3) az áruhibák megszüntetéséért kifizetett pénz megtérítését. Ha a megállapított jótállási időn belül jelentős hiányosságokra derül fény, amelyek a termék gyártójának (eladójának, kivitelezőjének) hibájából keletkeztek, vagy annak meghamisítása miatt jöttek létre – amit szükség esetén szakvélemény igazol –, a fogyasztó (...), választása szerint, jogosult követelni az eladótól vagy a gyártótól:

1) a szerződés felbontását, és az áruért kifizetett pénzösszeg visszatérítését;

2) az áru becserélését ugyanolyan vagy egyenértékű termékre az eladó készletében található árucikkek közül. (...)

3. A fogyasztó ezen cikkely első részében megfogalmazott követeléseit saját döntése alapján benyújthatja az eladónak az áru vásárlási helyén, vagy az adott követeléseket a fogyasztó lakhelye szerint teljesítő gyártónak vagy vállalatnak.

A fogyasztónak jogában áll a jelen cikkely első részében megfogalmazott egyik követelés benyújtására. Ha ezt nem teljesítik, a felsorolt követelések közül másikat nyújthat be. (...)

9. cikkely. A fogyasztó jogai megfelelő minőségű áru vásárlása esetén

1. A fogyasztónak jogában áll kicseréltetni az eladónál a nem fogyasztási jellegű, megfelelő minőségű terméket hasonló termékre, ha számára nem felel meg az áru alakja, mérete, fazonja, színe, vagy egyéb okok miatt nem tudja azt használni.

A fogyasztónak jogában áll kicseréltetni a megfelelő minőségű terméket az áru vásárlásától számított 14 napon belül, ha az eladó nem állapított meg hosszabb határidőt.

A megfelelő minőségű áru cseréje abban az esetben lehetséges, ha a fogyasztó azt nem használta, megfelelően tárolta, megóvta felhasználói tulajdonságait, a rajta található zárjegyeket, címkéket és a vásárlást igazoló dokumentumokat.

A jelen cikkely által felsorolt okokból nem visszaváltható (nem cserélhető) áruk listáját Ukrajna Miniszteri Kabinetje fogadja el.

2. Ha a csere idején hasonló minőségű áru nincs az üzletben, akkor a fogyasztónak jogában áll másik, azonos értékű árut elfogadni, vagy felmondani a szerződést, és visszakövetelni

az árucikk teljes vételárát, vagy beleegyezni, hogy a cserét akkor hajtják végre, amikor azonos vagy hasonló áru kerül forgalomba az üzletben. Az eladó a megfelelő áru érkezésekor erről köteles értesíteni a vevőt.

3. A szerződés felbontása esetén a fogyasztóval történő elszámolás az áru vételárán történik. A fogyasztó a szerződés felbontásának napján kapja kézhez az áru vételárát, de ha ez nem lehetséges, a felek megegyezhetnek más, hét napot nem meghaladó határidőben.

17. §. Házasság és család

1. Mi a család?

A többsége tek családban él, szülőkkel, testvérekkel, esetleg nagyszülőkkel.

- *Mondjátok el, hogy szerintetek mi egyesíti családba az embereket! Mit neveznek családnak?*

A családjogi kapcsolatokat szabályozó alapvető jogszabály Ukrajna családjogi törvénykönyve. Hogyan határozza meg a törvénykönyv a család fogalmát, hogyan jön létre a család?

- *Ismerkedjete meg Ukrajna családjogi törvénykönyvének kivonatával, amelyből választ kaptok az imént feltett kérdésekre!*

Részlet Ukrajna családjogi törvénykönyvéből

3. cikkely. Család

1. A család a társadalom elsődleges és fő közössége.
2. A családot az együtt élő személyek alkotják, akiket a közös mindennapi élet köt össze, kölcsönös jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek.

A házaspár akkor is családnak tekintendő, ha a feleség és a férj a tanulás, munka, gyógykezelés, a szülőkről való gondoskodás és egyéb nyomós ok miatt nem élnek együtt.

A gyermek a szülők családjához tartozik akkor is, ha nem él velük együtt.

3. Családtagi joga egyedülálló személynek van.
4. A család házasság útján, vérségi kapcsolattal, örökbefogadással, valamint egyéb, törvény által nem tiltott és közérkölcöt nem sértő esetekben jön létre.

4. cikkely. Az egyén joga a családhoz

1. A házasságkötési korhatárt elért személynek joga van családot alapítani.

2. Családot életkortól függetlenül az a személy is alapíthat, aki gyereket szül.

3. Minden személynek joga van családban élni.

A személyt csak a törvény által előírt esetekben szigetelhetik el kényszerrel a családjától.

4. Minden személynek joga van családi életének a tiszteletben tartásához.

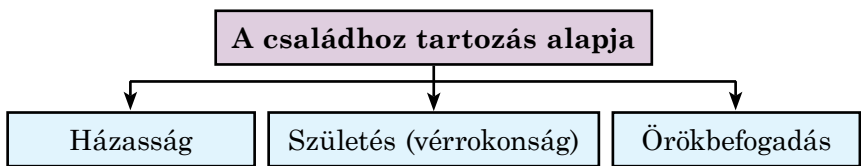
5. cikkely. A család állami védelme

1. Az állam védi a családot, a gyermekeket, az anyaságot, az apaságot, biztosítja a családot erősítő feltételeket (...).

4. Az állam védelmébe veszi az árva és a szülői gondoskodástól megfosztott gyermekeket.

Tehát családtagok elsősorban a szülők, gyermekek, nagyszülők lesznek, ha veletek egy háztartásban élnek, valamint a veletek együtt lakó távolabbi hozzátartozók. Az egyik szülőjével együtt élő gyermek, valamint az egyedülálló személy is családnak tekintendő (lásd a 30. vázlatot).

30. vázlat

2. Házaság

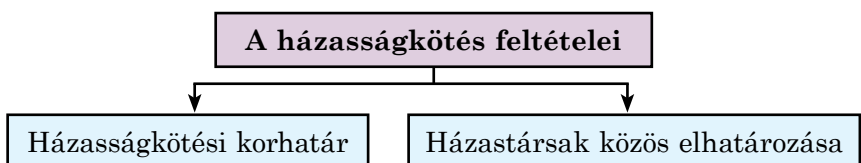
A családjog egyik legfontosabb fogalma a házasság.

A **házasság** a nő és a férfi anyakönyvi hivatalban bejegyzett családi szövetsége.

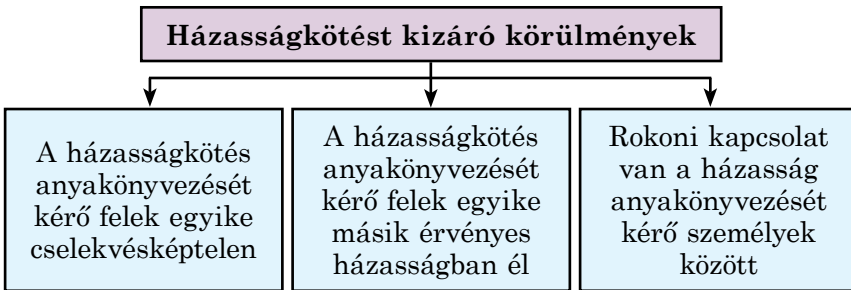
- Mondjátok el a véleményeteket arról, hogy szerintetek milyen feltételeket kell figyelembe venni házasságkötéskor! Osszátok ezeket a feltételeket két csoportra: azokra, amelyeket szerintetek törvényben kell megszabni, és azokra, amelyeknek erkölcsi jelentőségük van vagy szokásokból és hagyományokból következnek!

31. vázlat

A család létrehozását és a házasságkötést törvény szabályozza. **Házasság csak a házastársak szabad akaratából és a házasságkötési korhatár elérésének napjától köthető. A házasságkötési korhatár Ukrajnában 18 év (lásd a 31. vázlatot).** Előfordul, hogy ennél fiatalabb személyek szeretnének házasságot kötni. Mi a helyzet ebben az esetben? A törvény előírja, hogy a házasságkötési korhatárt el nem ért személyek házasságát a bíróság engedélyezheti, ha a házasság a fiatalok érdekeit szolgálja. De ez csak a 16. életévüket betöltött fiatalok esetében lehetséges. A törvény rögzíti azokat a körülményeket is, amelyek esetén nem köthető házasság (lásd a 32. vázlatot).

32. vázlat

Milyen fokú rokoni kapcsolat esetén nem köthető házasság? A kérdésre a feleletet Ukrajna családjogi törvénykönyvében találjuk.

Részlet Ukrajna családjogi törvénykönyvéből

26. cikkely. Személyek, akik nem lehetnek egymással házastársi kötelékben

1. Nem köthetnek házasságot az egyenes ági leszármazott rokonok.

2. Nem köthetnek egymással házasságot az édestestvér fivérek és nővérek (féltestvérek). Édestestvéreknek minősülnek a közös szülőkkel rendelkező fivérek és nővérek. Féltestvérek azok a fivérek és nővérek, akiknek az anyjuk vagy az apjuk közös.

3. Nem köthetnek házasságot az unokatestvérek, az édes nagynénik, nagybácsik és az unokaöccsök, unokahúgok.

4. Bírósági határozat alapján engedélyezhető a házasságkötés az örökbefogadó édes gyereke és az örökbefogadott gyerek között, valamint az általa örökbefogadott gyerekek között.

5. Nem köthet házasságot az örökbefogadó és az általa örökbefogadott gyerek.

Az örökbefogadó és az általa örökbefogadott gyerek közötti házasság anyakönyvezése csakis az örökbefogadás semmissé nyilvánítása esetén lehetséges.

- *Mondjátok el a véleményeteket a házasság állami anyakönyvezésének célszerűségéről, valamint a házasságkötés nélküli közös családi életről!*

Ukrajna családjogi törvénykönyve előírja a házasság állami anyakönyvezését. Az anyakönyvezés teszi lehetővé a házastársak vagyoni (egyebek mellett a közös vagyon elosztása válás esetén) és egyéb jogainak védelmét, és csak az anyakönyvezett házasságoknak vannak jogi következményei. Ez nem zárja ki a házastársak templomi esküvőjét.

Tehát a házasság egyházi bejegyzése (bármilyen felekezet esetén) a házasságot kötő felek döntési joga, az állami bejegyzés pedig a házások érdekében szükséges.

A házasságkötés bejegyzését kérvényezni kell a családi állampotot nyilvántartó állami szervnél (az anyakönyvi hivatalban). A kérvény bármelyik anyakönyvi hivatalhoz benyújtható (függetlenül a férj és a feleség bejelentett lakcímétől és lakóhelyétől). A házasságkötés bejegyzése a kérvény benyújtását követő egy hónap elteltével történhet meg. Azonban nyomós okok megléte esetén (például a férjnek katonai behívója van, hosszú ideig tartó kiküldetésbe indul, a menyasszony terhes) a határidő csökkenthető.

3. A házastársak jogai és kötelességei

A házasságkötés kölcsönös jogokat és kötelességeket teremt. Házasságkötés után mindkét házastársnak jogában áll lakóhelyének, szakmájának és munkahelyének szabad megválasztása.

A házasság bejegyzésekor a házastársak önállóan választják ki majdani vezetéknévüket: meghagyhatják saját családnevüket; összeköthetik a családneveiket (idézzétek fel a híres írók nevét: Kvitka-Osznovjanenko, Necsuj-Levickij); felvehetik egyikőjük vezetéknévét – általában a nő veszi fel a férfi családnevét, de ez a nő

szuverén joga és nem kötelessége; ritkább esetben a férj veszi fel a felesége családnevét).

A házasság közös háztartás vezetését eredményezi, ezért különböző vagyoni kérdések merülhetnek fel. **A házasság során szerzett tulajdon a házastársak közös vagyonát képezi.** Ha a férjnek és a feleségnek eltérő a munkabére, vagy valamelyikük nem dolgozik, a tulajdonhoz való joguk akkor is egyenlő. **Válás és vagyonmegosztás esetén a közös vagyon egyenlő részben oszlik meg.**

A törvény egyes esetekben kivételeket szab meg. A feleség, férj személyes magántulajdonát képezi a házasság előtt szerzett, valamint a házasságban, de ajándékozási szerződés vagy örökösödés útján szerzett vagyon. A házastársak személyes magántulajdonát képezik a személyes használati tárgyak (ruha, ékszer), prémiumok, személyes érdemeikért kapott kitüntetések. Az ilyen vagyon annál marad, akinek a tulajdonát képezte a házasság előtt vagy ajándékozás és örökösödés útján tett rá szert a házasság ideje alatt.

Az i. e. II. évezredben az ősi Kínában és egyes keleti országokban váláshoz csak a férfiaknak volt joguk. A feleségnek 8 éven át megbocsátották a gyerektelenséget, 11 éven át azt, hogy képtelen fiút szülni, de a civakodó feleségeket kíméletlenül azonnal elkergették.

Törökországban a férjnek joga volt a házasság azonnali felbontására, ha a felesége felfedte az utcán az arcát.

A madagaszkári őslakosoknál, a malgasoknál elfogadott az ideiglenes válás hosszabb kiküldetés esetén.

Az Irakban élő síiták kétféle válást ismernek: a véglegest és az átmenetit, amelyet egy éven belül visszavonhatnak, ha a házastársak közben kibékültek. Végleges válás esetén a férj jelentős pénzeszeget köteles fizetni a feleségnek.

Ausztráliában az őslakos férfiak azonnal nőtleneknek minősülnek, mihelyt azt mondják a feleségüknek, hogy „Eredj!”.

Nagy-Britanniában a válás nem megengedett, ha mindkét házastárs egyszerre akarja azt. Csak az egyik félnek van joga bírósághoz fordulnia a házasság felbontása érdekében.

Az Egyesült Arab Emírátságokban élő, 73 éves Halaf al-Kaabi élete során 23-szor kötött házasságot, az elsőt 15 éves korában. Közben 48 fia és 88 lánya született. Ez a „teljesítmény” bekerült a Guinness Rekordok Könyvébe.

Tehát a férj házasság előtt szerzett gépkocsija a válás után is az ő tulajdonában marad, a feleség megtartja az anyja által ajándékozott karkötőt, de a házasság alatt közösen épített nyaralót fele-fele arányban kell elosztani, még abban az esetben is, ha a feleség a házasság alatt nem rendelkezett jövedelemmel, hanem gyerekeket nevelt. A közös vagyon elosztásakor figyelembe kell venni a fiatalok gyerekei érdekeit, vagyis növelhető annak a félnek a vagyonrészese, akinél a gyerek marad.

- *A törvényi normatívák segítségével találjátok meg a kiutat az alábbi helyzetekből!*

1. Az ifjú és a lány elhatározta, hogy házasságot köt. De vita merült fel közöttük, amibe a szülők is bekapcsolódtak. A lány meg szeretné tartani saját családnevét, a fiú pedig ragaszkodik hozzá, hogy házasságkötés után a lány az ő családnevét vegye fel, míg a lány szülei kompromisszumos megoldást ajánlanak – szerintük a lányuk egyesítse a két családnevet. Szerintetek melyik megoldás törvényes?

2. Házasságkötésük után a férj kategorikusan utasította a feleségét, hogy hagyja ott a munkahelyét, és kizárólag a háztartással foglalkozzon. A feleség ebbe nem egyezett bele. Elhatározta, hogy elköltözik az egyszobás lakásból, ahol férjével és annak anyjával éltek, a családi házban lakó szüleikhez. A férj ezzel nem értett egyet, kitarthatott saját álláspontja mellett, és a felesége szándékát a családi kötelesség megsértésének tekinti.

3. P. és M. állampolgárok házasságkötési kérvénnyel fordultak az anyakönyvi hivatalhoz. A hivatal munkatársa az iratok átvételkor a beadástól számított egy hónap elteltének napjára tűzte ki a házasságkötést. Azonban a fiataloknak ez nem felelt meg, mivel szerintük már sok éve ismerik egymást, és nincs szükségük időre, hogy jól átgondolhassák a szándékukat. Ráadásul a leendő férj geológus és néhány napon belül hosszabb, több mint fél évig tartó expedícióra indul. Megoldható-e az adott probléma?

A család az emberi társadalom rendkívül fontos láncszeme. A családnak köszönhetően folytatódnak a generációk, a család neve a gyermekeket. Házasságkötés csak a házassági korhatárt betöltött személyek között és a házasulandó felek szabad akaratából történhet.

Csak az anyakönyvvezetői hivatalban megkötött házasságnak vannak jogi következményei. A házasság a házastársak mindegyike számára meghatározott jogokat és köteleességeket ír elő.

Jegyezzétek meg: *család, házasság.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> – Ukrajna családjogi törvénykönyve.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen törvényi normák szavatolják Ukrajnában a család védelmét?
2. Hogyan köthető házasság?
3. Milyen esetekben utasíthatják vissza a házasság bejegyzését (mi a házasságkötés akadályai)?
4. Milyen jelentősége van a házasság állami bejegyzésének?
5. Miben rejlik a férfi és nő egyenjogúsága a házastársi viszonyban?
6. Érvényes-e az a házasság, amelyet először a templomban, majd az anyakönyvvezetőnél kötöttek meg?
- 7*. Mondjátok el a véleményeket arról, hogy szerintetek célszerűek-e az ukrán családjogi törvénykönyv házasságkötési megszorításokat előíró rendelkezései!
8. Határozzátok meg, hogy az alábbiak közül melyek törvényben is rögzített állítások:
 - a) a nők kötelesek vezetni a háztartást és gyereket nevelni, a családot pedig a férj köteles eltartani;
 - b) a család lakóhelyéről a férj dönt a feleség beleegyezésével;
 - c) a férj és a feleség egyenlő jogokkal rendelkezik a család vagyonát illetően;
 - d) házasságkötés után a feleség köteles felvenni a férje családnevét!

18. §. A szülők és gyermekek kölcsönös jogai és kötelességei

1. A szülők és gyermekek jogai és kötelességei

A család legfontosabb szerepe – az emberi nem fenntartása. Ennek a rendeltetésnek a teljesítése rendkívül fontos minden ember és az egész társadalom életében. Az emberi társadalom létrejöttének első pillanataitól kezdve a szülők gondozták gyermekeiket, átadták nekik tapasztalataikat, segítették őket felnőtt életük elkezdésében, méltó helyük megtalálásában az életben.

- *Idézzetek fel a szülők és gyermekek kapcsolatáról szóló közmondásokat és népi bölcsességeket! Mi a szülők szerepe a gyermekek életében?*

A gyermekekről történő gondoskodás, majd a gyermekek kötelessége szüleik eltartását illetően olyan erkölcsi normákká váltak, amelyek sok vallási tanításban megtalálhatók. Ezek a normák országunk törvényeiben is fellelhetők.

- Ismerkedjék meg Ukrajna Alkotmányának és családjogi törvénykönyvének a kivonatával, és határozzátok meg, milyen kötelességei vannak a szülőknek gyermekeikkel szemben!

Részlet Ukrajna Alkotmányából

51. cikkely. (...) A szülők kötelesek nagykorúságukig eltarítani gyermekeiket. A felnőtt gyermekek kötelesek gondoskodni munkaképtelen szüleikről. A család, a gyermekek, az anyaság és apaság az állam védelme alatt áll.

52. cikkely. A gyermekek jogai azonosak, függetlenül származásuktól és attól, hogy házasságban vagy azon kívül születtek.

Részlet Ukrajna családjogi törvénykönyvéből

150. cikkely. A szülők kötelességei a gyermek nevelését és fejlődését illetően

1. A szülők kötelesek úgy nevelni gyermekeiket, hogy tiszteljenben tartsák más emberek jogait és szabadságjogait, szeressék saját családjukat és hozzátartozóikat, népüket és hazájukat.

2. A szülők kötelesek gondoskodni gyermekeik egészségéről, fizikai, szellemi és erkölcsi fejlődéséről.

3. A szülők kötelesek biztosítani gyermekeik számára a középfokú végzettség megszerzését, és felkészíteni őket az önálló életre.

4. A szülők kötelesek tisztelni gyermekeiket.

5. A gyermekekről szüleiknek akkor is gondoskodniuk kell, ha azok más személyek gondnoksága alá kerülnek.

6. Tilos a gyermekek szülők általi bármilyen jellegű kizsákmányolása.

7. A szülőknek tilos gyermekeik fizikai büntetése és egyéb, a gyermekek emberi méltóságát sértő büntetés.

151. cikkely. A szülők jogai a gyermeknevelésben

1. A szülők elsődleges jogokkal rendelkeznek más személyekkel szemben a személyes gyermeknevelést illetően.

2. A szülőknek jogukban áll más személyeket bevonni a gyermeknevelésbe, a gyermek nevelését természetes vagy jogi személyre bízni.

3. A szülők egyedül választhatják meg a nevelési formákat és módszereket, kivéve azokat, amelyek ellenkeznek a törvényi előírásokkal, a társadalom erkölcsi elveivel. (...)

153. cikkely. A szülők és gyermekek jogai a kommunikációhoz

1. Az anyának, apának és a gyermeknek joga van az egymás közötti akadálytalan kommunikációhoz, kivéve azokat az eseteket, amikor ezt a törvény korlátozza. (...)

155. cikkely. A szülői jogok érvényesítése és a szülői kötelességek teljesítése

1. A szülői jogok érvényesítése és a szülői kötelességek teljesítése a gyermek jogainak és emberi méltóságának tiszteletben tartásán alapul.

2. A szülői jogok nem érvényesíthetők a gyermek érdekeivel szemben.

3. A szülők gyermekükről történő lemondása törvénytelen, és ellentmond a társadalom erkölcsi elveinek.

4. A szülői kötelességek teljesítésének elmulasztása esetén a szülők felelősségre vonhatók a törvényeknek megfelelően.

Olykor úgy tartják, hogy a gyermeknevelésben az anya játssza a fő szerepet, ezért válás esetén a gyermeknek minden körülmények között az anyánál kell maradnia.

• *Egyetértetek ezzel az állítással? Véleményeteket indokoljátok meg!*

A ukrán törvények alapján ez nem mindig van így. Ukrajna családjogi törvénykönyve előírja, hogy **a szülők azonos jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek a gyermeknevelést illetően.** Ha a házasságuk felbomlik és külön élnek, a gyermek nevelésében, eltartásában, a vele történő kapcsolattartásban mindkét szülőnek azonos jogai vannak.

A szülőknek jogukban áll (és kötelesek) ellenőrizni gyermekeik viselkedését. Tőlük függ, hogy hol laknak a gyermekek. Ha a szülők együtt élnek, a gyermekeik velük laknak. Ha a szülők külön élnek, a gyermek 10 éves koráig a szülők döntenek el, hogy kinél legyen elhelyezve. A gyermek 10 és 14 éves kora között a szülők a beleegyezésével döntenek el, hogy hol lakjon, 14 év felett a gyermek önállóan választja meg a lakóhelyét.

2. A szülők gyermekeltartási kötelességei.

A szülők és gyermekeik kölcsönös kötelezettségei

A szülőknek nem csak a gyermekneveléssel kapcsolatos kötelességeik vannak. A gyermek anyagi ellátását is biztosítaniuk kell, hiszen az erre önállóan nem képes. Éppen ezért írja elő a törvény, hogy a szülők kötelesek eltartani gyermeküket a nagykorúság eléréséig.

A szülők válása esetén is megmarad a nem felnőtt korú gyermekről való gondoskodás kötelessége. A szülők különélésük esetén is kötelesek anyagilag segíteni gyermeküket. Ebben az esetben a gyermektől külön élő szülő **tartásdíjat** – a gyermek eltartásához szükséges pénzeszeget – fizet. Különleges körülmények felmerülése – betegség, szanatóriumi gyógykezelés – esetén is köteles támogatást biztosítani.

A gyermek javára fizetendő tartásdíj mértékét a bíróság állapítja meg, figyelembe véve a gyermek egészségi állapotát és anyagi helyzetét, és azt, hogy a tartásdíj fizetőjének vannak-e még gyermekei, munkaképtelen házastársa, szülei, lánya, fia, és tekintettel van jelentőséggel bíró egyéb körülményekre is.

A tartásdíjat meghatározott összegben vagy az azt fizető fél jövedelmének meghatározott részében állapítják meg. Mindazonáltal a családjogi törvénykönyv megállapítja, hogy **a tartásdíj összege egy gyermek esetében nem lehet kevesebb a megfelelő életkorú gyermek számára meghatározott létminimum 30%-ánál.**

A szülők kötelességeit nemhiába nevezik kölcsönösnek, hiszen a gyermekek felnőtté válásuk után kötelesek segítséget nyújtani szüleiknek, gondoskodni róluk munkaképtelenségük esetén. Ez a kötelesség nem csak erkölcsi norma, hanem Ukrajna családjogi törvénykönyvében is szerepel.

- *Ismerkedjete meg Ukrajna családjogi törvénykönyvének kivevásával, és határozzátok meg, milyen esetekben kötelesek a gyermekek anyagilag támogatni szüleiket!*

Részlet Ukrajna családjogi törvénykönyvéből

202. cikkely. A felnőtt korú lány- és fiúgyermek szülőtartási kötelezettsége létrejöttének alapjai

1. A felnőtt korú lány- és fiúgyermek köteles eltartani munkaképtelen, anyagi támogatásra szoruló szüleit.

2. A gyermek akkor mentesül a szülői eltartási díj fizetése alól, ha a szülőket megfosztották szülői jogaiktól, és azokat nem újították meg.

203. cikkely. A lány- és fiúgyermek kötelessége a szülőkre fordított többletköltségek fizetését illetően

1. A lány- vagy fiúgyermek a tartásdíjon kívül köteles kivenni a részét a szülők súlyos betegsége, rokkantsága vagy magatehetetlensége esetén felmerülő többletköltségek fedezéséből. (...)

204. cikkely. A lány- és fiúgyermek szülőtartási kötelezettség alóli felmentése

1. A lány- vagy fiúgyermeket a bíróság felmentheti szülőtartási és a többletköltségek fizetési kötelezettsége alól, ha kiderül, hogy az anya vagy apa kibújt szülői kötelességei teljesítése alól.

Kivételes esetekben a bíróság döntést hozhat arról, hogy a lány- vagy fiúgyermek legalább három évig köteles fizetni a szülői tartásdíjat.

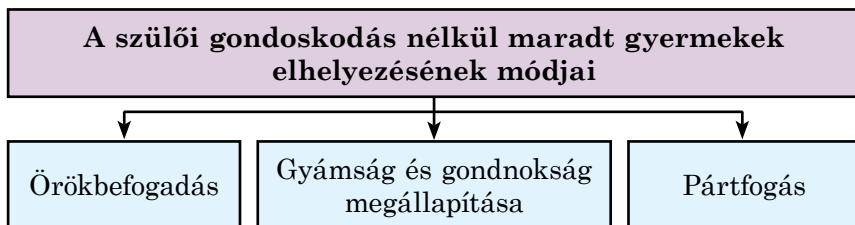
206. cikkely. A szülőkről történő gondoskodás és ápolás költségeinek levonása a gyermektől

1. Kivételes esetekben, ha a szülők egyike súlyos betegségben szenved vagy rokkant, és a gyermek megfelelő jövedelemmel (bevétellel) rendelkezik (jelen törvénykönyv 6. cikkelye), a bíróság határozatot hozhat a kiadások fedezéséhez szükséges költségek egyszeri vagy meghatározott ideig tartó levonásáról. (...)

3. Szülői gondoskodás nélkül maradt gyermek elhelyezése

Előfordul, hogy különböző életkörülmények következtében a gyermek szülői gondoskodás nélkül marad – a szülőket megfosztják szülői jogaitól vagy elhaláloznak. Egyes kérdéseket a gyermek nem képes önállóan megoldani, ezért a törvény a nehéz helyzetbe került gyermek megsegítésének többféle módját állapítja meg (lásd a 33. vázlatot).

33. vázlat

A törvény a gyermekek jogainak védelme érdekében bizonyos korlátozásokat állapít meg a gyám és gondnok kijelölése esetében. Nem lehetnek gyámok vagy gondnokok korlátolt cselekvőképességű, vagy cselekvésképtelenné nyilvánított személyek; szülői jogaitól korábban megfosztott, pszichiátriai betegeként vagy

drogfüggőként nyilvántartott személyek; alkohol- vagy kábító-szer-fogyasztó személyek; hajléktalan személyek; külföldi állampolgárságú, házasságban nem élő személyek (kivéve, ha a külföldi a gyermek hozzátartozója); korábban élet és egészség, szabadság, méltóság, nemi szabadság, közrend, közbiztonság és közkerülés megsértése elleni bűncselekmény elkövetéséért vagy kábító-szer, kábító hatású anyagok terjesztéséért büntetett személy; hontalan személy.

A gyermekek jogainak védelme érdekében speciális állami szervezetet hoztak létre. Minden városban és járásban megtalálhatók a gyermekek és fiatalok ügyeivel foglalkozó hivatalok, a gyermek-, család- és ifjúságvédelmi szociális szolgálat. Az ukrán parlamentnek a gyermekek jogait is felügyelő emberi jogi biztosán kívül létrehozták az ukrán elnök gyermekek jogaival foglalkozó biztosának intézményét is. Gyermekotthonok rendszerét hozták létre, amelyekben a nehéz körülmények közé került, ideiglenesen szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekeket helyezik el. Ezek a szervek hivatottak arra, hogy segítsék a nehéz körülmények közé került gyermekeket. Saját jogai védelmében a gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kérjen különféle állami intézményektől, 14. életévének betöltése után pedig önállóan is bírósághoz fordulhat.

A gyermekek jogosultak a jogaikat megsértő szülővel, egyéb személyekkel szembeni védelemre. Eközben megvédhetik magukat önállóan, számolhatnak szüleik segítségével, vagy az állami szervekhez, civil szervezetekhez, sőt bírósághoz is fordulhatnak.

A szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekeket örökbe fogadhatják, gyámság vagy gondnokság alá helyezhetik.

Jegyezzétek meg: örökbefogadás, gyámság, gondnokság, pártfogás.

Nézzétek meg az interneten:

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021 – Gyermekjogi Egyezmény (Konvenció);

http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category%3Bjsessionid=F40E5A0652D6ECBCC562EAF58762AF65.app1?cat_id=173322 – a gyermekek helyzetéről szóló beszámoló Ukrajna Szociálpolitikai Minisztériumának honlapján.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. A gyermekjogok védelmének milyen módjait (eszközeit) ismeritek?
2. Hány éves kortól fordulhat bírósághoz a gyermek saját jogainak védelmében?

3. Határozzátok meg a szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekek elhelyezési módjainak pozitív és negatív vonásait!
4. Mondjátok el véleményeteket az ukrán gyermekvédelmi rendszer fejlettségi szintjéről! Szerintetek hogyan lehetne tökéletesíteni azt?
5. Milyen állami szervek segíthetnek a gyermekek jogainak védelmében?

6. sz. gyakorlati foglalkozás

A szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekek elhelyezése

(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

1. A családjogi törvénykönyv kivonatának segítségével hasonlítsátok össze az örökbe fogadást, gyámságot, gondnokságot és pártfogást! Töltsétek ki a táblázatot!

	Örökbe-fogadás	Gyámság és gondnokság	Pártfogás
Az érintett életkora			
A gyámokkal, gondnokokkal szemben támasztott feltételek			
A döntést hozó szerv			
Végrehajtási mód (téritéses vagy ingyenes)			
Megállapított időtartam			

2. Vitassátok meg a szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekek elhelyezését szabályozó törvény adta lehetőségek mindegyikének előnyeit és hátrányait!
3. Vitassátok meg az alábbi helyzeteket, és a törvényes lehetőségekre támaszkodva hozzatok mindegyikben döntést!
 1. Szüleiik halálos gépkocsibalesete után az 5 éves kislányt és a 7 éves kislányt gyermekotthonban helyezték el. Két év múlva a gyermekeket egy ukrán állampolgárságú fiatal (a férj 28, a feleség 27 éves) házaspár és egy lengyel állampolgárságú (22 éves) nő szerette volna örökbe fogadni.
 2. A 9 éves Sz.-nek hároméves korában elhunyt az édesanyja, az édesapja pedig nem szándékosan elkövetett bűntett miatt (gépkocsivezetés közben a közlekedési szabályok megszegésével elgázolt egy gyalogost) hároméves börtönbüntetését tölti. Van egy 17 éves bátyja és egy 73 éves nagyanja. A település polgármestere a gyermeket gyermekotthonba küldené, de a nagymama ezt ellenzi.

3. G. 8 éves korában elveszítette édesapját, négy év múlva pedig megvonták édesanyja szülői jogait, így a kisfiú szülői gondoskodás nélkül maradt. Döntést kell hozni a fiú sorsáról. Az apja 20 éves testvére kérelmezte az örökbefogadását, de a kisfiú nagyanja ezt ellenezte, mivel szerinte a testvér még nagyon fiatal a szülői szerephez.
4. A 32 és 29 éves poltavai házaspár, amelynek 10 éves saját ikergyermekei vannak, szeretett volna segíteni egy 8 éves árva gyermekben, akivel az egyik jótékonyági esten ismerkedett meg. De a pár nem tudja eldönteni, hogy a gyermek elhelyezésének milyen módja felelne meg neki a legjobban. Mit tanácsolnátok a házaspárnak?

Részlet Ukrajna családjogi törvénykönyvéből

207. cikkely. Az örökbefogadás fogalma

1. Az örökbefogadás a személy befogadása az örökbefogadó családjába a gyermek jogán, ami a bíróság döntése alapján történik. (...)

2. Az örökbefogadás a gyermek legfontosabb érdekeire való tekintettel, stabil és harmonikus életkörülmények megteremtése céljából történik. (...)

211. cikkely. Örökbefogadóként szóba jöhető személyek

1. Gyermek örökbefogadójaként cselekvőképes, huszonegy évnél nem fiatalabb személy szerepelhet, kivéve, ha a személy rokona a gyermeknek.

2. Örökbefogadó olyan személy lehet, aki legalább tizenöt évvel idősebb az örökbe fogadandó gyermeknél. Az örökbefogadó és örökbefogadott életkora közötti különbség nem haladhatja meg a negyvenöt évet.

Felnőttkorú személy örökbefogadása esetén ez a különbség nem lehet kevesebb tizennyolc évnél.

3. Örökbefogadók házastársak lehetnek. (...)

7. Az örökbefogadó által örökbe fogadható gyermekek száma nincs korlátozva.

243. cikkely. Gyermek, akiket gyámság, gondnokság alá helyeznek

1. A gyámságot, gondnokságot árva és olyan gyermekek esetében rendelik el, akik meg vannak fosztva a szülői gondoskodástól.

2. Gyámság alá a 14. életévét be nem töltött gyermekek helyezhetők, gondnokság alá pedig a 14 és 18 éves kor közöttiek.

3. A gyermek feletti gyámságot, gondnokságot a gyámügyi hatóság és bíróság rendelheti el Ukrajna polgári törvénykönyvének megfelelően.

244. cikkely. A gyermek gyámjaként, gondnokaként szereplő személy

1. A gyermek gyámja, gondnoka saját beleegyezése alapján nagykorú, cselekvőképes személy lehet.

2. A gyermek gyámjának vagy gondnokának kinevezésekor a gyámhatóság figyelembe veszi a személy jellemét, képességét a gyermeknevelésre, viszonyát a gyermekhez és a gyermek óháját. (...)

249. cikkely. A gyám és gondnok jogai és kötelességei a gyermekkel szemben

1. A gyám, gondnok köteles a gyermeket nevelni, gondoskodni egészségéről, testi, szellemi és lelki fejlődéséről, biztosítani számára a középiskolai végzettséget.

252. cikkely. Gyermek feletti pártfogás

1. A gyermek feletti pártfogás – ideiglenes felügyelet, a gyermeknek a pártfogó családjában történő nevelése és rehabilitációja céljából, a gyermek, annak szülei vagy törvényes képviselői előtt felmerült nehéz élethelyzet elhárításának idejére. (...)

6. A gyermek pártfogó családjában történő nevelésének idejét a gyámhatóság szabja meg, az nem lehet több három hónapnál.

Ha a felmerülő nehéz körülmények elhárítása nem lehetséges ezen idő alatt, akkor a gyámhatóság meghosszabbíthatja a határidőt.

A pártfogó családjában eltöltött idő nem lehet több hat hónapnál.

253. cikkely. Pártfogói szerződés

1. A gyámhatóság pártfogói szerződés alapján adja át az árván vagy szülői felügyelet nélkül maradt gyermeket egyéb személy (pártfogói nevelő) családjába a gyermek felnőtté válásának idejéig, térítés fejében. (...)

19–20. §. Fiatalok munkája

1. Munkafelvétel

Reméljük, hogy mindnyájan megtaláljátok majd a számotokra érdekes és elfogadható munkát. Hogy a munka hivatalos legyen, munkaszerződést kell kötnötök.

Munkaszerződés – a dolgozó és a vállalat, intézmény, szervezet tulajdonosa vagy az általa kijelölt szerv, vagy személy közötti megállapodás, amelynek megfelelően a dolgozó kötelezettséget vállal a megállapodásban meghatározott munka elvégzésére a belső munkarend betartásával, a tulajdonos pedig kötelezettséget vállal a munkabér kifizetésére a dolgozó számára, valamint a munkavégzéshez szükséges feltételek biztosítására.

Jegyezzétek meg: **a fiatalkorúval kötelezően írásban kell munkaszerződést kötni.**

Mielőtt munkakereséshez látnátok, tisztáznótok kell, felvehetnek-e titeket munkába. Általános normatívák alapján a munkába történő felvétel 16 éves kortól kezdődik, de szülői vagy a szülőket helyettesítő személyek beleegyezésével már 14 éves korú gyermekek is vállalhatnak munkát a tanuláruk mellett.

Munkafelvételnél a dolgozónak bizonyos iratokat kell benyújtania.

- *Véleményetek szerint milyen iratok szükségesek a munkafelvételhez?*

Munkatörvénykönyv – a munkaügyi kapcsolatokat szabályozó alapdokumentum.

Munkába történő felvételkor be kell mutatni a személyazonosságot igazoló okmányt: személyi igazolványt vagy születési bizonyítványt (annak, aki még nem érte el a 16. életévét). Ha a személy előtte már dolgozott, akkor a munkakönyvét kell benyújtania. Aki első munkahelyén helyezkedik el, annak az állásba lépése után öt napon belül kötelesek elkészíteni a munkakönyvét. Egyes esetekben a dolgozótól megkövetelhetik a képesítést igazoló okmányok benyújtását, hiszen nem dolgozhat például orvosként olyan személy, akinek nincs orvosi végzettsége, nem vehető fel gépkocsivezetőnek olyan valaki, akinek nincs megfelelő vezetői engedélye. **Tilos bármilyen más okmányt, így a nemzetiségről, párttagságról, származásról és a lakóhely szerinti nyilvántartásról szóló információt követelni az állásba történő felvétel során (lásd a 34. vázlatot).**

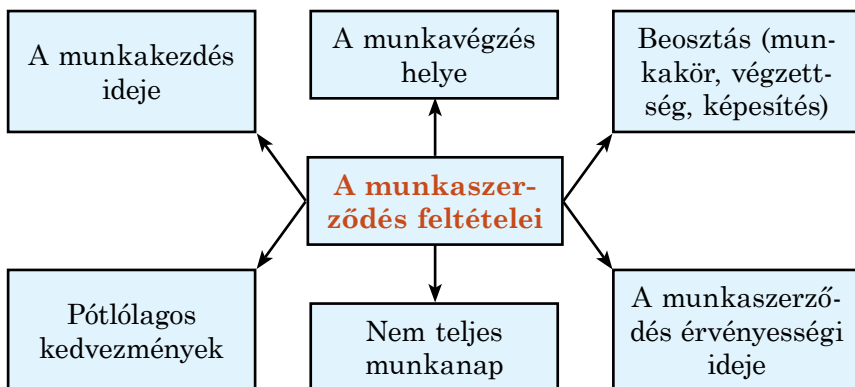
34. vázlat

Állásba történő felvételnél a fiatalok személyek kötelező orvosi vizsgálaton esnek át, amelyet 21 éves korukig minden évben meg kell ismételnük.

- *Mondjátok el a véleményeteket azokról a kérdésekről, amelyeket munkába állás előtt kell egyeztetni a munkaadóval (lásd a 35. vázlatot)!*

35. vázlat

A munkába történő felvétel során megfelelő kérvényt kell benyújtani.

Kérvényminta

A Poltavai 12. Számú Szakiskola
igazgatójának
Poljanka Petro Hrihorovicstól,
Poltava, Kijevi utca, 23/56

Kérvény

Kérem a felvételemet kémiai laboránsi állásba 2016. szeptember 3-i munkakezdéssel.

01.09.2016

(Aláírás) Poljanka P. H.

A személy a munkát csak a munkaszerződés megkötése után kezdheti el.

2. Fiatalokkal kötött munkaszerződés megszüntetésének rendje

Az emberek munkával kapcsolatos élete különbözőképpen alakulhat. Sok vállalat, iskola munkaközösségei büszkék veteránjaikra, akik több évtizeden át dolgoztak ugyanazon a munkahelyen.

Amikor például 2007-ben a kijevi 124. számú középiskola tanárai nyugdíjba kísérték kollégájukat, Valentina Olekszandrivna Lazarczuk, alsó tagozatos tanítót, a munkakönyvében csak egyetlen bejegyzés volt az adott iskolába történő felvételtől 1944-ből! De az élet néha úgy alakul, hogy az ember különféle okokból gyakran kényszerül munkahelyet változtatni. Ebben az esetben felmondásról és a munkaszerződés megszüntetéséről beszélünk.

Ukrajna munkajogi törvénykönyve több indokot ír elő a munkaszerződés megszüntetésére.

- *Ismerkedjete meg Ukrajna munkajogi törvénykönyvének kivevőivel, és határozzátok meg, milyen indokokat ír elő a törvény a munkaszerződés megszüntetésére!*

Részlet Ukrajna munkajogi törvénykönyvéből

36. cikkely. A munkaszerződés megszüntetésének indokai

A munkaszerződés megszüntetésének indokai a következők:

- 1) a felek megállapodása;
- 2) a határidő lejárt (23. cikkely 2. és 3. pontja), kivéve azokat az eseteket, amikor a munkaviszony gyakorlatilag továbbra is fennáll, és a felek egyike sem követelte annak megszüntetését;
- 3) a dolgozó behívása katonai szolgálatra vagy katonai szolgálatának megkezdése, alternatív katonai szolgálatra vezénylése;
- 4) a munkaszerződés felbontása a dolgozó kezdeményezésére (38., 39. cikkely), a tulajdonos vagy az általa felhatalmazott szerv kezdeményezésére (40., 41. cikkely), vagy a szakszervezet, vagy a dolgozói kollektíva képviselőjére felhatalmazott szerv kezdeményezésére (45. cikkely);
- 5) a dolgozó más vállalathoz, intézménybe, szervezetbe történő áthelyezése vagy munkájának folytatása választott tiszt-ségben;
- 6) a dolgozó visszautasítja áthelyezését a vállalat, intézmény, szervezet más helyre költözése esetén, valamint a munkatevékenység folytatásának elutasítása a munkafeltételek jelentős megváltozása esetén;
- 7) a dolgozó ellen hozott bírósági ítélet törvényerőre lépése (...), ami szabadságvesztéssel vagy az adott munkatevékenység folytatásának lehetőségét kizáró egyéb büntetéssel jár. (...)

A vállalat, intézmény, szervezet alárendeltségének megváltozása nem szünteti meg a munkaszerződés érvényességét.

A vállalat tulajdonosváltása vagy átszervezése esetén (összevonás, egyesülés, osztódás, átalakulás) a munkaszerződést meghosszabbítják. A munkaszerződés felbontása a tulajdonos vagy az általa felhatalmazott szerv által csak a dolgozók létszámcsökkentése (létszámleépítése) esetén lehetséges.

Ha a munkavállaló saját kezdeményezésére akar felmondani, a kilépés dátuma előtt két héttel kérvényt kell a munkáltatójának benyújtania. A munkavállaló nem köteles megindokolni, miért mond fel vagy megalapozni döntését. Ha azonban a felmondásának komoly oka van (a katonatiszt férjet új szolgálati helyre vezényelték, felsőoktatási intézménybe történő felvételizés, nyugdíjba vonulás, betegség), azt a kérvényben célszerű leírni – ebben az esetben a munkavállalónak nem kötelező letöltenie a két hét felmondási időt.

A vállalat tulajdonosa, a munkaadó kizárólag a törvényben előírt feltételek alapján bocsáthatja el a munkavállalót: a törvény védi a dolgozókat a munkaadói önkény ellen. Az esetek többségében a vállalatvezetés általi elbocsátás csak a szakszervezeti bizottság előzetes hozzájárulásával lehetséges, ha van ilyen a vállalatnál.

- *Ismerkedjete meg Ukrajna munkajogi törvénykönyvének kivonatával, és határozzátok meg, milyen esetekben kezdeményezheti a vállalat vezetése a munkavállaló elbocsátását!*

Részlet Ukrajna munkajogi törvénykönyvéből

40. cikkely. A munkaszerződés megszüntetése a tulajdonos vagy az általa felhatalmazott szerv kezdeményezésére

A határozatlan időre megkötött munkaszerződés vagy a határozott időre szóló munkaszerződés hatályossági ideje során a tulajdonos vagy az általa felhatalmazott szerv által csakis az alábbi esetekben mondhatók fel:

1) változások a termelés és a munka szervezésében, beleértve a felszámolást, csődöt vagy a vállalat, intézmény, szervezet profiljának megváltozását, a dolgozók létszámának vagy állományának leépítését;

2) ha kiderül, hogy a dolgozó kvalitása vagy egészségi állapota nem felel meg az általa betöltött beosztásnak vagy az elvégzendő munkának, és ez akadályozza őt az adott munka végzésében; ha megszűnik az államtitkokhoz történő hozzáférési jogosultsága, miközben a ráruházott kötelezettségek ellátása megköveteli az államtitkokhoz való hozzáférést;

3) a dolgozóra a munkaszerződés vagy a belső munkarend által kirótt kötelezettségek nyomós ok nélkül történő, rendszeres végre nem hajtása, vagy ha a dolgozóval szemben korábban már kiróttak fegyelmi vagy polgárjogi büntetést;

4) nyomós ok nélküli hiányzás (beleértve a napi három óra időtartamot meghaladó hiányzást a munkavégzés helyéről);

5) több mint négy hónapig tartó távolmaradás a munkahelytől ideiglenes munkaképtelenség következtében, leszámítva

a terhesség és szülés miatti szabadság időtartamát, ha a törvény nem határoz meg hosszabb időtartamot a munkahely (beosztás) megőrzésére bizonyos megbetegedések esetében. Megmarad a munkahely (beosztás) azon munkavállalók esetében, akik munkavégzés miatt váltak rokkanttá vagy betegedtek meg, a munkaképességük helyreállításáig vagy a rokkantság megállapításáig;

6) a munkaviszony megújítása azzal a dolgozóval, aki korábban ezt a munkát végezte;

7) alkoholos, kábítószeres vagy toxikus befolyásoltság állapotában történő megjelenés a munkahelyen;

8) a tulajdonos vagyona ellen elkövetett (akár kismértékű), hatályba lépett bírósági ítélettel vagy közigazgatási bírság kirovására, vagy társadalmi befolyásolás alkalmazására jogosult szerv határozatával megállapított lopás;

10) a természetes személy tulajdonos behívása vagy mozgósítása katonai szolgálatra különleges esetekben;

11) ha a munkavállalóról megállapítják, hogy nem felel meg a betöltött állás vagy munkavégzés követelményeinek a próbaidő alatt.

Jelen cikkely 1., 2. és 6. pontjában jelzett indokok miatti elbocsátás csak akkor megengedett, ha lehetetlen a dolgozó más munkakörbe történő elhelyezése a beleegyezésével.

A törvény tiltja a dolgozónak a tulajdonos vagy a felhatalmazott szerv által kezdeményezett elbocsátását a munkavállaló ideiglenes munkaképtelenségének ideje és szabadságideje alatt (kivéve a jelen cikkely 5. pontjában jelzett indok fennállása esetén). Ezen szabály alól kizárólag a vállalat, intézmény, szervezet teljes felszámolása képez kivételt.

Ha a munkavállaló meghatározott időre volt felvéve, akkor a határidő lejártá után elbocsátható. De a törvény ebben az esetben is a dolgozó érdekeit védi. Ha a szerződésben megállapított határidős munkaviszony lejárt, de sem a dolgozó, sem a vállalat nem indítványozza az elbocsátást, akkor úgy tekintik, hogy a szerződés meghatározatlan határidőre szól.

Az elbocsátás napján a dolgozónak kötelesek kiadni a munkakönyvét és teljes mértékben elszámolni vele. Ha a munkaadó nem adja ki idejében a munkakönyvet a dolgozónak, vagy nem számol el vele, akkor annak jogában áll kártérítést követelni – az addig kapott fizetésének folyósítását „kényszerpihenője” minden napjára, azaz a munkakönyv visszatartásának teljes idejére.

A fiatalok elbocsátásának bizonyos sajátosságai vannak. Az ilyen munkavállalónak a munkaadó vagy annak megbízott

szerve által kezdeményezett elbocsátása esetén a gyámhivatal be-
leegyezése szükséges. A munkaerő létszámának leépítése vagy a
munka átszervezése, a betöltött állás követelményeinek való meg-
nem felelés miatti elbocsátás esetén és akkor, amikor a munkavi-
szonyt megújítják azzal a dolgozóval, aki korábban ezt a munkát
végezte, a fiatalkorúnak másik állást kell biztosítani.

A fiatalkorú szülei, örökbefogadói és gyámjai, valamint a mun-
kajogi törvény betartását ellenőrző állami szervek követelhetik a
fiatalkorúval kötött szerződés felbontását – határidős szerződés
esetén is –, ha a szerződés feltételeinek teljesítése veszélyezteti a
fiatalkorú testi épségét vagy sérti törvényes jogait.

- *Az alábbi helyzetekre vonatkozóan határozatok meg, jogsze-
rű volt-e a dolgozó elbocsátása, nem sértették-e meg a mun-
kajogi törvényt!*

1. A 15 éves Szerhij a nyári szünidő alatt egy vállalatnál futár-
ként dolgozott. Augusztus 28-án benyújtotta a felmondását, mert
felvették a hírközlési főiskolára. A vállalat igazgatója közölte a fiú-
val, hogy csak szeptember 12-én, vagyis a kéthetes felmondási idő
lejártával bocsáthatja el.

2. A 17 éves végzős diáklány egy üzletben helyezkedett el.
Három hónap múlva az üzlet igazgatója közölte vele, hogy döntés
született az elbocsátásáról, mivel a helyére képzetesebb munkaerőt
vesznek fel.

3. A 16 éves, tizedik osztályos diák szabadidejében egy cégnél
vállalt munkát. Fél év múlva a vállalat vezetője közölte a fiatalal,
hogy elbocsátják, mert folyton elkésik a munkahelyéről, már két-
szer részesült megrovásban és gyenge a munkateljesítménye.

3. A fiatalkorúak munkaviszonyának sajátosságai

A törvény nem csak a munkaszerződés megkötésének és fel-
bontásának rendjét, hanem a dolgozók jogait és kötelességeit is
meghatározza. A törvény különös tekintettel van a dolgozó fiatal-
korúak jogainak védelmére. A munkajogi törvény számos kedvez-
ményt és előnyt állapít meg a dolgozó fiatalkorúak számára mun-
kájuk és pihenésük különböző kérdéseiben.

Amikor az ember munkába áll, akkor természetesen érdeklí,
hány órát kell dolgoznia. A munkaidő csökkentéséért folyó harc
több évszázada tart. A XVII–XVIII. században a munkanap hosz-
za 12–14 órát tett ki, majd a munkások követelésének hatásá-
ra, valamint a munkatermelékenység növekedésével fokozatosan
csökkent. Napjainkban a munkaidő hossza a világ országainak
többségében nem haladja meg a napi 8 órát. Ezenkívül az államok

többsége nem a munkanap, hanem a munkahét hosszát határozza meg.

Ukrajna munkajogi törvénykönyve kimondja, hogy a felnőtt korú dolgozók heti munkaidejének tartama 40 óra. De a fiatalkorúak számára rövidített munkahét van megállapítva. **A 14 és 16 év közötti fiatalkorúak munkaidejének tartama nem haladhatja meg a heti 24 órát, a 16 és 18 év közöttieké a heti 36 órát**, ha a fiatalkorú szünet alatt dolgozik vagy már nem tanul. Ha a fiatalkorú a tanév során a szabadidejében dolgozik, akkor az említett számok a felére csökkennek.

A munkaidő csökkentése nem az egyedüli kedvezmény, amelyre a fiatalkorú munkavállalók jogosultak. A munkaügyi törvénykönyv a fiatalkorúak egészségét védeni hivatott számos normatívát állapít meg.

- *Ismerkedjete meg Ukrajna munkajogi törvénykönyvének kivonatával, és határozzátok meg, milyen kedvezményeket és előnyöket ír elő a fiataloknak!*

Részlet Ukrajna munkajogi törvénykönyvéből

75. cikkely. Az évi rendes szabadság időtartama
(...) A 18 év alatti személyek éves szabadságának időtartama 31 naptári nap (...).

190. cikkely. A tizennyolc évesnél fiatalabb munkavállalók számára tiltott munkák

Tilos tizennyolc év alatti fiatalokat nehéz, ártalmas és veszélyes körülmények között vagy föld alatt végzendő munkával megbízni.

Tilos a tizennyolc év alatti személyeket olyan terhek mozgásába bevonni, melynek a súlya meghaladja a számukra megállapított normát (...).

192. cikkely. A tizennyolc évnél fiatalabb dolgozók éjjeli műszakban, túlórában és szabadnapokon történő foglalkoztatásának tilalma

Tilos a tizennyolc évnél fiatalabb dolgozókat éjjeli műszakban, túlórában és szabadnapokon foglalkoztatni.

194. cikkely. A tizennyolc évnél fiatalabb dolgozók munkabére rövidített napi munkaidő esetén

Rövidített napi munkaidő esetén a tizennyolc évnél fiatalabb dolgozók munkabére ugyanolyan mértékű, mint a teljes munkaidőben, hasonló munkát végző dolgozók bére.

A tanulás mellett szabadidejükben dolgozó középiskolás és szakközépiskolás tanulók fizetését a ledolgozott időnek megfe-

lelő arányban vagy teljesítményük alapján számítják ki. A vállalat a tanulók számára fizetésekiegészítést állapíthat meg.

195. cikkely. A tizennyolc év alatti dolgozók munkahelyi szabadsága

A tizennyolc év alatti dolgozók éves szabadságukat a számukra megfelelő időben kérhetik ki.

A tizennyolc év alatti dolgozók rendes éves szabadságukat a munkaviszony első évében az adott vállalatnál, intézménynél, szervezetnél eltöltött első hat havi folyamatos munkaviszony letelte előtt is kikérhetik.

A *Psychology today* című szaklap adatai szerint a fizetett szabadságok átlagos hossza:

az USA-ban – 14 nap;

Japánban – 17,5 nap;

Indiában – 1 hónap, de csak a dolgozó kérésére adják meg. Ha a munkavállaló nem veszi ki a szabadságát, akkor a fizetése mellé prémiumot kap;

Franciaországban, Olaszországban – közel 1 hónap;

Németországban – 6–7 hét, melyek közül 4 hetet kötelezően nyáron kell biztosítani;

Svédországban – 25 nap, amelyből 3 hét nyári szabadság. Lehetőség van arra, hogy a dolgozó „halasztott szabadságot” kérjen, amikor öt éven át évi 5 napot megtakarít, majd ennek fejében az ötödik éven 50 napos szabadságot vehet ki,

Hollandiában – 36 nap.

Munkavállaláskor minden ember munkaszerződést köt. Abban leírják a munkavégzés helyét, a munka tartalmát, a várható munkabért. Mindkét fél – a munkavállaló és a munkaadó – köteles lelkiismeretesen betartani előírt kötelességeit. Szükség esetén a munkavállaló saját elhatározásából bármikor megszüntetheti munkaviszonyát. A vállalat tulajdonosa vagy annak hivatalos képviselője csak a munkajogi törvénykönyvben meghatározott feltételek alapján bocsáthatja el a dolgozót.

Ukrajna munkajogi törvénykönyve jelentős kedvezményekben részesíti a fiatalok munkavállalókat. Számukra rövidített munkaidőt, hosszabb szabadságot állapít meg. Fiatalkorúakat nem dolgoztathatnak éjjel és szabadnapon. A fiatalok elbocsátásakor számukra pótlólagos garanciák lépnek életbe.

Jegyezzétek meg: *munkaszerződés, rövidített munkaidő.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08> – Ukrajna munkajogi törvénykönyve.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen munkafelvételi rendet ír elő Ukrajna munkajogi törvénykönyve a fiatalok számára?

4. rész A fiatalkorúak mint a polgári, családi, munka-, ...

- 2*. Írjatok kérvényt munkafelvételre!
3. Milyen esetekben bocsáthatja el a tulajdonos vagy annak meghatalmazott képviselője a dolgozót?
4. Mik a sajátosságai a fiatalkorúakkal kötött munkaszerződés felbontásának?
- 5*. Szerintetek mi a jobb, egész életen át egy munkahelyen dolgozni, vagy gyakran változtatni a munkahelyet?
6. Ki köti a munkaszerződést, és annak mit kell tartalmaznia?
7. Mik a teendői a munkahelyén felmondott dolgozónak?
8. Határozátok meg, hogy a következő felsorolásból melyek a munkaszerződés kötelező feltételei: a munkába történő felvétel ideje; szakma; rövidített munkaidő biztosítása; munkabér; szolgálati lakás biztosítása; szolgálati gépkocsi biztosítása!
9. Soroljátok fel a fiatalkorúak számára nyújtandó kedvezményeket és előnyöket!
10. Milyen a fiatalkorú dolgozók minimális szabadságideje?
11. Milyen a különböző kategóriájú dolgozók számára megállapított munkaidő?
12. Milyen pótlólagos indokok léteznek a fiatalok felmondásának esetére?
13. Milyen pótlólagos garanciák lépnek életbe a fiatalkorúak elbocsátása esetén?
- 14*. Szerintetek Ukrajna munkajogi törvénye kellő mértékben biztosítja a fiatalkorú munkavállalók érdekeinek a védelmét?
15. Határozátok meg, hogy az alábbi esetek közül melyikben sértik meg a munkajogi törvényt a fiatalkorúakkal kapcsolatban!
 - a) A vállalat igazgatója a fiatalkorút annak beleegyezésével kinevezte a műhely éjjeliőrévé, ahol az dolgozik;
 - b) munkába állása után három hónappal a 16 éves lakatos megkapta a teljes évi szabadságát;
 - c) a vállalat igazgatója a szülők kérésére felmondott a 15 éves takarítónak, mivel megromlott a lány egészségi állapota, amiről a szülők igazolást is bemutatnak, jöllehet a kislány szerette volna folytatni a munkát;
 - d) a 17 éves futár 10%-kal kisebb fizetést kapott, mint kollégái, mert rövidített napi munkaidőben dolgozik.

7. sz. gyakorlati foglalkozás

Fiatalkorúak foglalkoztatása

(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

1. Vitassátok meg az alábbi helyzeteket! Ajánljatok megoldásokat! Döntsetek el, hogy az esetek mindegyik szereplője jogosan járt-e el! A helyes válasz meghatározásához használjátok fel Ukrajna munkajogi törvénykönyvének a könyvben található kivonatát! Játsszátok el az adott szituációkat!

1. A 15 éves, kilencedik osztályos tanuló elhatározta, hogy munkát vállal. Lássátok el tanácsokkal, hogyan keressen magának állást, és mire célszerű odafigyelnie!
 2. A 14 éves lány egy cégnél vállalt munkát. Az igazgató a munkafelvételnél kérte a lány születési bizonyítványát, orvosi igazolást az egészségi állapotáról, lakcímgigazolást és iskolai jellemrajzot. A lány nincs meggyőződve arról, hogy az igazgató követelései jogosak.
 3. Egy 16 éves fiú a nyári szünetben lakatosként dolgozott. Nyolcórás munkanapot állapítottak meg számára – hetente öt napot, vasárnap és hétfőn kimenőt kapott. Az egyik szabadnapján sürgősen behívták a munkahelyére, és közölték vele, hogy egy héten át éjjeli műszakban kell dolgoznia.
 4. Az iskola befejezése után a 17 éves lány egy építőipari cég titkárnője lett. Három hónap után az igazgatóhoz fordult azzal a kéréssel, hogy szeretne 20 nap szabadságot kivenni. Az igazgató ezt azzal utasította vissza, hogy csak nemrég állt munkába a vállalatnál. Egy év múlva ugyanez az igazgató kérte, hogy a lány végeztesse orvosi vizsgálatot, és nyújtsa be igazolást arról, hogy továbbra is képes ellátni a munkáját. A lány magyarázatot kér arra vonatkozóan, hogy jogosan tagadta-e meg az igazgató a szabadságát, és jogosan kéri-e az orvosi igazolást.
2. Képzeljétek el, hogy a kilencedik osztály után a nyári szünetben munkát vállaltok. Osszátok fel a szerepeket (a munkába álló tanuló, a cég igazgatója, a gyámhivatal képviselője, egyik szülő), és folytassátok tárgyalást a munkaszerződés feltételeiről! Ne feledkezzetek meg a szükséges iratokról és a felvételi kérvényről sem!
 3. Képzeljétek el, hogy a munkafelvételén néhány személy jelent meg, akik különböző beosztásokra pályáznak. Válasszátok ki az alábbi felsorolás közül a felvételhez szükséges iratokat, és nyújtsátok be azokat a vállalat igazgatójának. Ha szerintetek nem elegendő a felsorolásban szereplő okmányok köre, egészítsétek ki azt.

Szükséges iratok: személyi igazolvány, születési bizonyítvány, személyi adóazonosító kódszám, jogosítvány, általános iskolai végzettségről szóló bizonyítvány, egyetemi diploma, szülői engedély munkavállaláshoz, iskolai jellemrajz, az államnyelv ismeretéről szóló bizonyítvány, erkölcsi bizonyítvány, lakcímgigazolás.

Az állásba felvételiző személyek:

- a) a 9. osztályt befejező 15 éves fiú, aki a nyári szünetben futárként szeretne dolgozni;

4. rész A fiatalok mint a polgári, családi, munka-, ...

- b) a 17 éves, középiskolát végzett lány eladóként szeretne elhelyezkedni;
- c) a 22 éves egyetemi hallgató programozóként helyezkedik el;
- d) a háromgyermekes, 28 éves nő könyvelői állást pályázott meg;
- e) az egyetem 29 éves végzőse orvosként szeretne dolgozni;
- f) a 62 éves férfi pénzügyi gépkocsivezetői állásra jelentkezik.

21. §. Adminisztratív szabálysértések. Bűncselekmények

- *Figyeljétek meg a fényképeket! Mi a közös bennük? Mi köti össze őket?*

1. Adminisztratív vétségek

A jogsértő, vétkes tettet vagy tétlenséget, amiért adminisztratív felelősségre vonás jár, **adminisztratív jogsértésnek (vétségnek)** nevezzük.

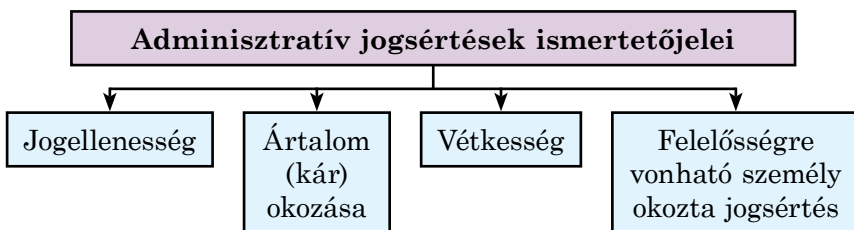
Az adminisztratív felelősségre vonást szabályozó alapvető normatív jogszabály Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyve.

Az adminisztratív jogsértések listája változatos, az emberi élet bármelyik területét érintheti – közlekedést, egészségügyet, tűzvédelmet, közrendet.

Adminisztratív vétségről beszélünk, ha az ukrán állampolgár nem igényli idejében a személyi igazolványát. Adminisztratív vétséget követ el, aki megszegi a közlekedési szabályokat – az útesten tilos helyen vagy a közlekedési lámpa piros fénye ellenére átkelő gyalogos; tábortüzet tiltott helyen rakó kiránduló; tömegközlekedési eszközön jegy nélkül utazó személy; a nyílt utcán szeszesített fogyasztó vagy dohányzó járókelő.

Adminisztratív vétségről akkor van szó, amikor az azt elkövető személy ezért felelősségre vonható. **Adminisztratív felelősségre csak 16 év feletti személyek vonhatók.** Nem vonhatják felelősségre azt a személyt, aki betegsége miatt nincs tisztában tettei következményeivel vagy nem képes a cselekedeteit irányítani.

36. vázlat

Milyen ismertetőjelek jellemzik az adminisztratív jogsértést (lásd a 36. vázlatot)? Az elsőt már említettük: minden esetben jogi normák sérülnek. Ha a személy különösen kellemetlen cselekedetet hajtott is végre, és az nem jogi, hanem etikai, vallási, normákat sért, akkor nem beszélhetünk adminisztratív jogsértésről.

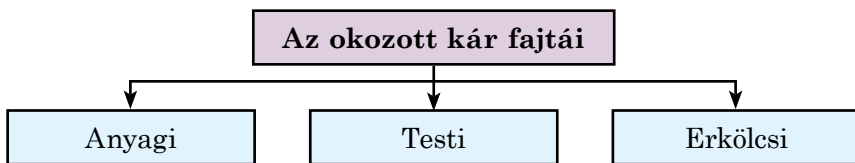
Az adminisztratív jogsértés elengedhetetlen ismertetőjele az elkövető személy vétkessége. Egyes jogsértéseket a személy szándékosan, tudatosan követ el, azaz cselekedete jogellenes mivoltá-

nak a tudatában. Aligha lehet véletlen, nem szándékos a képeken látható garázda fiatalok tette (152. old.): tisztában vannak vele, hogy sértik a közrendet, de figyelmen kívül hagyják a törvényi előírásokat. De a közlekedési szabályok megsértése nem mindig szándékos – a vezető nem vett észre egy sebességet korlátozó közlekedési táblát, vagy véletlenül otthon felejtette a jogosítványát. Ettől függetlenül a nem szándékos jogsértés is felelősségre vonással jár.

Akkor beszélhetünk jogsértésről, ha az azt elkövető személy ezért felelősségre vonható. Részletesebben erről a következő paragrafusban olvashattok.

Az adminisztratív jogsértésnek van még egy elengedhetetlen ismertetőjele. Az embereknek, társadalomnak és államnak okozott kár. Az okozott kár különböző lehet: anyagi (tárgyak megrongálása vagy megsemmisítése), testi (emberek sérülése) vagy erkölcsi (lásd a 37. vázlatot).

37. vázlat

- *Határozzátok meg a 152. oldalon látható mindegyik esetben a kár fajtáját! Mondjatok példákat másféle jogsértésre, és határozzátok meg az okozott kár jellegét!*

Idaho Falls városban (USA) a 88. életévüket betöltött lakosoknak tilos motorkerékpárral közlekedniük.

Az alabamai önkormányzat még szélsőségesebben szigorította meg a gépkocsivezetés szabályait: törvénytelennek nyilvánította ... a bekötött szemmel történő járművezetést.

Kaliforniában felelősségre vonnak benneteket abban az esetben, ha a kerékpárotok sebessége meghaladja az óránkénti 65 mérföldet (104 km/h).

Nevadában tilos autósztrádán tevegelni.

Vancouverben (USA, Washington állam) minden közlekedési eszközt a vészfékezés segítése érdekében ... horgonnyal kell felszerelni.

2. A bűncselekmény fogalma és ismertetőjelei

A bűnügyi jogsértést *bűncselekménynek* nevezzük. Sok esetben nagyon hasonlít az adminisztratív jogsértésre, viszont attól társadalmi veszélyességi foka, az okozott kár mértéke különbözteti meg.

A gépkocsivezető túllépte a megengedett sebességet, és a közlekedési rendőr megállította, mert megszegte a közlekedési szabályokat. Ez *adminisztratív jogsértés*. De ha a sebességhatár túllépése balesetet idézett elő, amelyben emberek sérültek vagy haltak meg, ez már *bűncselekménynek* minősül. Trágár szavak használata közterületen – kisebb garázdaság – *adminisztratív jogsértés*, de ha a trágár kifejezéseket használók verekedést provokálnak, ellenszegülnek az őket szétválasztani igyekvő rendfenntartóknak vagy egyszerű állampolgároknak, akkor a cselekedetük bűncselekménynek számít. Az okozott kár mértékétől függően a lopás is lehet *adminisztratív jogsértés* vagy *bűncselekmény*. Tehát jelentős mértékben eltér a felelősség mértéke.

Az említett esetekben az emberek törvénysértést követtek el. Cselekedetükkel minden esetben jelentős kárt okoztak. A bűncselekményeket illetően az elkövetők a felelősek. Mindezek a jogsértések általatok ismert ismertetőjelei. De abban az esetben, ha az okozott kár nagyobb, és jelentősebb a veszélyessége is a társadalomra, akkor bűncselekményről beszélünk.

Az ukrán jog történetéből

Semsucsenko Jurij Szerhijovics (szül. 1935) – ukrán jogász, a jogtudományok doktora, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia (UNTA) és az Ukrán Jogtudományi Akadémia tagja, az Orosz Tudományos Akadémia külföldi tagja. 1966-tól napjainkig a UNTA V. Koreckij nevét viselő Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársa. Munkásságát aspiránsként kezdte, majd 1988-ban az intézet igazgatójává nevezték ki. Az adminisztratív, ökológiai és alkotmányos jog a kutatási területe. Részt vett Ukrajna Alkotmányának és számos egyéb törvénynek a kidolgozásában. A tudomány és technika állami díjasa (a kitüntetést az *Ukrán jog enciklopédiájának* létrehozásáért kapta).

Bűncselekmény – Ukrajna büntető törvénykönyvében szereplő, társadalmilag veszélyes jogellenes, bűnös tett (vagy tétlenség), amelyet felelősségre vonható személy követett el.

A bűncselekmény ismertetőjeleinek többsége nagyon hasonlít az adminisztratív jogsértés ismertetőjeleire. A bűncselekményt végrehajtó személy bűnösségét be kell bizonyítani. A bűncselekmény minden esetben kárt okoz az embereknek és a társadalomnak, és az általa előidézett kár sokkal nagyobb, mint amelyet az adminisztratív jogsértés okoz.

Figyeljétek meg a bűncselekmény meghatározásában szereplő *tett* szót. Azt jelzi, hogy a bűncselekmény aktív tettekkel vagy tétlenséggel is elkövethető.

- *Mondjatok példákat olyan bűncselekményekre, amelyeket tétlenséggel követtek el!*

Még egy nagyon fontos eltérés van a jogsértés és a bűncselekmény között. Bűncselekmény elkövetése esetén az elkövető nem akármilyen törvényt sért meg, hanem Ukrajna büntető törvénykönyvét. *Bűncselekménynek* csak azt a tettet nevezhetjük, amelyet felelősségre vonható személy követ el.

Sajnos a valóságban gyakran előfordul, hogy először adminisztratív jogsértést, majd idővel bűncselekményt követnek el. Adminisztratív jogsértés esetében kisebb a társadalmi veszélyesség foka.

A bűncselekmény a jogsértés legveszélyesebb fajtája. A bűncselekmény és adminisztratív jogsértés lehet szándékos és gondatlanságból elkövetett.

Jegyezzétek meg: *adminisztratív jogsértés, büntett, felelősség.*

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen ismertetőjeleit ismeritek az adminisztratív jogsértésnek és a bűncselekményeknek?
2. Mi a *bűncselekmény*?
3. A vétség milyen fajtái léteznek az adminisztratív jogsértés és a bűncselekmény esetében?
4. Mondjatok példákat bűncselekményekre általatos ismert filmekből, könyvekből és a médiából!
- 5*. Szerintetek milyen veszélyeket hordoz magában az adminisztratív jogsértés és a bűncselekmény?
- 6*. Voltatok-e már szemtanúi adminisztratív jogsértésnek? Szerintetek milyen felelősségre vonást érdemelt (milyen büntetést kapott) a jogsértő?
7. Szerintetek milyen – szándékos vagy gondatlanságból elkövetett – jogsértések jelentenek nagyobb veszélyt a társadalomra?
- 8*. Hasonlítsátok össze a bűncselekményt és az adminisztratív jogsértést!
- 9*. Keressetek a médiában bűncselekményekről szóló információt! Állapítsátok meg, kit vonnak értük felelősségre!

22–23. §. Adminisztratív és büntetőjogi felelősség

1. A felelősségre vonás általános rendje

- *Idézzétek fel, milyen ismertetőjeleit ismeritek a jogsértésnek!*

A jogsértés egyik ismertetőjele az elkövető jogi felelősségre vonása. A felelősségre vonás a megfelelő – adminisztratív, büntető- és büntetőeljárás – törvénykönyvben meghatározott módon történik.

A törvény meghatározza a felelősségre vonás alsó korhatárát. **Adminisztratív felelősségre a 16. életévüket betöltött** személyek vonhatók. A bűncselekmény jóval veszélyesebb, ezért Ukrajna büntető törvénykönyve alapján egyes súlyos bűncselekmények elkövetéséért a felelősségre vonás korhatárát lecsökkentették.

Ezenkívül a büntetőjogi felelősségre vont személynek beszámíthatónak kell lennie – tudatában kell lennie tette súlyosságának, és képesnek lennie cselekedetei irányítására.

A törvénytörő személyre kirótt büntetés vagy bírság tételének megállapításakor figyelembe kell venni az elkövető személyét és a törvénytörés elkövetésének körülményeit is.

Részlet Ukrajna büntető törvénykönyvéből

19. cikkely. Beszámíthatóság

1) Beszámíthatónak az a személy minősül, aki a bűncselekmény elkövetésének idején tisztában volt tetteivel (gondatlanságával), és képes volt cselekedeteinek az irányítására.

2) Nem vonható büntetőjogi felelősségre az a személy, aki a közösségre veszélyes cselekedetének elkövetése idején beszámíthatatlan állapotban volt, vagyis krónikus pszichikai betegsége, ideiglenes kóros elmeállapota, elmebaja vagy egyéb pszichiátriai betegsége miatt nem volt tisztában tetteivel (gondatlanságával), és nem volt képes cselekedeteinek az irányítására. Az ilyen személlyel szemben – bírósági döntés alapján – Ukrajna büntető törvénykönyve szerint egészségügyi kényszerintézkedés alkalmazható.

3) Nem büntethető az a személy, aki a tettet beszámítható állapotban követte el, de az ítélet kihirdetésének idején pszichés betegségben szenved, ami meggátolja a cselekményével összefüggő tények felismerésében és cselekedeteinek irányításában. Az ilyen személyt a bíróság kényszergyógykezelésre utalhatja, és a felépülése után ismét büntethetővé válik. (...)

22. cikkely. A büntetőjogi felelősségre vonhatóság kezdeti életkora

1. Büntetőjogi felelősségre azok a személyek vonhatók, akik a bűncselekmény elkövetésének időpontjáig betöltötték 16. életévüket.

2. A bűncselekményt elkövető 14 és 16 éves életkor közötti személyek csak szándékosan elkövetett gyilkosságért, állami vagy közéleti személyiség, rendvédelmi szerv tagja, közrend- és államhatár-védelmi civil szervezet tagja, katona, bíró, vagy igazságszolgáltatási tevékenysége kapcsán népi ülnök, esküdt-széki tag, jogsegély nyújtása vagy azzal összefüggő tevékenység kapcsán idegen állam képviselője élete ellen irányuló bűncselekményért, szándékosan okozott súlyos testi sértésért, szándékosan okozott közepesen súlyos testi sértésért, aknamunkáért, banditizmusért, terrorcselekményért, túszedzésért, nemi erőszakért, nemi vágy nem természetes módon történő erőszakos kielégítéséért, lopásért, rablásért, rablótámadásért, zsarolásért, vagyon szándékos megsemmisítéséért vagy károsításáért, közlekedési útvonalak, járművek károsításáért, gördülő vasúti állomány, légi, tengeri vagy folyami jármű eltérítéséért vagy elfoglalásáért, jármű törvénytelen eltulajdonításáért, garázdaságért vonhatók büntetőjogi felelősségre.

A legrégebbi büntetés a vérbosszú. Nem volt behatárolva, nem volt mindig egyértelműen megfogalmazva. A történelemben olyan eset is ismert, amikor kiirtottak egy teljes medvetörzset, mert egyikük embert ölt. Vérbosszú egyes ázsiai, afrikai országokban napjainkban is előfordul (noha ez ellentmond az országok hivatalos törvényeinek).

A vérbosszút az egyenlő bosszú – talio-elv, azaz a „szemet szemért, fogat fogért”- váltotta fel. A talio-elv szerint az elszenvedett sérülésért vagy kárért az elkövetőnek a lehető legegyenlőbb mértékű sérülést vagy kárt kell okozni. Az egyik afrikai törzs hagyománya szerint akkor kell bosszút állni, ha a bűnös eléri azt a kort, amelyben a szenvedő fél volt.

Az V. századi Írországban megjelent jogi normák gyűjteménye szerint az elkövetett bűncselekményért pénzbüntetés járt. Eszerint az értékmérő először egy rabszolganő volt, majd később három kecske. Érdekes, hogy ez a gyűjtemény a XVII. századig volt érvényben.

Az ősi Rusz legrégebbi törvénygyűjteménye, az *Orosz igazság* a bűncselekmények elkövetőit általában pénzbüntetéssel sújtotta. A büntetés összegét nagyban befolyásolta a bűncselekmény áldozatának társadalmi státusza. Például egy paraszt meggyilkolásáért 5 rubelt, egy iparos meggyilkolásáért pedig 12 rubelt kellett fizetni, a fejedelem gyerekéért, lovászáért vagy szakácsáért – 40 rubelt.

- *Szerintetek milyen körülményeket kell figyelembe venni a jogsértőre kirótt bírság kiszabása esetén? Elképzeléseiteket hasonlítsátok össze a 38. vázlattal.*

38. vázlat

Eltérő büntetésre szolgálnak rá azok, akik első alkalommal szegték meg a törvényt és a visszaeső bűnözők. Másféle büntetést érdemel a közlekedési szabályokat megsértő gépkocsivezető, aki a zebrán elütött néhány embert, akik közül többen meghaltak, és az, aki a megengedett sebességet túllépve elütött egy, az utcán tiltott helyen átkelő gyalogost, aki sérüléseket szenvedett.

A törvény felsorolja az enyhítő és súlyosbító körülményeket.

2. Az adminisztratív felelősségre vonás rendje

- *Idézzétek fel, melyek az adminisztratív jogsértések! Mondjatok példákat!*

Az adminisztratív jogsértések nagy számára és sokféleségére való tekintettel az ukrán jog azok vizsgálatával állami tisztségviselők és szervek széles körét ruházza fel.

- *Ismerkedjék meg Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyvének kivonatával, és határozzátok meg, milyen szervek és tisztségviselők jogosultak adminisztratív jogsértések vizsgálatára! Tapasztaltatok-e olyat, hogy az adminisztratív jogsértéssel kapcsolatos felelősségre vonásra vonatkozó döntést más szervek hozták?*

Részlet Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyvéből

213. cikkely. Az adminisztratív jogsértési ügyeket vizsgáló szervek (tisztségviselők)

Az adminisztratív jogsértési ügyeket a következő szervek (tisztségviselők) vizsgálják:

1) községi, nagyközségi és városi végrehajtó szervek mellett működő adminisztratív bizottságok;

2) községi, nagyközségi és városi végrehajtó bizottságok vagy azok jelen törvénykönyv által felhatalmazott tisztségviselői;

4) járási, nagyvárosok járásai, városi vagy városi-járási bíróságok (bírák) egyes, jelen törvénykönyv által meghatározott esetekben pedig a helyi adminisztratív, gazdasági és fellebbviteli bíróságok, felső szakszabóságok és Ukrajna Legfelsőbb Bírósága;

5) a nemzeti rendőrség szervei, az állami felügyelet szervei és egyéb, jelen törvény által felhatalmazott szervek (tisztségviselők).

Bizonyára észrevettétek, hogy a törvénykönyvben szerepel az „egyéb szervek (tisztségviselők)” kifejezés. Az adminisztratív jogsértési ügyeket a fiskális szolgálat szerveinek, az adóhatóságnak, vámszerveknek, állami tűzrendészeti felügyeletnek, hal- és erdővédelmi szerveknek kell vizsgálniuk. Az említett szervek mindegyike az ügyeket az ellenőrzése alá tartozó területen jogosult vizsgálni: a jegyellenőrök a jegy nélküli utazást, az adóellenőrök az adótörvények megsértését, a hal- és vadőrök az orvhalászok és orvvadászok ügyeit.

Tudnotok kell, hogy adminisztratív jogsértés elkövetése esetén jegyzőkönyvet vesznek fel. Az elkövetőnek jogában áll megismerkedni a jegyzőkönyv tartalmával, azzal kapcsolatban észrevételeket tehet, magyarázatot fűzhet hozzá, ügye elbírálásakor pedig joga van ügyvédi szolgáltatást igénybe venni.

3. Adminisztratív büntetés

Adminisztratív jogsértést követtek el. A felhatalmazott szerv megvizsgálta az ügyet. Itt az ideje a határozat meghozatalának. Ha a jogsértő személyt vétkesnek találták, adminisztratív büntetést (bírságot) szabnak ki rá.

- *Ti milyen büntetést szabnátok ki az adminisztratív jogsértések elkövetőire?*
- *Ismerkedjete meg Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyvének kivonatával, és hasonlítsátok össze az abban található felsorolást a javaslataitokkal!*

Részlet Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyvéből

24. cikkely. Az adminisztratív bírságok fajtái

Adminisztratív jogsértésekért a következő adminisztratív büntetések szabhatók ki:

- 1) figyelmeztetés;
- 2) pénzbírság; (...)
- 3) a jogsértés eszközének vagy a jogsértés közvetlen tárgyának térítéses lefoglalása;
- 4) a jogsértés eszközének vagy a jogsértés közvetlen tárgyának elkobzása; az adminisztratív jogsértés révén szerzett pénzüsszeg elkobzása;
- 5) az adott személy speciális jogainak (gépkocsivezetői, vádászati engedély) megvonása; eltiltás egyes beosztások betöltésétől és tevékenységek végzésétől;
- 5¹) közmunka;
- 6) javító-nevelő munka;
- 7) adminisztratív előállítás;
- 8) katonák őrizetbe vétele és büntetőzászlóaljba vezénylése.

Az ukrán törvények a fent említetteken kívül más adminisztratív büntetésfajtákat is megállapíthatnak.

Ukrajna törvényei lehetőséget nyújtanak a külföldi állampolgárok és hontalan személyek Ukrajna területéről történő adminisztratív kitoloncolására, ha azok tettükkel durván megsértették a közrendet.

Mint látjátok, a törvény az adminisztratív büntetések széles skáláját írja elő. A törvény a büntetések mértékét is meghatározza. Például az adminisztratív őrizet tartama 15 nap lehet, a katonai büntetőzászlóaljban 10 napig tartható a jogsértő. Ezeket a büntetéseket kizárólag bíróság szabhatja ki. A javító-nevelő munka mint adminisztratív büntetés tartama legfeljebb két hónap lehet. Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyve meghatározza, hogy egyes jogsértések esetében milyen büntetési tételek szabhatók ki. De a büntetést a konkrét esetben az ügyet vizsgáló szerv állapítja meg.

Adminisztratív felelősségre a 16. életévüket betöltött személyek vonhatók, de a fiatalok felelősségre vonásának különleges szabályai vannak. Például fiatalokkal szemben nem alkalmazható adminisztratív őrizetbe vétel. Ezenkívül a törvény

előírja, hogy fiatalok esetében befolyásolási módszerek is alkalmazhatók, amelyek nem adminisztratív büntetések, de hatással vannak a fiatalok jogsértőkre.

Igen gyakori eset, hogy az adminisztratív jogsértés az első lépés a komolyabb jogsértések – a bűncselekmények – elkövetése felé. Ezért egyetlen adminisztratív jogsértés sem maradhat büntetlenül.

Az adminisztratív jogsértést elkövető fiatalok esetében különféle, az adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyv által előírt speciális befolyásolási módszerek is alkalmazhatók. A többi között ez lehet nyilvános és egyéb módon történő bocsánatkérés a sértettől; figyelmeztetés; megrovás vagy szigorú megrovás; szülői vagy a szülőket helyettesítő személyek felügyelete alá történő helyezés, vagy a beleegyezésük esetén pedagógusi, munkahelyi kollektíva, vagy kérésére más személy felügyelete alá történő helyezés.

Az ukrán jog történetéből

Tacij Vaszil Jakovics (szül. 1940) – ukrán jogtudós, a Jaroszlav Mudrij nevet viselő Nemzeti Jogtudományi Egyetem rektora, az Ukrán Jogtudományi Akadémia elnöke. Az állam- és jogelmélet, valamint a büntetőjog kérdéseinek kutatója. Az UNTA tagja. Részt vett Ukrajna Alkotmányának és számos törvényének a kidolgozásában. A jogtudomány fejlesztéséért, sokéves gyümölcsöző tudományos munkájáért, pedagógiai és társadalmi tevékenységéért, az ukrán állam előtti érdemeiért a jogászok közül elsőként kapta meg (2004.08.19) az Ukrajna hőse címet.

4. Büntetőjogi felelősség és büntetőjogi büntetés

Szaúd-Arábiában a kisebb lopásért botozással büntetnek, a többszöri, nagyobb mértékű lopásért levágják az elkövető jobb kézfejét. A komolyabb bűncselekményekért (gyilkosság, kábítószer-kereskedelem) a bűnöst le is fejezhetik.

Íránban a „kiontott vérért” megszabott fizetség 20 ezer dollár. Ősi szokások alapján a gyilkos megúszhatja a büntetést, ha az áldozat családjának meghatározott pénzüsszeget fizet. Írán büntető törvénykönyve a következőképpen határozza meg a kárpótlás összegét: „100 teve, 200 tehén, 1000 birka, 200 selyemruha, 1000 arany- vagy ezüstpénz”. A kárpótlási eljárás megkönnyítése végett állapította meg az ország kormánya a pénzbeli kárpótlás értékét.

Izrael állam történetében egyetlen halálos ítéletet hoztak – Adolf Eichmann, a második világháborúban elkövetett népirtásban találtak bűnösnek. Mivel a törvények nem engedélyezik halálbüntetés végrehajtását az ország területén, ezért azt az izraeli felvégvizeken kívül horgonyzó hajón hajtották végre.

A bűncselekmény elkövetőjét büntetőjogi felelősségre kell vonni. A **személy bűnösségét és a rá kiszabható büntetőjogi büntetést**, az adminisztratív büntetésektől eltérően, **kizárólag bíróság állapíthatja meg**. Egyik állami szervnek sem áll jogában a büntetőjogi felelősség kérdésének vizsgálata!

Ha az elkövetett bűncselekményben a személyt bűnösnek ismerik el, a bíróság meghatározza a büntetési tételt (*lásd a 39. vázlatot*). A törvény különféle büntetésfajtákat helyez kilátásba. Ukrajna büntető törvénykönyve által megszabott legsúlyosabb büntetés az **életfogytig tartó szabadságvesztés**. Ez a büntetésfajta csak különösen súlyos bűncselekmények elkövetéséért szabható ki. A büntető törvénykönyv előírásai szerint ez a büntetésfajta nem alkalmazható olyan személyekkel szemben, akik a bűncselekmény elkövetésekor fiatalok vagy 65 évesnél idősebbek, továbbá olyan nőkkel szemben, akik a bűncselekmény elkövetése vagy az ítélet meghozatalakor terhesek voltak.

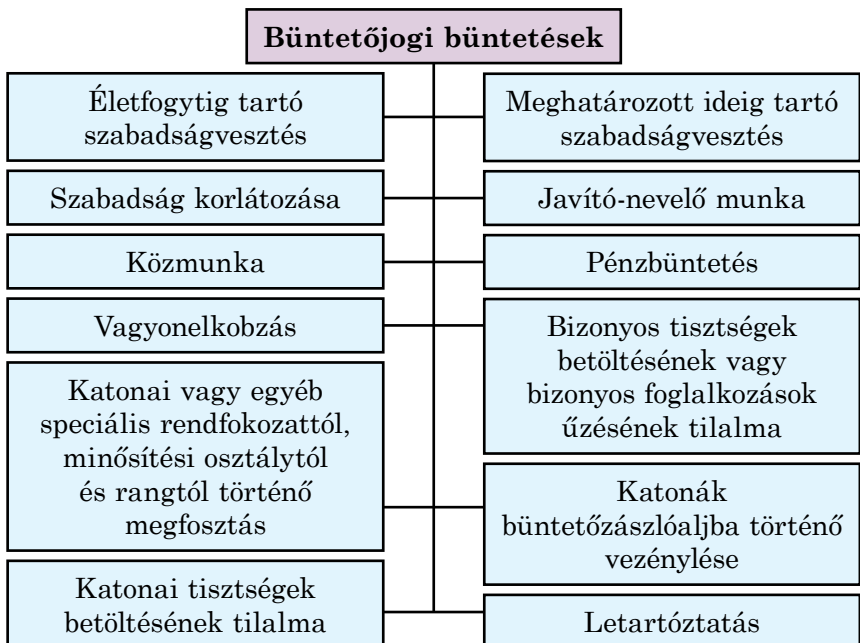
Az egyik legelterjedtebb büntetésfajta a **meghatározott időre szóló szabadságvesztés**. A szabadságvesztés 1-től 15 évig terjedhet. A bíróság sok esetben nem tartja célszerűnek a szabadságvesztést, ezért 1-től 5 évig terjedő **szabadságkorlátozást** alkalmaz. Ebben az esetben az elítélt személy nyitott típusú büntetés-végrehajtó intézményben, a társadalomtól nem elszigetelve tölti a büntetését állandó felügyelet alatt, és kötelező munkavégzés mellett. Alkalmazható büntetési forma a **javító-nevelő munka**, aminek a lényege az, hogy az elítéltnek az ítéletben meghatározott idejű kényszermunkát kell végeznie fizetése bíróság által meghatározott részének az állam javára történő befizetése mellett. A javító-nevelő munka időtartama 6 hónaptól 2 évig, a munkabér levonása 20%-ig terjedhet.

Amikor a személy a foglalkozási, szakmai tevékenységi körében követ el bűncselekményt (a pénztáros elsikkasztotta a rábízott pénzt, az intézmény vezetője, hivatali beosztását kihasználva, kenőpénzt fogadott el), vele szemben alkalmazható a **bizonyos tisztségek betöltésének** vagy **bizonyos foglalkozások üzésének tilalma** 1-től 5 évig terjedően.

A törvény olyan büntetésfajtát is előír, mint a **pénzbüntetés** vagy **vagyonekobzás**. A vagyonekobzás – az elítélt tulajdonában lévő vagyon bírósági határozattal történő térítésmentes elkobzása. A vagyonekobzás lehet teljes vagy részleges. A törvény megállapítja az elítélt és családja mindennapi életviteléhez szükséges vagyontárgyak listáját, amelyek semmilyen esetben sem kobozhatók el. Ukrajna büntető törvénykönyve olyan büntetési formát is előír, mint a **közmunka**, amely Ukrajnában viszonylag új büntetésfajának számít. Ennek lényege az, hogy az elítélt köteles a tanulás vagy munka melletti szabadidejében bizonyos mértékű, a helyi önkormányzat által kiszabott társadalmilag hasznos munkát ingyen elvégezni. A közmunkavégzés tartama 60 és 240 óra közötti lehet, és nem haladhatja meg a napi 4 órát.

A bíróság a szabálysértőt megfoszthatja **katonai** vagy **egyéb speciális rendfokozattól, minősítési osztálytól és rangjától** (az ilyen büntetéssel a katonákon kívül például rendőrök, bírák, ügyészek, állami alkalmazottak sújthatók).

39. vázlat

5. Fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásának sajátosságai

- *Vitassátok meg, hogy szerintetek a fiatalkorúak miért követnek el bűncselekményeket!*

A bűncselekményt elkövetett fiatalkorúakat is felelősségre vonják. Az állam bizonyos speciális feltételeket állapított meg a fiatalkorúak bűncselekmények elkövetéséért történő felelősségre vonásával kapcsolatban.

Az első sajátosság az, hogy a fiatalkorúakkal szemben a büntető törvénykönyvben megállapított büntetések nem mindegyike alkalmazható. Figyeljétek meg a *39. vázlatot!* Zöld színnel vannak jelölve rajta a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetési tételek. A lehetséges büntetések ideje a fiatalkorúak esetében csökkentett. Például a fiatalkorúakra kiszabható börtönbüntetés maximális tartama 10 év (kivéve a szándékos emberölést, amiért 15 év is kiszabható). A közmunkavégzés maximális időtartama 120 óra, ami naponta nem lehet több 2 óránál. Az őrizetbe vétel 15-től 45 napig tarthat, a javító-nevelő munka 2 hónaptól 1 évig. Az őrizetbe vétel, a közmunka és a javító-nevelő munka kizárólag a 16. életévüket betöltött személyek esetében alkalmazható.

Amint már tudjuk, az elkövetett bűncselekménytől függően 14 vagy 16 éves kortól alkalmazható a büntetőjogi felelősségre vonás. Egyesek közületek azt gondolhatják, hogy 14, sőt 16 éves korig a fiatalkorú elkövethet bármit, nincs oka az aggodalomra, mert nem büntethető. Az ilyen következtetés helytelen. Ha a bűncselekményt elkövető gyermek, azaz még nem érte el a büntetőjogi büntethetőség korhatárát, tettéért akkor is felelnie kell. **A 14. és 16. életévét be nem töltött fiatalkorúval szemben a bíróság nevelő jellegű kényszerintézkedéseket alkalmazhat, a többi között 3 évig terjedhetően speciális oktatási-javítóintézetbe utalhatja.** A javítóintézetbe történő beutalás esetén nincs szükség a szülők és a gyerek beleegyezésére. Tehát a törvény a társadalomra veszélyes bűncselek-

Az ukrán jog történetéből

Levickij Koszty (1859–1941) – ukrán jogász, közéleti és állami személyiség. Egy ideig az Ukrán Jogászok Szövetségének elnöke volt (*Lemberg*). 1918-tól a Nyugat-ukrajnai Népköztársaság kormányának, majd az emigrációs kormánynak (*Bécs*) az elnöke. Kutatási területe az állam- és jogtörténelem, valamint a polgári jog volt.

mény elkövetéséért a tettes számára életkorától függetlenül büntetést helyez kilátásba.

Ha a fiatalok első ízben követ el nem súlyos bűncselekményt, akkor feltételes vagy felfüggesztett büntetést szabhatnak rá. Ebben az esetben a kiszabott büntetés végrehajtását a bíróság által meghatározott időre felfüggesztik, és ezen időszakban az elkövető a belügyi szervek felügyelete alatt van. Ha eközben rászolgált a bizalomra és nem sérti meg a közrendet és a törvényt, a bíróság mentesíti a kiszabott büntetés letöltése alól. Ellenkező esetben a bíróság megszünteti a büntetés felfüggesztését, és az elkövetőt büntetésének letöltésére kötelezi.

Az életben gyakran találkozunk jogsértéssel.

Az adminisztratív felelősségre vonhatóság korhatára 16 év. Az adminisztratív jogsértést és a bűncselekményt az elkövetett vétség társadalmi veszélyességének a foka különbözteti meg. Az adminisztratív jogsértési ügyeket azok jellegétől függően különböző állami szervek vizsgálják. Adminisztratív jogsértés elkövetése esetén a jogsértőre adminisztratív büntetést rónak ki. Fiatalok esetében az adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyv által előírt speciális befolyásolási módszerek is alkalmazhatók.

A bűncselekményt elkövető személyt büntetőjogi felelősségre vonják. Az erről szóló döntést kizárólag bíróság hozhatja meg. Ukrajna büntető törvénykönyve többféle büntetőjogi büntetést állapít meg a pénzbüntetéstől az életfogytig tartó szabadságvesztésig terjedően. Legsúlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén a büntethetőségi korhatár 14, egyéb esetekben 16 év. A törvény bizonyos sajátosságokat állapít meg a fiatalok büntetőjogi felelősségre vonásával és büntetés letöltésével kapcsolatban.

Jegyezzétek meg: *adminisztratív jogsértés (vétség), bűncselekmény, adminisztratív büntetés, büntetőjogi büntetés.*

Nézzétek meg az interneten:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> — Ukrajna büntető törvénykönyve;

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> — Ukrajna adminisztratív jogsértésekről szóló törvénykönyve;

<http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> — bűncselekmények statisztikája az Ukrán Legfőbb Ügyészség honlapján.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Hány éves kortól vonható felelősségre az adminisztratív jogsértést elkövető személy?

2. Milyen szervek jogosultak az adminisztratív ügyek kivizsgálására?
3. Az adminisztratív büntetések milyen fajtáit ismeritek?
4. Melyek a fiatalok adminisztratív felelősségre vonásának sajátosságai?
5. Mondjátok el a véleményeteket arról, hogy miért veszélyesek az adminisztratív jogsértések és a bűncselekmények!
6. Milyen feltételek megléte szükséges a személy büntetőjogi felelősségre vonhatóságához?
7. Milyen büntetőjogi büntetéseket ismertek?
8. Milyen sajátosságai vannak a fiatalok büntetőjogi felelősségre vonásának?
9. Volt-e közöttük adminisztratív jogsértésnek, voltak-e ilyenek tanúi? Szerintetek milyen büntetést érdemelt (kapott) a jogsértő?
10. Hány éves kortól vonható a személy büntetőjogi felelősségre?
- 11*. Mondjátok el véleményeteket a különböző büntetések kiszabásának célszerűségéről, egyesek eltörléséről vagy újabbak bevezetéséről!
- 12*. Bizonyítsátok be, hogy Ukrajna büntető törvénykönyvének egyes normái humánusak a fiatalok büntethetőségét illetően!
- 13*. Szerintetek milyen okai lehetnek annak, hogy növekszik (vagy csökken) a fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma?
- 14*. Tegyetek javaslatokat a fiatalok által elkövetett bűncselekmények számának csökkentésére!
15. Hány éves kortól alkalmazható büntetőjogi büntetés? Szerintetek miért csökkentették egyes bűncselekmények esetében a felelősségre vonhatóság korhatárát?
- 16*. Tudtok-e megalapozott javaslatot tenni az egyes bűncselekmények esetében megállapított felelősségre vonhatósági korhatár növelésére vagy csökkentésére?
- 17*. Idézzétek fel, és mondjátok el a feltevéseiteket, hogy milyen jogsértéseket követtek el az ismert *Cipócska* mese hősei?
18. Hasonlítsátok össze a fiatalok esetében alkalmazható speciális befolyásoló módszereket a felnőttekre kiszabható adminisztratív büntetésekkel!

8. sz. gyakorlati foglalkozás

A fiatalok adminisztratív és büntetőjogi felelősségre vonhatóságának sajátosságai

(Ennek a tananyagnak a felhasználásáról a tanároktól kaptok útmutatást.)

- Elemeztétek az alábbi eseteket! Állapítsátok meg a jogsértés tényét, és az elkövető személyét, akire felelősségre vonás vár!

1. P. 17 éves, tizenegyedik osztályos tanuló elhatározta, hogy ellop egy gépkocsit. Miután kiszemelte a megfelelő autót, megfigyelte a tulajdonos napi mozgásrendjét. A vele egykorú, gyárban lakatosként dolgozó T. elkészítette P. kérésére egy speciális, gépkocsi csukott ajtajának a kinyitására alkalmas szerszámot. Mivel P. nem rendelkezett megfelelő gépkocsivezetői tapasztalattal, megkérte taxis ismerősét, hogy az ellopott gépkocsit hajtsa szüleinek nyaralójához. A bűncselekmény elkövetése sikeres volt, de a rendőrség hamarosan kézre kerítette az egész társaságot.
2. Fiatal fiúk csoportjának tagjai – a 16 éves Andrij, Jevhen, Dmitro, a 14 éves Viktor és a 12 éves Ruszlan, valamint Pavlo – minden nap az iskola udvarán jöttek össze, ahol alkoholt, majd idővel kábítószer is fogyasztottak. Egy alkalommal kábítószeres befolyásoltság alatt, kihasználva, hogy az iskola óra betegállományban van, kövekkel betörték az iskola és néhány közelben lévő üzlet ablakait, szétszórták az ott talált élelmiszereket, szétlocsolták a dobozos tejet és gyümölcsleveket. Amikor két járókelő kísérletet tett a megfélemezésükre, az idősebb fiúk rájuk támadtak, és megpróbálták földre teperni őket. Csak a rendőrfőnöknek sikerült megfékezni a rendbontókat.
3. K. születésnapjára néhány ismerős család volt hivatalos. Egy idő után a házigazda és a vendégek gyerekei külön szobába vonultak, ahol a házigazda fia megmutatta apja régi fegyverekből álló gyűjteményét. A vendégek megszemlélték a gyűjteményt, közben még a fegyverek elsütő szerkezetét is húzogatták. Az egyik 13 éves gyerek kezében lévő, hatástalanított tűnő puska hirtelen elsült. A lövedék a közelben álló 9 éves, szintén vendég kislányt találta el, aki a lövéstől súlyosan megsebesült. Csak az idejében megérkező orvosi segítség mentette meg az életét.
4. A *Gyerekvilág* elnevezésű üzletben jelzett a riasztórendszer. Egy rendőrfőnök hamarosan a helyszínre érkezett. A riasztás okozója két ötödikes gyerek volt, akik a zárás előtt elrejtőztek az üzletben. Miután mindenki távozott, a gyerekek összeszedtek néhány játékot, és el akartak menni. Ekkor jelzett a riasztórendszer.
5. Két – 14 és 16 éves – jegy nélküli utas megtagadta a bírság kifizetését. Amikor a kalauz felszólította őket, hogy hagyják el a trolibuszt, a két fiatal leszállt, de közben letaszították a járműről a jegyvizsgálót is. A megállóban nekiestek a kalauznak, elkezdték ütni-verní. A közelben lévő rendőr elfogta a garázdákat, akikről kiderült, hogy részegek.

Részlet Ukrajna büntető törvénykönyvéből

25. cikkely. A gondatlanság és fajtái

1. A gondatlanság lehet tudatos és hanyag.
2. Tudatos gondatlanság esetén az elkövető fel tudja mérni tette (vagy tétlensége) lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában.

3. Hanyag gondatlanság esetén az elkövető nem látja előre tette (vagy tétlensége) lehetséges következményeit, jóllehet elvárható lett volna tőle a körülmények felmérése.

26. cikkely. Bűnrészesség

Több alany tudatos részvételét szándékosan elkövetett bűncselekmény elkövetésében bűnrészességnek (társtettségnek) nevezzük.

27. cikkely. A bűnrészesség fajtái

1. Az elkövetővel (végrehajtóval) együtt a bűncselekmény társtettesei: a szervező, felbujtó és bűnsegéd.

2. Az elkövető az a személy, aki a büntett többi alanyával együtt vagy azok kihasználásával közvetlenül elkövette a büntető törvénykönyvben megállapított, a bűncselekmény lényegét jelentő cselekményt.

3. A bűncselekmény elkövetését szervező, annak végrehajtását irányító, a többiek tevékenységét tervező személy a szervező. A szervező hozza létre a bűnszervezetet, vagy irányítja, anyagiilag támogatja azt, vagy elősegíti a bűnszervezet által elkövetett bűncselekmények eltitkolását.

4. A felbujtó az a személy, aki bűncselekmény elkövetésébe felbéreléssel, zsarolással, megvesztegetéssel, megfélemlítéssel vagy egyéb módon szándékosan vonja be a többi személyt.

5. A bűnsegéd az a személy, aki tanácsadással, a bűncselekmény megvalósításához szükséges eszközök rendelkezésre bocsátásával, akadályok elhárításával segíti a többi tettest, és aki az elkövető személyének eltitkolásával, az elkövetéshez használt felszerelésnek vagy eszközöknek, a bűncselekmény nyomainak eltüntetésével, a bűncselekmény által szerzett tárgyak elrejtésével, annak ígéretével segíti elő a bűncselekmény körülményeinek titokban tartását.

6. Nem tekinthető a bűncselekmény résztvevőjének az a személy, aki nem ígéri meg előre az elkövető, a bűncselekmény elkövetéséhez használt felszerelés vagy szerszámok, a bűncselekmény nyomai és a bűncselekmény által szerzett tárgyak elrejtését vagy a bűncselekménnyel szerzett tárgyak megvétélét.

Önellenőrzés

1. Idézzétek fel, mit jelentenek a *tulajdon*, *fogyasztó*, *házasság*, *munkaszerződés*, *bűncselekmény*, *bűnrészesség* fogalmak!

4. rész A fiatalok mint a polgári, családi, munka-, ...

2. Hasonlítsátok össze a következőket:
 - örökbefogadás, gyámság és gondnokság, pártfogás
 - bűncselekmény és adminisztratív jogsértés!
3. Milyen esetekben tehet szert a fiatalok személy teljes polgári cselekvőképességre?
4. Hogyan tudjátok megvédeni saját polgári jogaitokat?
5. Milyen jogai vannak a fogyasztónak?
6. Milyen jogai és kötelességeik vannak a szülőknek és a gyermekeknek?
7. Milyen kedvezményekkel rendelkeznek a fiatalok munkavállalók?
8. Milyen összetevői vannak a bűncselekménynek (jogsértésnek)?
9. Milyen sajátosságai vannak a fiatalok büntetőjogi felelősségre vonásának?

A megadott változatok közül válasszátok ki az EGY helyes választ!

1. Határozzátok meg, melyik személy nem rendelkezik Ukrajna területén teljes polgári cselekvőképességgel:
 - A a 12 éves iskolás
 - B a gyermekét egyedül nevelő 17 éves lány
 - C pedagógiai főiskola 16 éves hallgatója
 - D az állampolgár, aki bírósági határozat alapján, pszichiátriai betegsége folytán nem képes felfogni tetteinek a jelentőségét és ellenőrizni azokat
 - E a 13 éves lengyel állampolgárságú Cs., aki állandó jelleggel Lembergben lakik, és egy helyi újságnál dolgozik
2. Határozzátok meg, milyen életkortól válik a személy teljesen polgári cselekvőképessé:
 - A születésétől fogva
 - B a középiskolai végzettség megszerzésétől
 - C a fiatalok személy házasságkötésének pillanatától
 - D a felsőoktatási intézménybe történő felvétel pillanatától
 - E 16 éves kortól
3. Határozzátok meg az ukrán törvények által megállapított házasságkötési korhatárt:
 - A férfiaknál 18 év, nőknél 17 év
 - B férfiaknál 17 év, nőknél 18 év
 - C férfiaknál 16 év, nőknél 17 év
 - D férfiaknál 17 év, nőknél 16 év
 - E férfiaknál és nőknél egyaránt 18 év
4. Határozzátok meg, hogy az alábbi esetek közül melyikben **NEM** jogosult a személy tartásdíjra:
 - A 25 éves rokkant lány az anyjától, aki megtagadta a segítséget a lányától
 - B 19 éves egyetemi hallgató a családjától 9 éve külön élő apjától
 - C 68 éves apa a felnőtt korú, dolgozó fiától

5. Határozzátok meg, hogy az alábbiak közül melyik esetben köthető házasság:
 - A ha a házasulandó felek egyikét a bíróság cselekvőképtelennek nyilvánította
 - B ha a házasulandó felek egyike már házas
 - C ha a házasulandó felek unokatestvérek
 - D ha a házasulandó felek rokkantak

6. Milyen a törvényben megállapított munkaidejük a szünetidő alatt dolgozó 16 és 18 év közötti fiatalkorúaknak:
 - A 2 óra
 - B 24 óra
 - C 36 óra
 - D 40 óra
 - E 42 óra

7. Határozzátok meg, hogy az alábbi iratok közül melyiket köteles benyújtani a 9. osztályt befejező 15 éves diák, aki első alkalommal áll munkába, futárként:
 - A munkakönyv
 - B a 9. osztály befejezéséről szóló bizonyítvány
 - C születési bizonyítvány
 - D iskolai jellemrajz
 - E az államnyelv ismeretét igazoló okirat

8. Határozzátok meg, milyen a fiatalkorúak számára minimálisan megállapított munkahelyi szabadság tartama:
 - A 20 naptári nap
 - B 24 naptári nap
 - C 30 naptári nap
 - D 31 naptári nap
 - E 48 naptári nap

9. Határozzátok meg, melyik esetben történt bűncselekmény:
 - A a 17 éves lakatos elfogadható ok nélkül elkésett a munkából, ami következtében a vállalatnak nagy vesztesége keletkezett
 - B a 15 éves fiatal robogójával túllépte a megengedett sebességet, és balesetet okozott, ami következtében egy ember meghalt
 - C a 16 éves lány a jelzőlámpa piros fényénél ment át az úttesten
 - D a 13 éves fiú szándékosan megrongálta a szomszéd értékes gépkocsiját

10. Határozzátok meg, melyik büntetés büntetőjogi:
 - A közmunka
 - B figyelmeztetés
 - C megrovás
 - D jogosítvány bevonása

5. rész

A JOG MINT HIVATÁS

24. §. A jogi szakmák világa

A tankönyv előző fejezeteiben gyakran szerepeltek különböző jogi szakmák képviselői. Mivel is foglalkoznak? Hogyan szerzhető jogi végzettség?

- *Idézzétek fel, milyen jogászai szakmákról volt szó az előző fejezetekben, milyen joggal kapcsolatos foglalkozásokról hallottatok korábban!*

1. A jogászi hivatás

A jogot az állam szervei alkotják, ezért nem csoda, hogy számos jogi szakma van kapcsolatban az állami szolgálattal.

Minden demokratikus országban a hatalom egyik ága a bíróság. A bíróságok működésével az ukrán alkotmány teljes fejezetei foglalkoznak: *Igazságszolgáltatás, Ukrajna Alkotmánybírósága*. Bármilyen bíróságban a bíráké a legfontosabb szerep, akik az állam nevében szolgáltatnak igazságot. A **bírói** szakma elengedhetetlen követelménye a felsőfokú jogi végzettség. A bírók vizsgálják a bűnügyeket, polgári, család-, munka- és földjogi vitákban döntenek. Ukrajna Alkotmánybírósága dönt Ukrajna Alkotmánya jogszabályainak kérdéseiben.

A bírónak elfogulatlannak kell lennie, döntéseiben kizárólag a törvények vezérlik. Határozatait Ukrajna törvényei nevében hozza meg, ezért döntéseivel nagyban befolyásolhatja Ukrajna tekintélyét. Az igazságszolgáltatás jelképe a kezében mérleget tartó,

Iustitia istennő, akinek be van kötve a szeme, hogy elfogulatlan legyen.

Fontos feladatokat látnak el a **közjegyzők** is. Ezek a tisztségviselők hitelesítik a fontos iratok másolatait, a végrendeleteket, meghatalmazásokat. A közjegyzőknek munkájukat felelősségteljesen, néha aprólékosan kell végezniük.

Attól, ahogyan a közjegyző ellátja a kötelességeit, sok ember boldogulása függhet. Okiratok hitelesítésénél meg kell vizsgálnia azok törvényességét, ki kell derítenie, hogy az okiratokat aláíró személy valóban tisztában van-e a következményekkel, fel kell világosítania az ügyfeleit a dokumentumok tartalmáról. Ha kételyei támadnak az okmányok törvényessége, esetleg az aláíró személyének valódi kiléte felől, megtagadhatja az okirat hitelesítését.

Sok jogász dolgozik állami adminisztrációkban, adóhivatalokban és egyéb állami szervezetekben.

Jogászok nem csak állami intézményekben dolgoznak. A legismertebb jogász szakma az **ügyvédé**. Ukrajnában létrehozták az ügyvédi kamara intézményét.

Ügyvédi kamara – önkéntes tevékenységen alapuló nem állami szakmai egyesület, amely védi az emberek, szervezetek törvényes jogait és érdekeit, jogsegélyt nyújt nekik.

Az emberek az ügyvédi kamarához fordulnak, amikor segítségre van szükségük szerződés, kérvény és egyéb jogi okirat megfogalmazásában. Az ügyvédi kamarának fontos feladata a büntényekkel meggyanúsított személyek védelme a nyomozási szakaszban és a bírósági eljárás idején.

Sok jogász dolgozik különféle vállalatoknál, szervezetekben. Működése közben minden szervezet kapcsolatba kerül jogi normatívákkal. Ilyen kapcsolat például a szerződéskötés másik vállalattal, saját dolgozókkal. Gyakran merülnek fel vitás kérdések, amelyekben jogász képviseli a vállalat érdekeit. Az ilyen alkalmazottakat jogi tanácsadóknak – **jogtanácsosoknak** – nevezik. Ez a munka nagyon sajátos, hiszen a jogásznak nem csak a törvények tökéletes ismeretére van szüksége, hanem az üzleti életben is jártosnak kell lennie, tisztában kell lennie vállalatának, munkaadó szervezetének profiljával.

2. Rendvédelmi szervek Ukrajnában

Bizonyára közületek egyesek már voltak jogsértés szemtanúi. Például a fiatal alkoholos befolyásoltság hatása alatt verekedést kezdeményezett az utcán. Ismerősödet szerinted jogtalanul bocsá-

**Az ukrán jog
történetéből**

Koreckij Volodimir Mihajlovics (1890–1984) – neves ukrán jogász, a jogtudományok doktora, az Ukrán SZSZK Tudományos Akadémiájának tagja. Kutatási területe a nemzetközi jog volt.

tották el a munkahelyéről. Megsértették a képviselők választási törvényét. A felsorolt esetekben kizárólag a ti fellépésetek nem mindig elegendő. Szükség van az államnak és szerveinek a közbenjárására is. Sajnos sok ilyen esettel találkozhatunk. Tehát léteznek olyan speciális szervek, amelyek felügyelik a törvény betartását, és szükség esetén segítenek az állampolgároknak. A legfontosabb belső állami funkciók egyike – a törvényes-

ség és a közrend biztosítása, az állampolgárok és szervezetek törvényes jogainak és szabadságjogainak a védelme. **A közrend, a társadalmi viszonyok, a jogi normák betartásának ellenőrzése céljából speciális rendvédelmi szerveket hoznak létre. Ilyen az ügyészség, belügyi szervek, nemzetbiztonsági szolgálat, igazságügyi szervek.** A rendvédelmi szervek működését Ukrajna Alkotmánya és törvényei szabályozzák, és tiszteletben kell tartaniuk az állampolgárok jogait. A különféle feladatok végrehajtása az említett szervek munkájának, valamint az állampolgárokkal, társadalmi szervezetekkel, munkahelyi kollektívákkal történő összehangolásával történik. Ezzel együtt a rendvédelmi szerveknek meg kell őrizniük függetlenségüket a politikai befolyással szemben, dolgozói nem lehetnek politikai pártok tagjai.

Az összes rendvédelmi szerv közül számotokra a legismertebb Ukrajna nemzeti rendőrsége. Minden nap látjátok a tagjait az utcákon járőrözni, sokatoknak volt alkalma beszélni a körzeti megbízottal. A rendőrség működését **Ukrajna nemzeti rendőrségről szóló törvénye** szabályozza.

Adatbázis létrehozása céljából bűnözőket először 1843-ban Brüsszelben (Belgium) fényképeztek le.

Az első sikeres hullaaazonosítás, amelynek eredményeként felderítették a gyilkosságot, 1889-ben volt Lyonban (Franciaország).

Bűnözőt azonosított ujjlenyomata alapján először Argentínában fogtak el 1896-ban.

A történelem első kiadatása – gyanúsított vagy elkövető kiadása másik államnak, hogy ott felelősségre vonhassák – i. e. 1290-ben volt, II. Ramszesz fáraó és a hettita uralkodó közötti megállapodás eredményeként.

A rendőrség fő feladata – a közbiztonság és a közrend biztosítása, az emberek jogainak és szabadságjogainak, a társadalom és állam érdekeinek védelme, a bűnözés visszaszorítása.

A rendőrség végzi a bírósági szakot megelőző nyomozást, munkatársai forgalmat irányítanak, ellenőrzik a közlekedési szabályok betartását, a fegyverek, lőszer, robbanóanyagok tárolásának és felhasználásának szabályait.

A rendőrség alkalmazottai különböző jogokkal vannak felruházva. Jogukban áll követelni a jogsértés megszüntetését (ennek a követelésnek kötelező azonnal eleget tenni), őrizetbe venni a jogsértést elkövetőket vagy bűncselekmény elkövetésének gyanúsítottjait személyazonosságuk megállapítása céljából. A rendőrnek joga van személyek testfelületi átvizsgálására, kötelessége végrehajtása közben lakásba vagy egyéb helyiségbe (a törvény által megállapított esetekben) bemenni, fegyvert viselni és szükség esetén használni.

A fegyver használata abban az esetben megengedett, ha az emberek vagy a rendőr életét, testi épségét veszély fenyegeti, a védelem alatt álló objektumok támadással szembeni védelme során, a szökéssel próbáló elkövetők elfogása esetén. A körülményektől függően a rendőr köteles figyelmeztetni a fegyverhasználat lehetőségére. A fegyver használata engedélyezett a veszélyt okozó gépjármű megállítására, támadó állatok ártalmatlanítása érdekében. Ezenkívül a rendőröknek lehetőségük van egyéb speciális eszközök – bilincs, gumibot, gázspray, gázgránát, gáztartalmú lövedék, víz-

Az ukrán jog történetéből

Nedbajlo Petro Omeljjanovics (1907–1974) – ukrán jogtudós, a jogtudományok doktora, az Ukrán SZSZK Tudományos Akadémiájának levelező tagja.

ágyú, valamint szolgálati kutyák és lovak – használatára. A speciális eszközök használatának szükségességét a rendőr felettese, a fegyverhasználatát pedig az ügyészség minden egyes esetben alaposan leellenőrzi. Törvénysértés esetén, a következményektől függetlenül, a rendőrt fegyelmi, sőt büntetőjogi felelősségre vonhatják.

A rendőrség soraiba középiskolai végzettséggel rendelkező, újratanuló, megfelelő egészségi állapotú, magas fokú szakmai és erkölcsi értékrenddel rendelkező, 18. életévüket betöltött fiatalok jelentkezhetnek önkéntes alapon.

A rendvédelmi szervekhez tartozik még **Ukrajna Biztonsági Szolgálata (SZBU)** – speciális rendeltetésű, Ukrajna állam- és nemzetbiztonságát szavatoló állami rendvédelmi szerv. Működését az Ukrajna Biztonsági Szolgálatáról szóló törvény szabályozza. A szolgálat az állam érdekében felderítést és kémelhárítást végez, biztosítja Ukrajna államtitkainak védelmét, részt vesz a korrupció és a szervezett bűnözés elleni harcban. Az SZBU rendelkezik olyan speciálisan képzett kommandós alakulatokkal, amelyeket a terrorizmus elleni harcban, túszzabadítás, légi kalózkodás semlegesítése céljából vetnek be.

Az állam rendvédelmi rendszerében különleges helyet foglalnak el az **ügyészségi szervek**. Az ügyészség feladatait Ukrajna Alkotmánya határozza meg. Az ügyészség képviselői **közvádlokként törekednek az elkövetők bűneinek bizonyítására a bíróságon**. Az ügyészség felügyeli a törvények betartását a rendvédelmi szervek által a bírósági határozatok végrehajtása során. Az alkotmány rendelkezései alapján az ügyészség munkatársai képviselhetik az állam érdekeit a bíróságon. Az ügyészség fontos feladata ezenkívül a többi rendvédelmi szerv munkájának ellenőrzése. A többi között az ügyészség ellenőrzi a rendvédelmi szervek fegyverhasználatának törvényességét.

Szintén a rendvédelmi szervekhez tartozik a **határőrség** és a **vámhatóság**. Ezek tartják fenn a rendet az államhatárokon: el-

lenőrzik az állampolgárok határátlépését, biztosítják a vámilleték befizetését az Ukrajnába behozott vagy onnan kiszállított áruk esetében. Ha már utaztatok külföldre, láthattatok: a határőr és a vámos volt az, akikkel az államhatár vonala előtt utolsóként találkoztatok. Az Állami Fiskális Szolgálat munkatársai biztosítják az állampolgárok, intézmények és szervezetek adóztatásáról szóló törvény végrehajtását.

A rendvédelmi szervek keretén belül a jogászok különféle feladatokat látnak el. A **nyomozók** végzik a bűnügyek bírósági előkészítését, összegyűjtik a bűncselekményekkel kapcsolatos bizonyítékokat, felderítik az elkövető személyét. Fontos szerepük van az **operatív (műveleti) munkatársaknak**: ők azok, akik felkutatják és elfogják az elkövetőket. Ezeknek a jogászoknak a munkája szinte észrevehetetlen, mivel munkájukról és eredményeikről nem beszélhetnek nyilvánosan, de tevékenységüknek a jelentősége annál nagyobb. Valamennyiük munkájának közös sikere a záloga annak, hogy biztonságban élhessünk.

3. Hol szerezhető jogi képesítés

Hogy valamelyik jogászszakmában dolgozhassunk, megfelelő végzettség megszerzésére van szükségünk. A jogtudományi ismeretek elsajátításában az első lépéseket a jogtudomány alapjai tanórákon tettétek meg. Egyesek közületek a felső tagozatos osztályokban is folytatják a tantárgy tanulását.

De valódi profi ügyvédek csak felsőfokú végzettség megszerzésével lehettek. Napjainkban Ukrajnában számos olyan felsőoktatási intézmény található, ahol jogászokat képeznek.

Íme néhány a legismertebbek és legtekintélyesebbek közül:

Jaroslav Mudrij Harkovi Nemzeti Jogtudományi Egyetem; Tarasz Sevcsenko Kijevi Nemzeti Egyetem jogi kara; Odesszai Jogi Akadémia Nemzeti Egyetem; Ivan Franko Lembergi Nemzeti Egyetem; Ukrajna Biztonsági Szolgálatának Nemzeti Akadémiája, Kijev; Belügyi Nemzeti Akadémia, Kijev; Harkivi Belügyi Nemzeti Egyetem; Állami Fiskális Szolgálat Egyeteme, Irpiny, Kijev megye.

Tarasz Sevcsenko Kijevi Nemzeti Egyetem jogi kara

Jaroslavl Mudrij Harkivi
Nemzeti Jogtudományi
Egyetem

Ha rendőrként szeretnétek dolgozni, akkor a Belügyminisztérium, az Ukrán Biztonsági Szolgálat oktatási intézményeit kell választanotok.

A jogi szakirányú felsőoktatási intézmény befejezése és a megfelelő felsőfokú végzettség megszerzése után elkezdhetitek utatokat a szakma csúcsai felé.

Nézzétek meg az interneten:

<https://www.npu.gov.ua/ru/> – az ukrán nemzeti rendőrség honlapja;

<http://www.gp.gov.ua/ua/dskon.html> – az Ukrán Legfőbb Ügyészség honlapja;

<https://ssu.gov.ua/ua/> – az Ukrán Biztonsági Szolgálat honlapja.

Jegyezzétek meg: bíróság, nemzeti rendőrség, Ukrajna Biztonsági Szolgálat, ügyészség.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen rendvédelmi szerveket ismertek?
2. Milyen funkciókat lát el Ukrajna nemzeti rendőrsége?
3. Milyen feladatokat hajt végre Ukrajna Legfőbb Ügyészsége?
4. Mondjátok el véleményeteket azzal kapcsolatban, hogy az Ukrán Biztonsági Szolgálatot *speciális szolgálatnak* nevezik!
5. Hasonlítsátok össze az állatok ismert rendvédelmi szerveket (feladataik, felépítésük, kinevezési vagy választási rendjük, a rendvédelmi tevékenységben történő részvételük szerint)! A feleletekhez a könyvön kívül használjátok kiegészítő forrásanyagot (könyveket, médiát)!
6. Tapasztalataitok, szüleitekkel vagy más felnőttekkel folytatott beszélgetések, a médiában található közlemények alapján elemezzétek, hogyan változik napjainkban a különböző rendvédelmi szervek szerepe!
7. Keressetek a médiában a rendvédelmi szervek tevékenységét bemutató híreket!
8. Ukrajna nemzeti rendőrségről szóló törvénye kivonatának felhasználásával játsszátok el, hogyan beszélgetnétek a rendvédelmi szervek dolgozóival!
 1. Szüleitek kérésére a nagymamátokhoz mentek. Az utcán, a vasútállomás (buszállomás) közelében megállít benneteket egy rendőr, és felszólít, hogy mutassátok meg a személyi irataitokat, és engedjétek meg, hogy átvizsgálja a nálatok lévő csomagot.
 2. Este bekopogtatott hozzátok a rendőrség munkatársa, aki körzeti megbízottként mutatkozott be, és be szeretett volna menni a lakásba, hogy szétnézzen.

3. Szüleitekkel gépkocsival kirándulásra indultok. A városon kívül megállít benneteket egy rendőr, elkéri a jármű okmányait és a vezető jogosítványát, továbbá kinyitítja a csomagtartót, és közli, hogy szeretné átvizsgálni a gépkocsit.
4. Iskolába mentek. A megszokott útvonalon egy rendőr megállít, és az utca távolabb lévő szakaszán folyamatban lévő rendőri intézkedésre hivatkozva megkér benneteket, hogy utatokat a szomszédos utcán folytassátok. De ha így járnátok el, akkor elkésnétek az iskolából, ezért kéritek, hogy engedjen tovább benneteket.

Részlet Ukrajna nemzeti rendőrségről szóló törvényéből

17. cikkely. Rendőr

1. A rendőr Ukrajna állampolgára, aki letette a rendőri esküt, különböző beosztásokban teljesít szolgálatot, és speciális rendőri rendfokozata van.

2. A rendőrnek szolgálati igazolványa és speciális jelvénye van. A szolgálati igazolványok és jelvények mintáját és kiadási rendjét Ukrajna belügyminisztere határozza meg.

18. cikkely. A rendőr fő kötelességei

2. (...) Ha rendőrhöz beosztásától, tartózkodási helyétől és időtől függetlenül Ukrajna egész területén bármilyen személy fordul az életét és a közbiztonságot fenyegető eseményről szóló kérvénnyel vagy bejelentéssel vagy ilyen események közvetlen észlelése esetén, akkor köteles minden tőle telhetőt megtenni az emberek megmentése, a segítségre szorulóknak megsegítése érdekében, és erről értesíti a legközelebbi rendőrségi szervet.

3. Ha rendőr fordul személyhez vagy személy a rendőrhöz, a rendőr köteles megnevezni vezetéknevét, beosztását, speciális rendfokozatát és kérésre bemutatni szolgálati igazolványát, valamint a kezéből ki nem adva lehetőséget biztosítani az abban lévő adatokkal történő megismerésére...

29. cikkely. A rendőri intézkedést érintő követelmények

1. A rendőri intézkedés – az emberek egyes jogait és szabadságjogait korlátozó, megelőző vagy kényszerítő jellegű cselekvés vagy cselekvések összessége, amelyet a rendőr a törvény által a rendőrségre ruházott kötelességek teljesítése érdekében fogantat.

2. A rendőri intézkedés kizárólag a rendőrségi hatáskör teljesítése érdekében fogantatosítható. Az alkalmazott rendőri intézkedésnek törvényesnek, szükségesnek, arányosnak és hatékonynak kell lennie. (...)

31. cikkely. Megelőző rendőri intézkedések

1. A rendőrség a következő megelőző intézkedést fogantatosíthatja:

- 1) személy iratainak ellenőrzése;
- 2) személy kikérdezése;

- 3) felszíni ellenőrzés és vizsgálat;
- 4) közlekedési eszközök megállítása;
- 5) felszólítás a hely elhagyására és meghatározott területhez történő hozzáférés korlátozása;
- 6) személyek, közlekedési eszközök mozgásának vagy tárgyak birtoklásának korlátozása;
- 7) személyek lakásába vagy más ingatlanjába történő behatolás; (...)
- 11) rendőri gondoskodás.

2. Megelőző rendőrségi intézkedések foganatosítása esetén a rendőr köteles közölni az intézkedés által érintett személlyel az intézkedés okát, és ismertetni a személlyel az intézkedések alapjául szolgáló normatív jogszabályokat.

32. cikkely. Személyes iratok ellenőrzése

1. A rendőrnek jogában áll ellenőrzés céljából követelni a személy azonosságát, és/vagy a személy megfelelő jogait igazoló okmányok bemutatását az alábbi esetekben:

- 1) ha a személy külső ismertetőjegyei hasonlítanak a körözés alatt álló vagy eltűntnek nyilvánított személy külső ismertetőjegyeire;
- 2) ha alapos gyanú van rá, hogy a személy bűncselekményt követett el, vagy annak végrehajtására készül;
- 3) ha a személy speciálisan zárt területen, létesítményben vagy rendőri őrizet alatt álló területen tartózkodik;
- 4) ha a személy fegyverrel, lőszerral, kábítószerekkel és egyéb tiltott vagy korlátozott forgalmú tárgyakkal rendelkezik, vagy ha az ilyen tárgyak tárolásához, használatához, szállításához engedély szükséges, amennyiben ez a jogosultság másképpen nem állapítható meg;
- 5) ha a személy jogsértés elkövetése, közlekedési baleset vagy más rendkívüli esemény helyszínén tartózkodik;
- 6) ha a személy vagy jármű külső ismertetőjegyei, vagy a személy cselekedetei alapján gyanú merül fel, hogy a személynek köze lehet jogsértéshez, a jármű pedig bűncselekmény tárgya vagy eszköze lehetett. (...)

34. cikkely. Felszíni vizsgálat

1. A felszíni vizsgálat mint megelőző rendőri intézkedés a személy vizuális vizsgálatából, ruhájának kézzel vagy speciális eszközzel, műszerrel történő letapogatásából, a tárgyak és jármű vizuális vizsgálatából áll.

2. Felszíni vizsgálat érdekében a rendőr a személyeket megállíthatja és/vagy átvizsgálhatja, ha elegendő gyanú van rá, hogy náluk olyan tárgy található, amelynek forgalmazása tiltott vagy korlátozott, vagy veszélyt jelenthet az adott személyek vagy mások életére és egészségére.

3. A felszíni vizsgálatot a rendőr a megfelelő törvénycikkely előírásai alapján folytatja le. Halaszthatatlan esetekben a felszíni vizsgálatot bármelyik rendőr kizárólag speciális műszer vagy eszköz segítségével végezheti.

4. A rendőr abban az esetben végezheti tárgyak vagy jármű felszíni vizsgálatát, ha:

1) elegendő bizonyíték van rá, hogy a járműben bűncselekmény elkövetője vagy szabadságában törvénytelenül korlátozott személy tartózkodik;

2) elegendő bizonyíték van rá, hogy a járműben olyan tárgy található, amelynek forgalmazása tiltott, vagy korlátozott, illetve amelyik veszélyt jelent annak a személynek, vagy másoknak az életére és egészségére;

3) elegendő bizonyíték van rá, hogy a tárgy vagy a jármű bűncselekmény eszköze és/vagy azon a helyen található, ahol bűncselekményt követhetnek el, és ennek a megelőzése céljából kell lefolytatni a jármű felszíni ellenőrzését.

5. A tárgy vagy jármű felszíni ellenőrzése a tárgy és/vagy jármű vizuális vizsgálatából, vagy a belső- és csomagtér vizuális szemrevételezéséből áll. A felszíni ellenőrzés érdekében a rendőr követelheti az utastér és/vagy csomagtartó ajtajának kinyitását.

6. Tárgyak vagy jármű felszíni vizsgálata esetén a személy köteles önként bemutatni a rendőrnek személyes tárgyait vagy a jármű tartalmát. (...)

38. cikkely. Személy lakásába vagy egyéb ingatlanába történő behatolás

1. A rendőr megalapozott bírósági határozat nélkül a személy lakásába vagy egyéb ingatlanába a következő esetekben hatolhat be:

1) életmentés és értékes tulajdon megmentése céljából rendkívüli helyzetek esetén;

2) bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyek közvetlen üldözése során;

3) a lakásban vagy egyéb ingatlanban tartózkodó személyek élete ellen irányuló bűncselekmény megszüntetése végett.

2. A rendőr lakásba vagy egyéb ingatlanba történő behatolása közben nem korlátozhatja a személy saját ingatlanának használati jogait.

3. Az említett rendőri intézkedések végrehajtása esetén jegyzőkönyvet vesznek fel. (...)

41. cikkely. Rendőri gondoskodás

1. Rendőri gondoskodás a következő esetekben érvényesíthető:

1) felügyelet nélkül maradt 16 év alatti fiatakorú személyek esetén;

2) pszichiátriai vagy speciális egészségügyi intézményből szökött, az adott intézménybe bírósági határozat alapján beutalt személy esetében;

3) olyan, elmezavar jeleit mutató személy esetében, aki valós veszélyt jelent a környező emberek vagy saját maga számára;

4) közterületen tartózkodó olyan személy esetében, aki részvétele következtében képtelen önállóan közlekedni vagy valós veszélyt jelent a környező emberekre vagy saját magára.

A rendőri gondoskodás következményei:

1) a jelen cikkely első részének 1. pontjában említett személyekkel kapcsolatban: a személy átadása a szülőknek vagy örökbefogadóknak, gyámnak, gondnoknak, gyámhivatalnak;

2) a jelen cikkely első részének 2., 3. pontjában említett személyekkel kapcsolatban: a megfelelő intézménybe szállítás;

3) a jelen cikkely első részének 4. pontjában említett személyekkel kapcsolatban: speciális egészségügyi intézménybe vagy a beteg otthonába történő szállítás.

2. A rendőr a személy számára érthető módon köteles közölni a vele szemben foganatosított rendőri intézkedés okát, és közölni a személy jogát orvosi ellátásra, információra, a rendőri intézkedés elleni panasz módját, egyéb személyek értesítésének lehetőségét a személy tartózkodási helyéről.

A jogok ismertetése elmaradhat, ha a rendőrnek alapos oka van azt feltételezni, hogy a személy képtelen felfogni cselekedetének jelentőségét, és irányítani azt.

6. A rendőr köteles lehetőséget adni a személynek arra, hogy közeli hozzátartozóit, családtagjait értesítse a tartózkodási helyéről.

A rendőr köteles azonnal értesíteni a fiatalkorú szüleit vagy örökbefogadóit, gyámját, gondnokát, a gyámhivatalt a fiatalkorú tartózkodási helyéről.

42. cikkely. Rendőri kényszerintézkedések

1. A rendőrség a jelen törvény által biztosított felhatalmazás érvényesítése során a következő kényszerintézkedéseket foganatosíthatja:

1) fizika ráhatás (erő);

2) speciális eszközök használata;

3) fegyver használata.

2. Fizikai ráhatás a jogsértők jogellenes tevékenységének megfékezésére irányuló fizikai erő vagy speciális fogások alkalmazása.

3. A rendőri kényszerintézkedések speciális eszközei – az emberek védelmére szolgáló, speciálisan előállított, szerkezeti-leg erre a célra kialakított és technikailag alkalmas, az embereknek a különböző támadásra szolgáló tárgyakkal (többek között fegyverrel) szembeni védelmét biztosító, személyek megsebesítésére, megalázására és szabadságuk (pszichológiai vagy fizikai) korlátozására irányuló cselekedetek kivédésére szolgáló eszközök, készülékek és tárgyak, valamint szolgálati állatok, amelyeknek az alkalmazása a felhasználási szabályok pontos betartása mellett megengedett.

9. A büntetőeljárás törvénykönyv kivonatának felhasználásával játszatok el egy bírósági tárgyalást az alábbi esetek egyikében.
1. R. állampolgár 2016. október 25-én 20.00 óra körül hazafelé tartott. Az útkereszteződésben hozzálépett két fiatalember (mint később kiderült, a 22 éves P. és a 15 éves K.), és szó nélkül ütni kezdtek, miközben el akarták venni a mobiltelefonját, pénztárcáját és egyéb személyes tárgyait. Miután R. a földre esett, megrugdosták, majd átkutatták a zsebeit, és az értékeivel elfutottak. Egy szemtanú, aki az esetet az ablakból látta, kihívta a mentőket és a rendőrséget, amelynek a munkatársai hamarosan elfogták a két elkövetőt. A bíróságit megelőző nyomozati szakban összegyűjtött bizonyítékokat átadták a bíróságnak.
 2. Késői téli estén B. és T. a szomszéd falu mozijából tartottak hazafelé. A falutól 3 km-re találkoztak az ittas állapotban lévő Sz.-el. Elhatározták, hogy kirabolják az ittas férfit. Miután rátámadtak, kitépték a kezéből a táskáját, majd az ellenállását leküzdve elvették a ruháját és a cipőjét, és elfutottak a helyszínről. A következő napon Sz-t holtan találták, halálának okaként kihűlést állapítottak meg. A nyomozás során összegyűjtött anyagot a rendőrök átadták a bíróságnak.
Határozzátok meg a tárgyalás résztvevőit (az elnöklő bírót, az ülés titkárát, az államügyészt, védőügyvédet, gyanúsítottat, áldozatot, tanúkat). A tárgyalás lefolytatási rendjének meghatározására használjátok fel a törvénykönyv kivonatát!

Részlet Ukrajna büntető törvénykönyvéből

Bírósági tárgyalás lefolytatása

342. cikkely. A tárgyalás megnyitása

1. A bírósági tárgyalás kezdeteként kijelölt időpontban az elnöklő bíró megnyitja az ülést, és kihirdeti az adott bűncselekmény tárgyalását. (...)

344. cikkely. A bírói testület bemutatása és a visszavonás jogának ismertetése

1. (...) az elnöklő bíró kihirdeti a bírói testület összetételét, a tartalék bíró nevét, ha van ilyen, az ügyész, sértett, polgári felperes, vádlott, védőügyvéd, polgári alperes, képviselők és törvényes képviselők, tolmács, szakértő, szakember, a tárgyalás titkára nevét (...).

346. cikkely. Tanúk jelenlétének tilalma a bírósági tárgyalás helyiségében

1. A bírósági tárgyalás kezdete előtt az elnöklő bíró felszólítja a tanúkat a tárgyalóterem elhagyására. (...)

347. cikkely. A bírósági tárgyalás kezdete

2. A bírósági tárgyalás az ügyész felszólalásával kezdődik, aki felolvassa a vádirat rövidített formáját, ha a tárgyalás résztvevői nem igénylik a vádirat teljes felolvasását.

348. cikkely. A vádirat tartalmának elmagyarázása a vádlottnak

1. A vád ismertetése után az elnöklő bíró megállapítja a vádlott személyazonosságát, tisztázza annak teljes nevét, születési helyét és dátumát, lakóhelyét, foglalkozását és családi állapotát, ismerteti vele a vádirat lényegét, és megkérdezi, hogy tisztában van-e a vádakkal, bűnösnek érzi-e magát és akar-e vallomást tenni.

Ha több gyanúsított van, a bíró mindegyikük esetében megismétli az említett kérdéseket.

349. cikkely. A vizsgálandó bizonyítékok mennyiségének meghatározása, a vizsgálat módja

1. (...) az elnöklő bíró tisztázza az ülés résztvevőinek véleményét arról, milyen bizonyítékokat kell megvizsgálni, és milyen módon.

Elsősorban a vád, majd a védelem bizonyítékait vizsgálják meg. (...)

4. A vádlott kihallgatását minden esetben elvégzik, ha az nem tagadja meg a vallomástételt (...).

351. cikkely. A vádlott meghallgatása

1. Az elnöklő bíró felszólít a bűncselekmény bizonyítékainak a bemutatására, majd elsőként az ügyész, utána a védő hallgatja meg a vádlottat. Ezt követően a vádlottnak az áldozat, a többi vádlott, a polgári felperes, polgári alperes, a jogi személy képviselője (ha ilyen ellen folyik az eljárás), valamint az elnöklő és a jelen lévő bírók tehetnek fel kérdéseket. Ezenkívül az elnöklő bírónak a vallomás pontosítása és kiegészítése céljából, a meghallgatás teljes ideje alatt joga van kérdéseket feltenni.

352. cikkely. Tanúk meghallgatása

1. A tanú meghallgatása előtt az elnöklő bíró pontosítja a tanú személyazonosságát, és tisztázza a vádlottal és az áldozattal fennálló kapcsolatát. Ezenkívül megkérdezi a tanútól, hogy tisztában van-e a tanúk jogaival és kötelességeivel, szükség esetén ismerteti azokat, valamint megkérdezi, hogy a tanú nem szeretné-e megtagadni a tanúskodást a jelen törvénykönyv által megállapított okok miatt, majd figyelmezteti a tanúskodás megtagadásának és a szándékosan tett hamis tanúvallomásnak a következményeire.

2. Ha nincs akadály a tanú kihallgatásának, az elnöklő bíró a következő eskü elmondására szólítja fel:

„Én, (családi név, keresztnév, apai név), esküszöm, hogy az igazat és csakis az igazat mondom.” (...)

355. cikkely. Szembesítés

1. A tanút, sértettet, vádlottat a per során szembesíthetik személyekkel vagy tárgyakkal.

2. A szembesítés azt követően történik, hogy a szembesítő személy közli azokat az ismertetőjegyeket, amelyek alapján felismeri a személyt vagy a tárgyat.

3. Szembesítés közben a szembesítő személy közli, hogy felismerte az adott személyt vagy tárgyat, majd bemutatja azokat az ismertetőjegyeket, amelyek alapján az azonosítás megtörtént. (...)

357. cikkely. Tárgyi bizonyítékok vizsgálata

1. A tárgyi bizonyítékokat a bíróság vizsgálja meg, és azokat megismerés céljából a bírósági eljárás többi résztvevőinek, szükség esetén a büntügyi eljárás többi érintettjének is a rendelkezésére bocsátja. A tárgyi bizonyítékokkal ismerkedő személyek felhívhatják a bíróság figyelmét a tárgyakkal és azok vizsgálatával kapcsolatos egyes körülményekre. (...)

364. cikkely. Bírósági perbeszéd

1. Bírósági perbeszédben az ügyész, a sértett, annak képviselője és jogi képviselője, a polgári felperes, annak képviselője és jogi képviselője, a polgári alperes, annak képviselője, a vádlott és jogi képviselője, a védőügyvéd, az eljárásban alperesként szereplő jogi személy képviselője vehet részt. (...)

5. A bírósági eljárás résztvevői a perbeszédben csak a bírósági eljárás során megvizsgált bizonyítékokra hivatkozhatnak. Ha a perbeszéd közben felmerül újabb bizonyítékok szükségessége, a bíróság felújítja a büntügyi nyomozás idején kiderített körülmények, és azok bizonyítékokkal történő újbóli ellenőrzését, majd az újonnan felmerült körülmények figyelembevételével újbóli perbeszédet kezdeményez.

6. A bíróság nem korlátozhatja a perbeszéd idejét. Az elnöklő bírónak jogában áll félbeszakítani a résztvevők felszólalását, ha azok figyelmeztetése ellenére túllépik a büntügyi eljárás kereteit, ami sértő vagy illetlen kijelentések formájában jelenik meg, majd átadni a szót a perbeszéd másik résztvevőjének.

7. A perbeszéd végeztével a résztvevőknek joguk van vitát folytatni. Az utolsó szó joga a vádlottat vagy védőjét illeti.

365. cikkely. Az utolsó szó joga

1. A perbeszéd befejezése után az utolsó szó joga a vádlottat illeti.

2. A bíróságnak nincs joga megszabni az utolsó szó időtartamát.

3. Az utolsó szó idején a vádlottnak nem tehető fel kérdés.

4. Ha a vádlott az utolsó felszólalásában a per kimenetelére lényeges hatással lévő új körülményeket közöl, akkor a bíróság vagy a per többi résztvevője kezdeményezésére elrendelik az új körülmények és azok bizonyítékainak tisztázását és vizsgálatát, aminek a befejezésével folytatódik a perbeszéd és a vádlott ismét élhet az utolsó szó jogával.

366. cikkely. A bíróság elvonulása ítélethozatal céljából

1. A vádlott utolsó szava után a bíróság azonnal a tanácssterembe vonul vissza ítélethozatalra, amit az elnöklő bíró a teremben lévők tudomására hoz.

2. Az egyéb kérdések megoldását tartalmazó bírói ítéletet végzés formájában fogalmazzák meg.

373. cikkely. A bírói ítélet fajtái

1. Felmentő végzés abban az esetben hozható, ha nem bizonyított:

1) a bűncselekmény ténye, amelyben a vádlott részt vett;

2) a bűncselekménynek a vádlott általi elkövetése;

3) hogy a vádlott cselekedetében büntetőjogi tényállás található.

Felmentő végzést a bíróság a jelen törvény 284. cikkelye 1. és 2. részében megfogalmazottak alapján is hozhat.

2. Ha a vádlottat a bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánítják, a bíróság ítéletet hoz, és megállapítja a büntetést, a büntető törvénykönyvben meghatározott esetekben felment a büntetés vagy annak végrehajtása alól, vagy a büntető törvénykönyvben megállapított egyéb intézkedéseket alkalmaz.

3. Az ítélet nem alapulhat feltevéseken, és kizárólag a személynek a bírósági tárgyalás során bebizonyított bűnössége esetén hozható meg.

376. cikkely. Az ítélet kihirdetése

1. A bírósági határozatot a tanácssteremből visszatérő bíróság azonnal nyilvánosan kihirdeti. Az elnöklő bíró ismerteti a határozat tartalmát, a fellebbezés rendjét és határidejét.

Szakkifejezések szótára

Alkotmány — legfelső jogerővel bíró normatív aktus, amely meghatározza és rögzíti az államformát, az államrend alapjait, az ember és az állampolgár jogait és szabadságjogait.

Állam — bizonyos szociális körök szuverén politikai-területi szerveződése, amely rendelkezik irányító és kényszerítő apparátussal, a saját akaratát általánosan kötelezővé teszi egy bizonyos területen és képviseli a társadalmat a belső és külső kapcsolatokban.

Államapparátus — azon szervek összessége, amelyek segítségével az államhatalom megvalósul.

Államforma — az államhatalom megszervezésének és gyakorlásának rendje (módja), amely kifejezi a lényegét.

Államfő — olyan tisztségviselő személy vagy speciális állami szerv, aki/amely megvalósítja az állam legfelsőbb képviselőjét a belpolitikai életben és a más államokkal való külkapcsolatokban.

Államhatalom — az állam és a szervei által gyakorolt nyilvános politikai hatalom, az állam azon képessége, hogy alárendeli a saját akaratának az emberek viselkedését és a területén található egyesületek tevékenységét.

Állami szerv — az állammechanizmus strukturálisán szervezett eleme, az állami tisztviselők (köztisztviselők) hatalmi hatáskörökkel és az állam valamely funkciójával kapcsolatos feladatok megoldásához szükséges anyagi eszközökkel felruházott kollektívája.

Állami szuverenitás — az állam hatalmának teljessége, az állam önállósága, más államoktól való függetlensége a bel- és külpolitikában.

Államigazgatási forma — az államforma eleme, amely az államhatalom területi megszervezését, az állam területének összetevőkre való felbontási módját, a központi állami szervek és a közigazgatási-területi egységek kölcsönös viszonyát jellemzi.

Állammechanizmus — az állam szerveinek és szervezeteinek rendszere, amelyeket a feladatainak és funkcióinak megvalósítása végett hoztak létre és a megfelelő tevékenységi szférában különleges hatáskörökkel ruháztak fel.

Állampolgárság — a személy és egy bizonyos állam közötti jogilag meghatározott, szilárd, térben nem korlátozott jogi kapcsolat, ami meghatározza a kölcsönös jogaikat és kötelezéseiket.

Államrendszer — az államhatalom gyakorlása módszereinek, módjainak és fogásainak a jogi normákon alapuló rendszere.

Autoritarizmus — az állami-politikai rendszer formája olyan államokra jellemző, amelyekben államcsíny történt, a hatalomgyakorlás erőszakos módszerekkel történik, az államirányítás demokratikus módjait és módszereit állandó jelleggel figyelmen kívül hagyják.

Birodalom — összetett állam formája, amely területének egy részét erőszakkal csatolták és/vagy tartják az állam kötelékében.

Bíróság — az igazságszolgáltatás megvalósításának állami szerve.

Bíróság joghatósága — a bíróság joga, hatásköre arra, hogy bizonyos fajtájú (kategóriájú) ügyeket tárgyaljon.

Cselekvőképesség — a személy lehetősége arra, hogy saját tetteivel jogokat és kötelezéseket szerezzen, megváltoztassa, megszüntesse azokat.

Demokrácia — az állami-politikai rendszer formája, amelyben megvalósul az emberek részvétele az állam irányításában, biztosítottak az emberi jogok és szabadságjogok, az emberek egyenlősége.

Despotizmus — az állami-politikai rendszer olyan formája, amikor a teljhatalom egyetlen személy kezében összpontosul és az irányítás rendkívül kemény módszereit alkalmazza.

Filiáció — születési jogn megkapott állampolgárság

Föderáció — összetett állam, amely bizonyos politikai önállósággal rendelkező államalakulatok szövetségét jelenti.

Hontalan személy — olyan személy, aki egyetlen államnak sem állampolgára.

Individuum — konkrét ember, aki saját, egyéni tulajdonságokkal rendelkezik, amelyeket a fejlődésének biológiai és szociális feltételeinek befolyása határoz meg.

Jog, objektív — általánosan kötelező, formálisan meghatározott viselkedési szabályok (normák), amelyeket az

- állam állít fel és véd, amelyek megsértése jogi felelősségre vonással jár.
- Jog, szubjektív** — meghatározott személy lehetősége a szükségletei törvényes úton való kielégítésére.
- Jogág** — a jogrend eleme, azon jogi normák összessége, amelyek a jogviszonyokat szabályozzák a társadalmi viszonyok bizonyos szférájában bizonyos jogszabályozási módszer segítségével.
- Jogalanyiság** — a fizikai és jogi személy azon képessége, hogy a megállapított rendnek megfelelően jogviszonyok alanya, szubjektív jogok és jogi kötelesek hordozója legyen.
- Jogalkalmazás** — a kompetens állami szervek vagy azok tisztviselőinek hatalmi tevékenysége valamely jogi esetben egyéni határozat előkészítése és elfogadása jogi tények és jogi normák alapján.
- Jogalkotás** — az államnak a jogi normák hivatalos rögzítésével összefüggő tevékenységi iránya végzések létrehozása, azok megváltoztatása, kibővítése és eltörlése révén.
- Jogellenes magatartás** — olyan magatartás, amely jogi normák megsértését tartalmazza, amely nem felel meg a jogi normáknak.
- Jogelvek** — azok a fő eszmék, irányadó elvek, amelyek kifejezik az adott állam jogrendje iránti alapkövetelményeket.
- Jogerő** — a jogi aktus alaptulajdonsága, az, hogy működik és jogi következményeket szül, ami meghatározza normái betartásának kötelezőségét, valamint meghatározza a jogi aktusok egymáshoz viszonyított arányát.
- Jogi felelősség** — a társadalmi felelősség fajtája, amely a törvénysértőkkel szemben jogszabályok által előírt szankciók alkalmazásában rejlik és amelyeket, szükség esetén, az állami kényszer biztosít.
- Jogi norma** — kötelező viselkedési szabály, amely általános jellegű, az állam állítja fel (vagy szankcionálja) a társadalmi viszonyok szabályozása véget és megfelelő állami garanciák biztosítják.
- Jogi tények** — a jog normái által elírt életkörülmények, amelyek előidéznek, megváltoztatják vagy megszüntetik a jogviszonyokat.
- Jogképesség** — az egyénnek az a képessége, hogy jogokkal rendelkezzen.
- Jogrendszer** — a rendezett és egymás között egyeztetett jogi normák összessége.
- Jogsértések** — deliktuális képességgel rendelkező személy társadalmilag veszélyes vagy ártalmas bűnös tettei (tevékenysége vagy tétlensége), ami megsérti a jogi normákat, kárt okoz a jog által védett társadalmi viszonyokban és jogi felelősségre vonást von maga után.
- Jogszabályok** — egy állam normatív jogszabályainak rendszere, amelyek a legfontosabb társadalmi viszonyokat szabályozzák.
- Jogviszonyok** — jogi normák által szabályozott társadalmi viszonyok.
- Jogviszonyok alanya** — fizikai vagy jogi személy, aki/amely részt vesz a jogviszonyokban és jogokkal, valamint jogi kötelesekkel rendelkezik.
- Joggyakorlás** — a jogi normák alkalmazásának folyamata a jogalanyok magatartásában és gyakorlati tevékenységükben a jogok megvalósítása és a kötelesek teljesítését illetően.
- Jog funkciói** — a jog társadalmi viszonyokra gyakorolt befolyásának az irányai.
- Képviseleti demokrácia** — az állampolgárok akarata kifejezésének és jóváhagyásának módja az általuk az államhatalmi és helyi önkormányzati szervekbe megválasztott képviselők révén.
- Kettős állampolgár** — olyan személy, aki egyszerre két vagy több állam állampolgárságával rendelkezik.
- Konföderáció** — az összetett állam formája, amely szuverén államok ideiglenes szövetsége, amelyek egy meghatározott szférában, bizonyos közös cél elérése érdekében egyesültek.
- Kormány** — az állam végrehajtói hatalma univerzális kompetenciájú legfelsőbb kollegiális szerve.
- Kormányzási forma** — az államforma eleme, amely meghatározza az államhatalom megszervezésének módját, a legfelső államhatalmi szervek létrehozásának (kialakításának) rendjét, e szervek kölcsönhatásának rendjét és a hatáskörök elosztását.
- Közrend** — a társadalmi viszonyok jogi állapota, amely biztosítja a stabilitásukat, rendezettségüket és védelmüket a jogi normák és a törvényesség követelményeinek tényleges megva-

lósítása révén, a joga alapuló társadalmi rend.

Köztársaság — az államirányítás formája, amely mellett az összes felső szintű állami szervet a lakosság választ meg bizonyos időtartamra.

Közvetlen (direkt) demokrácia — a nép közvetlen részvételi formája a politikai és a társadalmi élet fontos határozatainak elfogadásában és a hatalom gyakorlásában és az alkotmány és egyéb jogalkotási aktusok által előírt formában.

Monarchia — kormányzási forma, amelyben a legfelső hatalom (egészben vagy részben) az állam egyszemélyi vezetőjének kezében összpontosul és, általános szabályként, öröklődik.

Monarchia, abszolút — olyan kormányzási forma, amelyben az uralkodó hatalma korlátlan.

Monarchia, korlátolt — olyan monarchia, amelyben az uralkodó hatalmát törvények, vagy bizonyos állami szervek korlátozzák.

Naturalizálás (honosítás) — állampolgárság megszerzése egyik állampolgárságról való lemondásról és a másik felvételéről való tudatos döntés következtében.

Nemzeti szuverenitás — a nép, mint politikai nemzet szuverenitása.

Néphatalom — a hatalom a népé és azt közvetlenül, vagy az államhatalmi és helyi önkormányzati szervek révén gyakorolja.

Optáció — állampolgárság megszerzése két vagy több olyan állampolgárságból való választás révén, amelyre az ember jogosult.

Önkormányzat — a néphatalom politikai-jogi intézménye, amely segítségével a közigazgatási-területi egységekben a lakosság önszerveződése révén az állam beleegyezésével és támogatásával megvalósul a helyi ügyek irányítása.

Összetett állam — államforma, amelyben az államon belül léteznek olyan közigazgatási-területi egységek, amelyek rendelkeznek az állami szuverenitás bizonyos ismérveivel.

Referendum — a közvetlen demokrácia formája, a legfontosabb általános állami vagy helyi jelentőségű kérdésekkel kapcsolatos határozatok össznépi szavazáson való elfogadása.

Szankció — a jogi norma eleme, amely előírja az állam kényszerítő hatásá-

nak eszközeit a norma nem teljesítése vagy megsértése esetén.

Személy — ember, intézmény, szervezet, a jogviszonyok alanya.

Személyiség — individuum, aki nem csak biológiai, hanem bizonyos szociális tulajdonságokkal is rendelkezik, amelyek más emberekkel való kapcsolataiban is megnyilvánul.

Társadalmi normák — általános jellegű magatartási szabályok, amelyek a társadalmi viszonyok különböző szféráit szabályozzák, meghatározzák az emberek magatartását, tetteit a társadalomban és a társadalmi befolyás különféle eszközei által biztosítottak.

Társadalmi viszonyok — azok a viszonyok, amelyek az emberek között az élettevékenységük folyamatában kialakulnak (vagyis az emberi társadalomban).

Totalitarizmus — az állami-politikai rendszer formája, amelyet a társadalmi élet összes szférája felett kialakított állami kontroll jellemez, beleértve a családi, vallási szférát, a tömegtájékoztató eszközöket, a civil szervezeteket, stb.

Törvény — legfelső jogerővel rendelkező normatív aktus, amely a legfontosabb társadalmi viszonyokat szabályozza és törvényalkotó szerv vagy referendum fogadja el.

Törvényesség — az állam területén hatályos összes normatív-jogi okirat pontos és feltétlen betartása a jog alanyai által.

Unitárius (egyszerű állam) — olyan államforma, amelyben az állam közigazgatási-területi egységei nem rendelkeznek az állami szuverenitás ismérveivel.

Választás — a közvetlen néphatalom formája, amely előírja az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervek összetételének általános választás útján történő létrehozását.

Választási rendszer — az államhatalmi képviseleti szervek, a helyi önkormányzatok megszervezésének és lebonyolításának rendje, illetve az állampolgárok választójogának megvalósítása.

Választójog (szubjektív) — a személy szubjektív politikai joga részt venni a választásokon, választani és megválasztottnak lenni.

TARTALOM

Bevezetés	3
1. rész. A jog- és államelmélet alapjai.....	7
1. §. Az állam általános jellemzői.....	7
2. §. Államhatalom. Államforma	14
3–4. §. A társadalmi norma fogalma és típusai.....	23
<i>1. sz. gyakorlati munka</i>	
Társadalmi normák az ember életében.....	33
Önellenőrzés.....	34
2. rész. Jogviszonyok. Jogsértések. Jogi felelősség.....	36
5. §. Jogviszonyok	36
6. §. Jogsértések.....	43
7–8. §. Jogi felelősség	47
<i>2. sz. gyakorlati munka</i>	
A cselekmény káros voltát (társadalmi veszélyességét) kizáró körülmények	56
Önellenőrzés	61
3. rész. Az ember és az állam kölcsönös kapcsolata	63
9. §. Ukrajna Alkotmánya.....	63
10. §. Állampolgárság Ukrajnában.....	71
11. §. Az ember és az állampolgár alkotmányos jogai, szabadságjogai és kötelességei	81
12. §. Állampolgári beadványok.....	91
<i>3. sz. gyakorlati munka</i>	
Állampolgári beadványok.....	94
13–14. §. Államhatalmi szervek Ukrajnában.....	96
Önellenőrzés.....	108

4. rész. A fiatalkorúak mint a polgári, családi, munka-, adminisztratív és büntetőjogi jogviszonyok alanyai.....	110
15. §. Fiatalkorúak a polgári jogviszonyokban.....	110
<i>4. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	
A fiatalkorúak tulajdona	118
16. §. Fogyasztó vagy	118
<i>5. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	
A fogyasztók jogainak védelme.....	124
17. §. Házasság és család.....	127
18. §. A szülők és gyermekek kölcsönös jogai és kötelességei	133
<i>6. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	
A szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekek elhelyezése.....	139
19–20. §. Fiatalkorúak munkája	141
<i>7. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	
Fiatalkorúak foglalkoztatása.....	150
21. §. Adminisztratív szabálysértések. Bűncselekmények	152
22–23. §. Adminisztratív és büntetőjogi felelősség.....	157
<i>8. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	
A fiatalkorúak adminisztratív és büntetőjogi felelősségre vonhatóságának sajátosságai.....	167
Önellenzés.....	169
5. rész. A jog mint hivatás.....	172
24. §. A jogi szakmák világa.....	172
Szakkifejezések szótára	187

Навчальне видання

НАРОВЛЯНСЬКИЙ Олександр Данилович

ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА

Підручник для 9 класу
загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням угорською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Переклад з української мови

Перекладачі: *Штерр Габрієлла Аттилівна,
Буркуш Арпад Арпадович*

Угорською мовою

Редактор *М. Д. Дебрецені*
Коректор *Г. М. Тирканич*

Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 12,00. Обл.-вид. арк. 13,205.
Тираж 1833 пр. Зам. № 1433.

Державне підприємство
„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua, e-mail: office@svit.gov.ua,
svit_vydav@ukr.net

ТОВ „РІК-У”
88006 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5040 від 21.01.2016

УДК 34(075.3)
Н 30

Перекладено за виданням:
Наровлянський О. Д. Основи правознавства :
підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. /
О. Д. Наровлянський. – К. : Грамота, 2017.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 20.03.2017 № 417)

Експерти, які здійснили експертизу цього підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»*:

Нікіфорюк О. П., учитель Чернівецької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 37;

Сисин О. І., учитель СЗШ І–ІІІ ступенів № 1 ім. І. Франка м. Дрогобича, учитель-методист, методист міського методичного кабінету;

Деркаченко Ю. В., завідувача кафедрою «Історії України та правових дисциплін» Донбаського інституту техніки та менеджменту ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», кандидат юридичних наук.

Наровлянський О. Д.

НЗ0 Основи правознавства : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. угорською мовою / О. Д. Наровлянський ; пер. Г. А. Штерр, А. А. Буркуш. – Львів : Світ, 2017. – 192 с. : іл.

ISBN 978-966-914-064-7

УДК 34(075.3)

ISBN 978-966-914-064-7 (угор.)
ISBN 978-966-349-620-7 (укр.)

© Наровлянський О. Д., 2017
© Видавництво „Грамота”, 2017
© Штерр Г. А., Буркуш А. А., переклад угорською мовою, 2017

Навчальне видання

НАРОВЛЯНСЬКИЙ Олександр Данилович

ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА

Підручник для 9 класу
загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням угорською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Переклад з української мови

Перекладачі: *Штерр Габрієлла Аттилівна,
Буркуш Арпад Арпадович*

Угорською мовою

Редактор *М. Д. Дебрецені*
Коректор *Г. М. Тирканич*

Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 12,00. Обл.-вид. арк. 13,205.
Додатковий тираж 14 пр. Зам. № 1433/1.

Державне підприємство
„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua, e-mail: office@svit.gov.ua,
svit_vydav@ukr.net

ТОВ „РІК-У”
88006 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5040 від 21.01.2016